

בתורה שיל תורה

פרפראות עה"ת משרלחן ומבאר רבותינו נבג"מ יו"ט ע"י חבורת אברכים דקהילת חסידי סאטמאר בארה"ק

בס"ד

סוף זמן אכילת חמץ 10:10 סוף זמן ביעור וביטול חמץ 11:20

זמנים לשב"ק	
גליית תשפ"ב	
פרשת צו	
חג הפסח	
י"ד ניסן תשפ"ה	
הדלה"נ	6:27
מוצש"ק	8:20
עלות השחר	5:00
נץ החמה	6:12
סווק"ש א'	8:38
סווק"ש ב'	9:25
סו"ת	10:30
חצות	12:39

העוה"ב הדומה לטרקלין תמיד ישבו שם כמון למות ועי"ז ישמרו משמרת ה' ולא ימותו, וזהו שאמרו הרוצה להחיות את עצמו ימות עצמו. (חז"ל)

ובכל מנחה וגו' תהיה איש אל אחיו, יש לבאר לכל בני ישראל תהיה איש אל אחיו שלפני הכהן או לפני מנהיג ישראל צריכין להיות כל אחד שוה איש אל אחיו. (תפארת שלמה)

וידבר ה' אל משה וגו' צו את אהרן ואת בני לאמר זאת תורת העולה הוא העולה, דקדקו המפרשים על כפל הלשון זאת תורת העולה הוא העולה, ונ"ל לפרש ע"פ עובדא דהוא אצל הרה"ק רבי משה לייב מסאטוב זי"ע, אשר פעם אחד כאשר נסע בדרך הבחין שהבעל עגלה עדיין לא התפלל, ובהגיעם לאכסניא זמן שיזדורז את עצמו להתפלל טרם יעבור זמן התפילה, ותמה הבעל עגלה ואמר לו, הן אמת כי כבודו יודע כל הנסתרות מחמת שרואה הכל בעולמות העליונים, אבל מ"מ הרי תפילת איש פשוט כמוני אינו עושה רושם וא"כ מנין לו שלא התפללתי, וענה לו הרה"ק כי לא כאשר הוא חושב אלא אפי' תפילת איש פשוט עושה רושם כל שהוא, כי אליבא דאמת בכל תפילה ותפילה שכל אחד מישראל נבנה כזה חלק הביהמ"ק, ועי"ז תפלת הצדיקים נבנה בית קדשי הקדשים וכדו', ועי"ז תפילת כל ישראל נבנה שאר חלקי הבית והעזרה, ועי"ז תפלת האנשים הפשוטים ביותר נבנה הרצפה והקרקע של הביהמ"ק, עכ"ה"ק, ועי"ז יבואר כונת הכתוב צו וגו' לאמר פי' שיהיה את ישראל זאת תורה העולה, שע"ז כל העוסק בתורת עול כמו שהוא אף מן האנשים הפחותים במדרגה נמוכה, אעפ"כ הוא העולה, שבזכותה נבנה לבנין ביהמ"ק, כי כל אחד מישראל עושה רושם בתפילתו. (עטרת יהושע)

ניצוצות

שְׁהַתּוֹרָה סִגְלָהּ בְּדוּקָה נִגְדַּי יִצָּר הָרַע, אֲפָשֶׁר לְהוֹכֵחַ מַעֲצָם דְּבַר זֶה, שְׁהַלָּה מִשְׁקִיעַ בַּחֲזוֹת כָּל כֶּךָ הָרִבָּה לְמַנְעַת אֶת הָאָדָם מִלְמֹד תּוֹרָה.

ביאור הדברים מספרי דבי רב

ספה"ק דברי יואל

אף בזמן שביהמ"ק היה קיים היה צריכים ללמוד תורת העולה במקום להקריב את קרבן העולה

צו את אהרן ואת בני לאמר זאת תורת העולה וגו' פירש"י אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. יש להקשות למה הוצרך הכתוב לזרז במצוה זו מיד ולדורות, והרי פשיטא הוא שכל מצות התורה נוהגת, לדורות עולם, ולא יחול בהם חילוף ותמורה כלל.

הקשו המפרשים שהרי איכא נמי שאר מצות שיש בהם חסרון כיס, ולא מצינו שאמר בהם לשון זירוז, ולמה הוצרך הכתוב לזרז בהקרבנות עולה דוקא.

במדרש תנחומא (סי', י"ד) איתא למה אמר זאת תורת העולה וכו' כלומר שיאמרו לבני ישראל ויתעסקו בקריאת העולה שאעפ"י שמקריבין

שחייבים הם ללמוד פרשת קרבנות אפילו אם הלימוד הוא באמירה בעלמא בלא בירור ההלכה, דאעפ"כ יעלה להם במקום קרבן. וז"ש רש"י ז"ל ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס, כלומר שהוצרך הכתוב לזרז שילמדו פרשת העולה אפילו במקום שאין הפרטה מצויה בכיס, והלימוד הוא באמירה בעלמא בלא בינת הלב, אעפ"כ יעלה להם במקום קרבן. (דברי יואל)

צו את בני ישראל, פירש"י אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות, הנה כאן בפרשה כתוב זאת תורת העולה ודרשו חז"ל דקאי על לימוד התורה, כמ"ש ז"ל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה, שתמיד צריכים בני ישראל להיותם דבוק ראשם ורובם בלימוד התורה הק'. (בכר משה)

צו את בני ישראל, פירש"י אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות, דהנה פי' אמר"ו זללה"ה בכרך משה כנגד ד' בנים דברה תורה שכתב התורה מגני ומצלי שלא יהיו אחד רשע וכו' אלא כולם חכמים כולם יודעים את התורה, וכאן שהזהיר על המחשבה שהרי העולה בא על הרהור הלב שהוא מקום שיש חסרון כיס, אמר זאת תורת העולה שעל ידה ועי"כ העוסק בה הוא מגין ומצלי. (שפתי צדק)

עוד אמרו רבותינו ז"ל (בתורת כהנים) יכול היה מדבר עמו לצורך עצמו, תלמוד לומר לאמר, בשביל ישראל היה מדבר עמו ולא בשביל עצמו, עד כאן כוננת דבריהם כי תיבת לאמר, מיעוט הוא, למעט שלא היה דיבורו למשה זולת בשביל ישראל פירוש לדבר להם, מכאן אתה למד שלא דיבר לו עם משה אלא דברי תורה שמסר לישראל, והוא מאמר התנא (אבות פ"א מ"א) משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, הא למדת שכל מה שקיבל מסר, ומכאן אתה למד שלא הודיעוה' סוד שלא למדו את ישראל, והושוו ישראל למשה בידיעה, אלא שהוא למד מפי הגבורה, ישראל מפי איש: (אוהחה"ק)

ויקרא אל משה וידבר ד' אליו מאהל מועד לאמר. לכאורה היה ראוי לכתוב ויקרא ד' אל משה וידבר אליו כדי שנדע מי קראו ולא כן עתה ויקרא אל משה סתם ואינו יודע מי קראו * אך הענין הוא

דאיתא בזוהר ויקרא כו' אלף זעירא * דהשכינה כשאינה במקומה אזי היא זעירא ואז היא במדבר ויקרא מקום כבודו הוא בבית המקדש בירושלים * ולכן מתחילה נאמר ויקרא אל משה והיא אלף זעירא קרא אל משה * אך אחר כך כשכבר קראו והיה משה רבינו עליו השלום מטה עצמו לעבודת הבורא ברוך הוא בכל יכלתו והיה מקדש עצמו במאוד מאוד ובא לדריגה זו וידבר ה' אליו שהוא שם מרחמים * וזהו שהתפלל דוד המלך עליו השלום אתה ה' לעולם תשב * כי עתה בעוונותינו הרבים שהשכינה בהגלות כשהקדוש ברוך הוא רוצה לדין את ישראל צריך ברוב רחמים לעמוד מכסא דין ולישב עליהם בכסא רחמים * אבל לעתיד לבא יהיה כולו רחמים גמורים ולא יצטרך לעמוד מכסא דין כלל ולשנות מכסא לכסא * ועל זה התפלל אתה ה' לעולם תשב כסאך לזרז דוד * דעיקר שכינת כבודו יתברך הוא על הצדיקים והתפלל לאמר אף על פי שנתמעטו הדורות אם ראשונים כו' אף על פי כן יהיה כסאך עלינו בכל דור ודור כרוב רחמין תחופך עלינו אור שכינתך אמן: (נועם אלימלך)

ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושבתם את משמרת ה' ולא תמותו, יבואר שבכל שבעים שנות האדם ישבו פתח אוהל מועד שהוא

צו את אהרן וגו' (ויקרא ו א). פירש רש"י (ד"ה צו) אין צו אלא זירוז מיד ולדורות, אמר ר' שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. נ"ל על פי מ"ש מהר"ש בפרשת צו את אהרן, על פי הגמרא במסכת מגילה, עיין שם מה שנתגלה לו בחלום, ועיין שם מ"ש עוד לפרש על פי המדא, עיין שם. והנה כבר כתבתי (בפרשת בראשית ובפרשת אמור), דהדוגמא צריך זהירות יתירה הרבה יותר ממה שהוא עושה בפועל. ואם כן לפי זה לכאורה קשה, בשלמא לדורות צריך זירוז כיון שהוא רק דוגמא, מה שאין כן מה שהוא בפועל למה לו זירוז כל כך. לזה כתב רש"י ביותר צריך וכו', דהא מיד היו חסרון כיס, מה שאין כן באמירה לדורות דאין חסרון כיס באמירה, והבן זה כי נכון הוא בס"ד: (ישמח משה)

קח את אהרן וגו' ואת כל העדה הקהל אל פתח אוהל מועד ויעש משה כאשר צוה ה' אותו ותקהל העדה אל פתח אוהל מועד [ח, ב-ה]. יש לדקדק, דהיה לו לומר ויקהל העדה וגו' ונראה לי, כי רש"י פירש למעלה (ח, ג) זה אחד מהמקומות שהחזיק מועט את המרובה, וזה ענין נס בזכותו של משה. וזהו שאמר, לאשר ויעש משה (בכל עת) כאשר צוה ה' אותו (בכל התורה כולה, על כן) ותקהל העדה אל (מקום מועט) פתח אוהל מועד, כלומר אם שהיו מרובים, נקהלו ועמדו במקום מועט בדרך נס. אבל משה לא רצה להחזיק טיבואתא לנפשו, לכן ויאמר משה וגו' זה הדבר (שנקלהו ועמדו על פתח אוהל מועד המועט, הוא) אשר צוה ה' לעשות: (י"ט טב לב)

זאת תורת העולה הוא העולה, דהיינו שעיקרית העולה יהיה תורת העולה לימוד תורה הקדושה, כי העולה בעצמה יכול להיות שלא תועיל לו לכפרה, כי לפעמים יעשה עבירה ח"ו שאין עולה מכפרת, וחטאת ואשם לא מכשרת, משא"כ כשאדם עוסק בתורת עולה בתורת ד' יוכל להיות אחר"כ הו"א העולה, שאין שום דבר יכול לכבותה ויתכפר עונו לעולם, כאשר אמר ז"ל (ר"ה י"ח ע"א) כזבח ומנחה אין מתכפרין ובתורה מתכפרין: (קדושת יו"ט)

לימוד התורה הק' בלא הבנה גם נחשב כפי שלמד כמו שצריך ללמוד

וידבר ה' אל משה לאמר צו את אהרן ואת בני לאמר זאת תורת העולה. וי"ל דמדוע כתיב לאמר תרי זימני, חדא מינייהו יתירה הוא.

(ב) רש"י ז"ל פירש אין צו אלא ל' זירוז וכו' אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס, וצ"ב.

ונראה דהנה מזאת תורת העולה למדנו שכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, ולכאורה הו"א מיאני דהיינו רק בעוסק בדיני העולה ובבירור הלכותיה, אזי יחשב לו העוסק במקום קרבן, כמו שמשמע מאמרם כל העוסק בתורת עולה שפירשוהו שהוא מתייגע בה להבין ולברר ההלכה. אבל מי שלבו כל עמו, ואין כוונתו לעסוק בה לברר הלכותיה, כגון דורות האחרונים שעליהם אמר ז"ל (שה"ש רבה פ"ב י"ד) לשעבר היתה הפרטה מצויה והיה אדם מתאווה לשמוע דבר משנה והלכה ועכשיו שאין הפרטה מצויה אין מבקשין לשמוע אלא דברי ברכות ואגדה. עכ"ל. וא"כ לכאורה מה להם ללמוד תורת העולה, והלא כיון שהלימוד בלא הבנה, לא יחשב להם הלימוד כקרבן. לפיכך קאמר קרא לאמר יתירה, להורות

עולה עוסקין היו בקריאתה כדי שיזכרו בקרבן עולה ובקריאתה וכו'. ע"כ. ולכאורה קשה בדשלא בזמן שאין ביהמ"ק קיים חייבים ישראל להתעסק בפרשת עולה, כדי שיעלה להם הלימוד במקום קרבן, כאומרם ז"ל (סוף מנחות) כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכו'. אבל בזמן שביהמ"ק היה קיים, והקריבו קרבנות בפועל, למה הוצרכו לעסוק בפרשת עולה במקום קרבן.

ונראה לכאור הענין עפ"י מה דאיתא במסכת זבחים (דף ו' ע"ב) אמור מעתה ראויין היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל שעה (פירש"י דכל שעה בספק חוטאים קיימי) אלא שחיסר הכתוב (חסך) על עיונותיהם ולא דקדק עליהם לפי שחס על ממונם וחבירו במנחות מפני החסכון ומפרש מאי חסכון שהתורה חסה על ממונם של ישראל. ע"כ. היוצא מזה כי טעם שאין אנו מקריבים קרבנות בכל עת ובכל שעה, הוא לפי שהתורה חסה על ממוננו. אמנם לא נפטרנו בכך כי אם מהקרבנות קרבן בפועל בכל עת, אבל לימוד תורת הקרבנות שהוא דבר שאין בו חסרון ממון, ודאי חובה הוא עלינו בכל עת.

ועפ"י זה יתבאר לנו דברי התנחומא (אות ג') שנצטוונו לעסוק בהקרבנות עולה ובקריאת הפרשה, דתרווייהו צריכי אף בזמן שביהמ"ק היה קיים, ולא סגי בהקרבנות עולה בלבד, שהרי היה ראוי להקריב קרבנות בכל עת, אלא שמפני חסרון כס חסה עליו התורה, ודי בלימוד תורת הקרבן. ובדרך זה י"ל דברי רש"י ז"ל אין צו אלא ל' זירוז מיד ולדורות, כלומר דהא דכתיב בקרא זאת תורת העולה, ודרשו מיניה שהוא ציווי לעסוק בפרשת עולה, מצוה זו נוהגת מיד בזמן שביהמ"ק קיים, ולדורות אחר החרבן. ובא ר"ש במפרש שלא תתמה התינה אחר החרבן יש צורך בלימוד תורת עולה במקום הקרבה בפועל, אבל בזמן שביהמ"ק קיים מה צורך בכך, על כן אמר ביותר צריך הכתוב לזרז, על לימוד תורת הקרבן, במקום שיש בו חסרון כס, פירוש שהרי לאמתו של דבר היה ראוי להקריב קרבנות בכל עת, אלא שפטרנו תורה מפני חסרון כס, ועל כן חובה עלינו ללמוד תורת עולה, גם בזמן שביהמ"ק קיים כדי להשלים כל הקרבנות החסרים שהיה לנו להקריב. (דברי יואל קיב)

מצב דורינו במשנתו של רבינו הק'

בספר דבי רב "דברי יואל"

צפיה לגאולה

או יאמר לפרש דברי המדרש פליאה הנ"ל בהקדם מ"ש ק"ז זלה"ה ביטב לב (פ' ויחי) וז"ל שמעתי ממזלתי ששמע ממור הרב הקדוש מלובלין שאמר צדיק אחד מפי אלי' ז"ל לפרש (סנהדרין צ"ז ע"ב) אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס, היינו שלא יתפלל כאו"א על הפרט מה שצריך לו לבדו כ"א על הכלל כולו יצא לבקש רחמים, היינו עבור גלות השכינה בכיכול, והיינו שתכלה פרוטה הפקטיות מבית הלב, כע"כ ז"ל. ואעפ"י שהפירוש הפשוט בדברי הגמרא אינו כן, מ"מ כמה זמנים ופקידות יש, והיה גם זמן שהיה הפירוש בו שא"א שתבא הגאולה עד שיהיו ישראל במדרגה כזו, שלא יתפללו על צרכי עצמם כלל כי אם על כבוד השכינה הקדושה שגלה. ובבחינה זו הוא ביאור הענין במה שכתב הבעש"ט הקדוש ז"ל באגרתו לגיסו הגה"ק מוהר"ר גרשון קיטובער זלה"ה הנדפסת בסוף ספר פורת יוסף וז"ל שם. עשיתי עליית נשמה וכו' ושאלתי את פי משיח אימת קאתי מר והשיב לי כזאת תדע בעת שיתפרסם לימודי ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגתי ויובלו גם המה לעשות יחודים ועליות כמון וכו' ולא ניתנה רשות כל ימי חיי לגלות זאת. ובקשתי עבורך ללמד אותך ולא הורשיתי כלל ומושבני ועומד אני על זה, עכ"ל הקדוש.

והנה זה ודאי שאין להעלות על הדעת שהיום יכולים להשיג מדרגה זו שאמר משיח להבעל שם טוב הקדוש, כי אם בדורו לא זכו למדרגות אלו, ק"ו בדורנו השפל, ולאפוקי מדעת השוטנים הסוברים כי היום יתקיים זה שיפוצו מעיינותיך חוצה, אלא שהדברים נאמרו על דורו של הבעש"ט הקדוש, שאילו היו זוכים להשיג מדרגותיו היתה הגאולה,

כמו שאמר לו משיח, אבל עתה כבר חלפו ועברו זמנים אלו, ובלעדי זאת תבא הגאולה. והוא ע"ד דאיתא בגמרא (סנהדרין צ"ח ע"א) ששאל ר' יהושע בן לוי את משיח אימת אתי מר א"ל היום ופירש לו איתו ז"ל דבריו הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו, (תהלים צ"ה), ע"כ. פירוש כי היה אז זמן פקידה ואילו היו זוכין היה בא באותו יום בבחינת אחישנה, וכמו כן הוא במה שאמר משיח להבעש"ט הקדוש כי היה אז עת רצון לגאולה אילו זכו למדרגה זו, אבל עתה הוא כבר בעתה וכל כל הקיצין ועדיין בן דוד לא בא בסבת אלו המינים והנפוסים המעכבים ביאתו, אמנם אם יטהרו ישראל לבבם ויעשו תשובה מיד יבא משיח כמ"ש הרמב"ם ז"ל (פ"ז מהלכות תשובה הלכה ה') אין ישראל נגאלין אלא בתשובה ובכר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותם ומיד הן נגאלין וכו' עכ"ל.

ועל פי זה יתפרשו דברי ר"י בן קיסמא לשאלת תלמידיו אימת בן דוד בא השיבם זאת תורת העולה, ורמז להם בזה שאחר שיכלו כל הקיצים אין הדבר תלוי אלא בטהרת הלב ובתשובה, ועל כן אמר להם זאת תורת העולה, כי העולה מכפרת על ההורוי הלב, וזכה תלוייה הגאולה. וזאת אפ"ל בכוונה רש"י ז"ל אין צו אלא זירוז מיד ולדורות, כי בענין תיקון הלבבות צריכין לזרז מיד ולדורות, שלא יכשלו בדעות נפסדות המעכבות את הגאולה. ונזכה לטהר לבבנו ולראות בישיעות כל ישראל ושמתם ובהתגלות כבוד שמים עלינו בב"א. (דברי יואל קכב)

או יאמר לפרש דברי המדרש שאלו תלמידיו את ר"י בן קיסמא אימת בן דוד בא השיב להם זאת תורת העולה. דהנה בענין הגאולה אסור לבני אדם לעשות שום פעולה בידיים לקרבה, ומושבעים ועומדים אנו שלא לדחוק את הקץ, כאמרם ז"ל (כתובות ק"א), ואין הדבר דומה לשאר ענינים שצריך האדם לעשות מעשה תחלה כדי שתכנס הברכה במעשה ידיו, כמאה"כ למען יברכה ה' א"ל בכל מעשה ידך אשר תעשה (דברים י"ד), דהשני ענין הגאולה שאין הדבר מסור אלא ביד הקב"ה לבדו, והוא יגאלנו גאולת עולמים בעת שיעלה בן ברצונו הפשוט, ואנו אין לנו אלא לבטוח בהש"ת שיגאלנו בעת שיגיע הזמן הראוי לגאולה, ולהרבות בתורה ותשובה ומע"ט, ועי' כן מקריבים את הגאולה. והנה הרמב"ן ז"ל בפרשת ויקרא (פ"א ד) טעם שהעולה כולה כליל לאישים ואין בה חלק לבני אדם, לפי שהעולה באה לכפר על ההורוי הלב, כדאיתא במד"ר פ' צו (פ"ו), ולפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה' לפיכך כולה כליל לה' ואין לבני אדם חלק בה, עכ"ל.

ועפ"י זה יתבאר לנו דברי המדרש שאלו תלמידיו את ר' יוסי בן קיסמא אימת בן דוד בא, כלומר איזה פעולה עלינו לעשות אשר על ידה נוכל לקרב ביאתו, והוא השיב אמריו להם זאת תורת העולה, פירוש שענין הגאולה דומה לקרבן עולה, כשם שהעולה כולה כליל לה' ואין לבני אדם חלק בה, כן ענין הגאולה העתידה נכללה היא מעין כל ח"י, ואין להם חלק בה, ואסור לעשות שום פעולה גשמיית בענין הגאולה, כי אדרבה ע"י כך מרחקים אותה, ואנו אין לנו אלא להרבות בתורה ומצוות ומע"ט ולצפות לישיעות ה'.

ופירשנו כוונת המאמר ישועת ה' כהרף עין, ע"ד דאיתא במדרש איכה רבתי (פ"ב ב"ה הובא ברש"י ז"ל בפירושו לאיכה פ"ב ט"ז) עה"פ פצו עליך פיהם וגו' למה הקדים פ"א לעי"ן (שהקדים הכתוב הפסוקים המתחילים בפ"א לפסוקים המתחילים בעי"ן) מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם, ע"כ. ובפשוטו כוונת המדרש שהלכו בדרכי שקר, וע"כ נענשו ללכת בגולה, דמי שהולך בדרך האמת לא יעיד בפיו מה שלא ראה בעיניו. ועפ"י התפרש כוונת המאמר ישועת ה' כהרף עין, שהישועה תלויה בהקדמת ראות העין לאמירת הפה, כי דין גרמא דעצירה שהגאולה מתעכבת שהולכים בדרך השקר ומקדימים הפה לעין.

אמנם יש לפרש דברי המדרש איכה הנ"ל כי כוונתו להמליץ טוב על ישראל ע"ד הכתוב ותורת חסד על לשונה (משלי ל"א), והוא עפ"י מה שפירש השל"ה הקדוש מאמרם ז"ל תלמידיו

ישראל לומר שירה לע"ל (שמות רבה פכ"ג ו') שהכוונה שישראל יאמרו שירה בזמן הגלות, על הישועה העתידה לבא עליהם בביאת המשיח, אף עפ"י שלא ראו עיניהם הישועה עדיין, כי כל כך חזק בטחונם בהש"ת שיקיים את אשר הבטיחנו בתורתו ועל ידי עבדיו הנביאים, עד שהם מקדימים לשורר שירה על הגאולה בטרם תבוא.

וזאת אפ"ל גם בכוונת המדרש הנ"ל שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם, היינו שבעת היות ישראל נתונים בצרה ובשביה, ומשוקעים בעומק חשכות הגלות, ואינם רואים בעיניהם עדיין התנוצצות הישועה, אעפ"י כ"הם אומרים בפיהם שירה על הגאולה העתידה, כאלו כבר קם הדבר והיה, מגודל אמונתם השלמה שיקיים הקב"ה הבטחתו, ויגאלנו במהרה גאולת עולמים.

וזאת אפ"ל בכוונת המאמר ישועת ה' כהרף עין, פירוש שאם מקדימים את אמירת הפה, לשבח ולפאר ולרומם את הש"ת על הישועה העתידה בעוד העינים עצומות, היינו בעוד שאין רואים שום סימן להתעוררות הגאולה, והרי זה פרק בא סימן שחזק בטחונם בה' וזכה נכד מדה ימחר ויחיש הש"ת את הקץ, כשם שבני ישראל האמינו בו ובטחו בישיעותו, ושבתו והודו לשמו בטרם ראו עיניהם התנוצצות אור הגאולה. וד"פ ישועת ה' תלוייה כהרף עין, היינו בסגירת עין, שאף בעת שהעינים עצומות ואין רואים עדיין סימני הישועה, יאמינו באמונה שלימה שבוא תבוא הגאולה ויתנו שבח והודאה לשמו על הישועה העתידה לבא, וזכה במהרה לישיעות הש"ת בקדושה ובטהרה ובהתנוממות קרן התורה וישראל ובהתגלות כבוד שמים עלינו בב"א. (דברי יואל קכג קכד)

וידבר ה' אל משה לאמר צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה וגו'. פירש"י ז"ל אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות אר"ש ביתר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כס. הקשו המפרשים מדוע הוצרך הכתוב לזרז בפרשת עולה יותר מבשאר מצוות שיש בהם חסרון כס.

(ב) כ"ק אבא מארי זלה"ה בקדושת יו"ט הביא מדרש פליאה שאלו תלמידיו את ר' יוסי בן קיסמא אימת בן דוד בא השיב להם זאת תורת העולה, והוא פלא דמה תשובה היא זו על שאלתם.

ונראה לומר בהקדם דברי המד"ר פ' ויקרא (פ"ג ג') עה"פ ואל אלקינו כי ירבה לסלוח (ישעי' נ"ה) ר' יהודה בן סימון בשם ר' זעירא אף הקב"ה ויתר לנו סליחה אחת משלו ואיזו זו עשירית האיפה. ע"כ ופירש ביערות דבש (ח"א דרשה ט"ו) ז"ל, כי הקרבן הוא תמורת אדם וצריך ג"כ להיות מורכב מרוח חיים וגשם, לכן יוכשר בהמה אשר נפש רוח חיים בקרבה וכו' א"כ יש כאן מהשאלה א"כ קרבן מנחה עשירית האיפה אין יוכשר לקרבן, אבל התשובה כי חלק רוחני לה', דכתיב השמים שמים לה' (תהלים קט"ו), וא"כ עני זה שאין לו להקריב וה' לרב חמלתו ומוחל עליו ומוחל לו על חלק שלו שהוא חלק רוחני, ודי שמביא חלק גשמי שהוא קמח ומלח דומם וצומח, וחלק רוחני ה' מוותר לו, ולכן בעני יוכשר עשירית איפה לקרבן, כי אין לו יותר. וזה מאמר המד"ר ואל אלקינו כי ירבה לסלוח, כי מרבה מחילה למאד, ואמר זה עשירית איפה שאין בו חלק רוחני כלל, ואין נאות כלל לקרבן, מ"מ ברוב חמלתו מרבה מחילה ומוותר שלו, וזהו אמרם עשירית איפה שויתר משלו ומחל על חלק גבוה, ע"כ.

ולי נראה לפרש דברי המדרש על פי דברי הרב חיד"א ז"ל בספרו פני דוד ששאלוהו על מה מה דכתיב (ויקרא ה') ואם לא תגיע ידו יד שיה והביא וגו' שתי תורים או שני בני יונה אחד לחמאת ואחד לעולה. וקשה מה טעם הצריכה תורה את העני להקריב חמאת ועולה, והלא חטאת הוא חייב, וכשם שהעשיר מביא כשבה או שעירה לחטאת, תיסיגי לעני בתור אחד לחטאת ותו לא. והשיב ע"ז כי העני בגשתו להקריב קרבנו, לבו הלא חשכים, ומהרהר ואומר אילו היה לי הייתי מקריב שעירה או כשבה, ויהרהר בלבו על מה עשה ה' ככה ולרש אין כל, ה"ד ה' תקצר שאהיה עשיר כאחרים, ומה חטאתי הלא בצל א' הייתי וכו', וכל

כי הני מילי דברים שבלב אש תוקד כלפי מעלה ח"ו, ע"כ בא האלקים החפץ לזכות ברייתו, וצוה שייבא עולה לכפר על הרהורי לבו על דלותו, כי זאת העולה לכפר על הנמשך מהקרבנות חטאות, הרהורי דברים נוסף על עיקר חטאו, ודבר הכתוב בהווה, ואף אם המצא ימצא עני ונכה רוח וחרד על דברו ולבו לב טהור, מ"מ הדבר סתום ואין אתנו יודע מחשבות אדם, לכן מילתא פסיקתא גזר שכל דל יביא עולה וחטאת וכו' ע"כ.

היוצא מזה הוא כי הרהורי דברים שבלב ותועמות כלפי מעלה שכיח ביותר אצל מי שהפסיד ממנו, כי אמור יאמר בלבו מה פשעי ומה חטאתי כי מצאוני הרעות האלה, וזה פרי הסר חטאתו שיקריב קרבן עולה לכפר על הרהורי לבו. ואפ"ל שזאת כוונת רש"י ז"ל ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס כי הנה במקום שיש בו חסרון כיס מצוי יותר ההרהור ותועמות כלפי מעלה, ועל כן כיון דהכא מיירי קרא בהקרבנות עולה, ובכלל העולות יש גם עולת העוף שהעני מקריב לכפר על הרהורי לבו כלפי מדותיו יתברך, כי יאמר אל לבו מה פשעי ומה חטאתי שנלקיתי בחסרון כיס, ולרש אין כל, לכן כתבה תורה בעולה זו לשון זירות, לרמוז על עולה זו הבאה לכפר על הרהורי דברים שבלב העני כלפי מעלה, ולפי שהרהור זה מצוי ביותר הוצרך הכתוב לזרז בו ביותר.

ועל פי דרך זה נבא ליישב דברי המדרש ואל אלקינו כי ירבה לסלוח וכו' הקב"ה יותר לנו סליחה אחת משלואינו זו עשירית האיפה. דהנה החיד"א ז"ל שם הקשה, דלפי טעמו שהעני צריך להביא גם עולה לכפר על מה שהרהר אחר מדותיו יתברך, שלא חננו ה' בעושר ובנכסים, א"כ מה יהיה בדלי דלות דשכיח יותר ויותר להתרעם עלי דלותו, ואעפ"כ אינו מביא כלל דבר שבחי רק מנחה עשירית האיפה. וכתב החיד"א ז"ל דלפי קושי עניו לא יחשוב ה' לו עוון על דברים שבלבו וכו', עכ"ד. הרי לנו כי בדלי דלות ויסר הקב"ה על קרבן העולה שנתחייב עבור הרהורי לבו, והנה אמרו ז"ל (יומא כ"פ ע"א) הרהורי עבירה קשים מעבירה ופירושו בספ"ק הפעם על פי אמרו ז"ל (נדה ל"א ע"ב) שלשה שותפים באדם הקב"ה אביו ואמו וכו' והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וכו' ובינה והשכל. א"כ נמצא כי כאשר האדם עובר עבירה בפועל מגיע הפגם רק לחלק אביו ואמו שהוא הגוף, משא"כ כשהאדם חוטא במחשבה מגיע הפגם אל הנשמה שהיא חלק אלוהי ממעל, וע"כ קשה פגם הרהור יותר מפגם העבירה עצמה. ועל פי זה מבוארים היטב דברי המדרש הנ"ל והקב"ה יותר לנו סליחה אחת משלואינו זו עשירית האיפה. דלכאורה כיון שהעני המביא עשירית האיפה, ודאי מתרעם על מדותיו של מקום על עניו וכובד דלותו, א"כ מדוע אינו מביא גם עולה לכפר על מחשבות לבו. וע"כ בא המדרש

לתרץ זו עשירית האיפה שיותר הקב"ה משלו, היינו שהש"ת בגודל חמלתו יותר לעני על קרבן העולה שהיה חייב להקריב על הרהורי לבו, שעל ידם פגם בנשמתו שהוא חלקו של הקב"ה בו, והיינו דנקע המדרש הקב"ה יותר לנו בסליחה אחת "משלו", היינו מפגם הנוגע לחלקו של הקב"ה היא הנשמה.

היוצא מזה הוא כי מפרשת עולה נשמע גודל הפגם הנמשך למי שמהרהר אחר מדותיו יתברך, כי חייב הוא להקריב עולה על הרהורי לבו, שהיה כמתאונן על דרכי הש"ת, וכמו שפירשנו בכונת רש"י ז"ל ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס.

ועפ"י זה יתבאר דברי המדרש (אות ב') שאלו תלמידיו את ר"י בן קיסמא אימת בן דוד בא וכו' ומשאלו זו הבין ר"י בן קיסמא כי תלמידיו הם כמהררים אחר מדותיו יתברך, ותמהין ושייחין ליה על אריכות הגלות, ועל אשר נצני הגאולה עדיין לא נראו בארץ, וחפצם ורצונם לדעת בכבוש דרחמנא אימתי בן דוד בא. ועל זאת השיב להם זאת תורת העולה, רמז להם בזאת כמה גדול פגם המהרהר אחר מדותיו יתברך, וכי בדבר הזה אין לשאול ולחקור, אלא עלינו להיות יושבים ומצפים באמונה פשוטה, עדי ישקיף ה' משמים וירא בעני עמו ובעלבו תורתו וישלח לנו משיחו לגאלנו במהרה נאות עולמים. (דברי יואל קכד - קכה)

הילולא דצדיקא

הרה"ק אשר ישעי' מראפשיץ זי"ע

גלבי' י"ד ניסן

תלמיד של חתנו הרה"ק הרבי ר' נפתלי מראפשיץ זי"ע. א. תלמידיו לעבודת הש"ת היו בעל הדברי חיים, רבי שלום מקאמינקא, רבי נפתלי מליזענסק זי"ע בניו, רבי אליעזר'ל דיקוב, ורבי יעקב מעליצער. ורבי אברהם חיים מלינסק.

השאיר צוואה שלא להדפיס את ספריו וטעם כמזכיר אתנו, אבל הוא אמר כדי להסתיר את מעשיו אמר ב טעמים א' רבי יש'ל'ג' עדינות להעיד על טובו, בניו תלמידיו וספרו לי די באחת, ב. מכיון שהחסידים הולכים לנוח בשבת אחת'צ' ולקוחים ספר ומעיינים בו ומתוך כך נרדמים כשהספר פתוח ואני איני לשכב עם החסידים במיטה.

הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע היה מרגלה בפומיה לומר בשם רבו הרה"ק מראפשיץ זי"ע שהמליץ על הפסוק תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים כי כשהאדם רוצה לעלות במעלות בקדושה ובטהרה בא היצר ומראה לו את כל העבירות שעשה ונתרשל האדם בזה ע"ז בא הפסוק ואומר זכר ליציאת מצרים דיינו כשנבא במצרים היו ישראל משוקעים במ"ט שערי טומאה ובתוך זמן קצר נתעלו עד שנכנסו למ"ט שערי בינה.

חתנו הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע הזדמן פעם לזווארשא ונכנס שם לאיזה בית המדרש וראה שם בחור צעיר בשם אשר, שיושב ועוסק בתורה בהתמדה רבה, והרה"ק מראפשיץ נכנס עמו לעובי הקורה והשתעשע עמו בשעשעי דאורייתא ומצא חן בעיניו וראה שהוא ראוי להיות חתן לבתו היחידה, ושאל אותו על עסקי אביו, והשיב הבחור שאביו הנו חייט, וביקש ממנו שיוליכיהו לבית אביו כי מלבושו קרוע, וברצונו שאביו יתקננה, הבחור הוליכו לבית אביו, ובשעה שתקן אביו את הבגד אמר לו הרה"ק מראפשיץ בחנתי את בנך וראיתי שהוא בחור הגון וכאם תרצה להחתן עמי איז גם אני מסכים לזה וכשר הדבר בעיני, החייט שלא הכירו ולא ידע שהוא הרה"ק מראפשיץ, וגם ראה שלבוש במלבוש קרוע כעני, לא היה נראה לו העסק כלל, ועשה תנועת ביטול בידיו, ואמר, הא לך מחותן, נאזשע דיר א מחותן, פאר מיין אשר וויל מען מיר געבן טויזנט רובל נדן, כי היה עילוי ומפורסם ענהו הרה"ק מראפשיץ ליבער יוד, הלא אין מבטלים שידוך בידים, והוסיף, לנו ותשאלו נא על זה להרב דעירכם, מה דעתו בזה שהרב מראפשיץ רוצה להתחתן עמכם, כששמע החייט שהוא רב, התחילו דבריו להתקבל באזניו, ותיכף הלך להתיעץ עם הרב דזווארשא, כשמוע הרב במה המדובר, השיב מה אתה אומר דער ראפשיצער רב וויל זיך מיט איין משדך זיין, לויפט שנעל און טוהט דעם שידוך, וכן הוא שנגמר השידוך בשעה טובה.

בעת ההיא נסע הרה"ק מראפשיץ להחזרה ובשיר לו אודות השידוך כששמע החזרה שהמחותן הנו חייט הרע בעיניו קצת, ואמר בתמיה איר כאפט שידוכים אין גאס, לאחר זמן מה נסע הרה"ק מראפשיץ עוד הפעם לרבו, ולקח עמו החתן, כשראה אותו החזרה אמר אה! חכם עדיף מנביא. ובעת עריכת השולחן בליל שב"ק לפי ברכהמ"ז אמר החזרה, מי נאה לברך ונתן את הכנס להחתן לברך בצפרא דשבתא בסעודת היום שאל החזרה שוב מי נאה לברך והבין הרה"ק מראפשיץ שרוצה ליתנו להחתן אחז בשפת חלוקו ואמר, רבי, מתיירא אני מעינא בישא, וכיבד לאיש אחר לברך. אז

התבטא החזרה להרה"ק מראפשיץ א כשר קרבן פסח ואכן נסתלק בערב פסח.

פעם שבת הרה"ק מראפשיץ זי"ע בשבת פר' ראה בעיר איהעל מקום מושבו של הגה"ק הישמח משה זי"ע וכאשר ערך את שלחנו הטהור הגיעו אליו אנשים מגושים והביטו מבדל לחלון על הרה"ק בבת שחוק וליצנות, והרה"ק הביט עליהם ואמר להם כתיב בפרשה ראה אנכי אתם מביטים עלי אבל אני מביט ורואה עליכם ואני רואה אתכם איך שאתם מגושמים ובעלי עבירה, והגה"ק הייטב לב זי"ע שהי' שם ירא ופחד שמא יהי' לזקינו הישמח משה זי"ע הקפדה שדבר כך על אנשי העיר, הלך וספרו לזקינו אמר לו זקינו הישמח משה זי"ע ווייסט וואס איך וועל דיר זאגען ער איז א ירא שמים.

בחורף האחרון עלי אדמות הראה לתלמידיו איך שכתוב בלוח השנה ערב פסח ת"ב (תענית בכורים) ושאל אז מה כתוב שם ערב פסח תשעה באב ולא הבינו במה המדובר ובאותו שנה ערב פסח נסתלק לגני מרומים ואז הבינו שעל זה כיון שבאותו שנה בערב פסח יהיה כמו תשעה באב.

פעם אחת ישב הרה"ק רבי ישראל מבארנב זי"ע אצל הרה"ק מראפשיץ זי"ע ובעת שישבו הוציאו את קופסת הטאבאק כרגיל וגם רבי ישראל הוציא והנה לפלא נענה ואמר הרה"ק מראפשיץ למי יש כאן טאבאק כל כך טוב והושיטו כולם את הטאבאק שלהם כי לא ידעו למי המכוון וגם רבי ישראל הושיט ונתן את הקופסא להרה"ק מראפשיץ זי"ע ותיכף כשנתן רבי ישראל את הקופסא אמר לו הרה"ק מראפשיץ אבקשן תגיד לי איפוא גופא דעובדא היכה הוה, אמר רבי ישראל שיש לו הקופסא בירושה מרבי משה לייב מסאסוב זי"ע אמר לו הרה"ק מראפשיץ זי"ע תדע לך ותאמין לי שתיכך כשהוצאת הקופסא האט דאס מיר צולעטשעט דעם מוח.

פעם אחד היה גאון גדול איש צדיק מגדולי תלמידיו של הרה"ק מראפשיץ שייגע את עצמו בלימוד התורה, עלה פעם ברכיניו והתקנא באיזה צדיק הדור שיושבים על מי מנוחות כמה שעות בעישון הלילקע ציבעך ומיחדים יחודים וחשב שהוא גם יעשה זאת אבל מקודם יש לו להתייעץ עם רבו הרה"ק מראפשיץ וכן הוה שנסע לראפשיץ וכשהגיע לשם ראה איך שרבו לא נמצא בקו הבריאות ותלמידיו עוטרים אותו סביבות המיטה, וחשב שאין עכשיו הזמן לפרש שיחתו, והנה נענה ואמר הרה"ק מראפשיץ כתיב אלה תולדות נח, אלה הוא ע"ז כטעם אלה אלהיך ישראל ואמרה התורה כי אלה שהוא ע"ז הנה הוא התולדות של מהמנוחה והבטילות וזה תולדות נח לשון מנוחה ואל יקשה בעיניך הלא נח איש צדיק תמים היה בדורותיו כלומר הרי עיניך רואות שיש בדור צדיקים תמימים ג"כ נח, שיש להם ג"כ מנוחה ויושבים בעישון הלילקע ציבעך, על זה אמר את האלוקים התהלך נח פירוש המנוחה שלהם הוא ג"כ את האלקים ממש, אבל אתה כל תעזוב דרכך והילוכך בקודש להתמיד יום ולילה בלימודך ובהרצת תורה לרבים.

הרה"ק רבי שלום מקאמינקא זי"ע אמר פעם להגאון ר' נתן גאלדבערג מלימנוב זללה"ה על רבו הרה"ק מראפשיץ זי"ע ווייסט וואס איך וועל דיר זאגען אין יראת שמים איז ער א יחיד בדור, ווייסט וואס נאך איך וועל דיר זאגען די גרעסטע יראי שמים פון דור דרייען זיך דארט, ווייסט וואס נאך איך וועל דיר זאגען אז מען רירט נאר אן די קלאמקע איז שוין מסוגל צו יראת שמים.

זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל

את חג המצות תשמור. התורה מפרש האין זה, וקאמר שבעת ימים תאכל מצות, ע"ד זה תקיים כאשר צויתך כל התורה, ועד איזה זמן הוא תועלת, על זה קאמר למועד חדש האביב, פי' עד הפסח הבעל"ט. (זכרון זאת - לובלין)

כל ענין ליל פסח וכל קדושת הפסח, הוא לקדש הדיבור ע"י האכילה, שהמאכל מזון הנפש, בענין שיפתח שפתיו בסיפור דציאת מצרים, וכל מאכל מוליד דיבורים מיוחדים וכן כל כוס, וקורין בשנים פשוטות אחר הפסח פרשת שמני שנאמר בה זאת החיה וגו', דפרשה זו מלמדת ג"כ הגדרה בעניני אכילה, וע"י קדושת אכילת מצה, זוכה אחר כך לביור הרע שבאכילה. (פרי צדיק)

כל דכפין ייתי ויכול ר"ל מי שכפוף תחת היצה"ר והוא משוקע בתאוות, ייתי ויכול הכזית מצה, ובזה יגרש ויבער את הרע מקרבו, ויבער את רוח הטומאה מן הארץ, ויפירוש ויבדיל מכל רע. (תפארת שלמה)

הנשבע שלא לאכל שבעה ימים, הרי הוא עובר על איסור שבועת שוא, לפי שמן הנמנע לאדם לחיות שבעה למים בלא אכילה ושתייה. ולכן המצה שאוכלים בשבעת ימי הפסח, היא רפואה לנפש האדם, שכן באכילתה נעשה האדם כנבירה חדשה, שאין חיותו אלא מן המצה של המצה. (אבני נזר)

לזה נצטוונו לאכול בפסח לחם עוני, שהוא תפל בלי מלח וכלי שום תיקון, לכוונה הזאת, להורות שלא ימשך אדם אחר תענוגות בני אדם המדומות, ולכן נקראת המצה לחם עוני, מפני שהעני אין בידו לבחור מאכל אשר לתאוה ויחמוד, ומוכרח לאכול מן הבא בידו, אף הבלתי ערב לחינו, כן גם אנחנו אוכלין מצה מעיסה בלתי מתוקנת, שיהי' שוה לנו המתוק ואיננו מתוק, רק לקיום נפשינו לעבודתו ית"ש, ונקדש עצמינו ע"י אכילת מצה זו ימים, לנגד שבעים שנה ימי שנותינו, שנדע ע"ז שמן הצורך להשליך מנגד כל חמדת העולם ומאוויו. (מאור ושמש)

כי כל מצוה בפרט אותה שמכריז עליה אקב"ו, מוספת קדושה באדם, וביחוד באותו אבר וכח שע"י נעשית, דעיקר היצה"ר באכילה, ונגדו אכילת מצה נותנת קדושה בכל מאכלי לחם של כל השנה, ואכילת מרור בכל מאכלי ירקות, וכזוהר נקרא מצה מיכלא דאסוותא, שיש בידיה לרפאות את הקודם. (פרי צדיק)

ואם הועיל אכילת לחם הפנים שאכלו הנהנים בשבת לכל אכילתם בחול, שלא יהיה בו קטרוג יצה"ר, כמו כן יועיל אכילת מצה שהוא בלא שאור שבעיסה, לאכילת כל השנה שיהיה בקדושה, שלא יהיה בהם קטרוג יצה"ר, שהוא השאור שבעיסה. (פרי צדיק)

הנה כל המצות הם נעשים בגופו של האדם, אך מצוות אכילת מצה וקרבנות, נכנסים בגופו של האדם בפנים, לכן נקראים קרבנות, שמקרבת את האדם ברפואת הנפש בפנימיות, כי הם תועלת גדול לקדש האדם בפנים. וגם נקרא בזוה"ק מיכלא דאסוותא כי הוא רפואת הנפש בפנים. והוא ג"כ תועלת לאדם, ע"י שמכין א"ע בהכנה דרבה בתשובה ומעש"ט, שיהי' הגוף טהור ומוכן להכניס הקדושה בתוכו ע"י אכילת מצה. וז"ש מצות תאכל במקום קדוש בהכנה הראוי' אז בחצר אוהל מועד יאכלוהו כמו אכילת קדשים בחצר אוהל מועד. (תפארת שלמה)

אלהי מסכה לא תעשה לך את חג המצות תשמור (שמות לה יז-יח). לבאר הסמיכות נראה, כי ידוע שעיקר העבודה זרה היא תערובת הדעות רעות ושבושי מחשבות רעות שבלב האדם, שמסכה הוא לשון תערובת, כמו למסוך יין, שאין דעתן מיושבת בהאמונה והבטחון, פעם יאמין ויבטח בשם ה' ובשעה קלה יסוג אחור, זה נתקן על ידי אכילת מצה, ובעבור זה בצאת ישראל ממצרים, אמונה גדול היתה בעם, שבאה להם על ידי אכילת מצה, (מנחם ציון)

יחץ. גי' ח"ק, היא לישנא דמזונא, כמ"ש לחם חוקם. וז"ש והי' לך לח"ק ולבניך עד עולם, תמשיך לעצמך פרנסה מהלילה הזה ע"י מצות אכילת מצה ומרור, כי בפסח נדונים על התבואה. (זרע קודש)

מצה"מר"ר, בגימטריא יצ"ר הר"ע, מצה הוא מריבה, היינו ע"י אכילת מצה יוכל האדם להיות לו מלחמה ומריבה נגד היצה"ר. (חסד לאברהם)

מצה זו וכו'. מבואר בזוה"ק שהוא מלשון מצותא, דעבדי מצותא (היינו מחלוקת). פי' כזית מצה מסוגלת לעבוד מצותא עם היצה"ר, ללחום עמו מלחמת ה' לכל יהיה אגוד תחת רשותו, רק שתהיה הבחירה חפשית בידו לבחור בדרך הטוב. (תפארת שמואל)

ושמרתם את המצות (שמות יב, יז). שלא יחמיצו אפילו כל שהוא, וכי תימא מה נשתנה איסור זה של חמץ מכל איסורין שהוא במשהו, לזה נותן טעם, כי בעצם היום הזה שהיה חסר משהו ליכנס לחמשים שערי טומאה, ובעצם היום הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים הסט"א, ולא היה הפרש ביניכם לחמשים שערי טומאה כי אם הפרש משהו, ולכן חמץ אסור במשהו, וניצולו ע"י גליי אורות העליונים, ושמרתם את היום הזה לדורותכם לחקת עולם, כי בכל שנה מתגלים אורים גדולים כמדובר. (תורת החיד"א)

פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם (תהלים קב, יח), ערער עה"ב בגימטריא המצו"ת, רמז אף שהאדם הוא ער מן המצות, ועוד יש בו כי הוא

אשרי עין רואה את המחבר הקדוש [רבי שאול בראך] הכ"מ ז"ע, בליל פסחים שהיה פניו בלפיד אש, וסיפר מיציאת מצרים, ופירש כל דבר בלשון יידיש. וכן סיפר אז מנפלאות הבורא ב"ה, שעושה נסים ונפלאות עמנו בכל עת ובכל שעה, והשריש אמונה בלב כל השומעים, וכשהגיע לקיום מצות אכילת מצה, לקחו בשתי ידי חביב מצוה, ואמר להיושבים סמוך לשלחנו, הכי אתם מרגישים מתיקת המצה שטועמים בו טעם מן. ונוסף על זה, כאשר הגיע לאכילת האפיקומן, אפילו בחשק גדול. ואמר שמרגישים באכילת האפיקומן כאלו נזלו נהר ונחלי דבש. ותמיד היה ממשש בדיוקנא קדישא דיליה, באלו השומן מהקרנן פסח נטף עליו. וכל הרואים עבודה קדושה זו נתפעלו מאד. (בהקדמה לסי' טוב דברך)

הגם שהיה דרכו בקודש (של מן החת"ס) בפרט לעת זקנתו, לומר הכל בחשאי בהתלהבות פנימי בדרך נפלא עד מאד, אבל בשני לילי הסדר, היה קורא את ההגדה בקול חוצב להבות אש, עד שהיה קולו נשמע למרחוק בקרית חוצות. (מנהגי חת"ס)

ועמד (הרה"ק מהר"י מבעלזא ז"ע) עם הקערה בידו, קרוב לשעה וחצי נמשך אמירת בהא לחמא עניא. ועסק בסיפור יציאת מצרים, מאחר תפלת מעריב, עד אשר כבר הלכו האנשים שבהיב"ב מתפלת שחרית דיו"ט, (אלף כתב)

בימי האריז"ל נכנס פעם דיבוק ל"ע, לתוך אשה אחת שהיתה ידועה לאשה חשובה, והיה צערה גדול מנשוא. ובני המשפחה הלכו להאריז"ל לבקש רחמים, שיוציא הדיבוק ממנה. שלח האריז"ל תלמידו הגה"ק ר"ח וויטאל, שילך להוציא הדיבוק, וכמו שנכנס לבית האשה, הפכה פניה, ולא רצה להסתכל בפני אדם צדיק, א"ל ר' חיים, רשע, למה אינך מסתכל בפני ענה הדיבוק, אין לי כח להסתכל על צורת צדיק, כי אני הייתי רשע כל ימי, והתחיל לפרט העבירות שעשה, וכמה שנים הולך מדחי אל דחי... וכל העם שהיו שם געו בבכיה, בראותם הדין הנורא בעולם האמת, שאל לו ר' חיים, מי נתן לך רשות ליכנס בתוך האשה, ענה לו הדיבוק, פעם רצתה האשה להצית עם האבנים אש בתנור ולא הצליחה, זרקה מידיה האבנים בכעס, ואמרה בזה"ל, גיי דיר צום שטן' ומיד כשאמרה זאת, נתנו לי רשות ליכנס בתוכה. שאלו ר' חיים, האם בגלל מעשה קטן כזאת, יש לך רשות לצערה כל כך, הלא אשה צנועה וחשובה היא. צחק הדיבוק ואמר, אתם סבורים שהיא אשה חשובה וחסידיה, וזהו רק לפנים היא נראית צדקנית, אבל האמת הוא שבלבה מלאה היא כפירה ומינות. ובכל שנה ושנה בליל התקדש חג הפסח, כשנכל ישראל יושבים מסובים סביב שולחן הסדר, ומספרים הנסים שעשה הקב"ה עמנו, היא יושבת וצוחקת בקרבה לאמר, לא דובים ולא יער, אין יכול להיות דברים כאלו ח"ו, וכפרה בעיקר. ולפיכך קיבלתי רשות ליכנס בגופה. פנה ר' חיים וויטאל ושאל את האשה, האם מהיום והלאה תאמינו באמת בנסי יציאת מצרים, והרבה לדבר אל לבה עד שהאמינה באמת. ואז עשה מה שעשה והוציא הדיבוק ממנה. (דבש לפי - להחיד"א)

ממה שאומרים הא להמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, משמע דהמצוה הוא זכר לעוני שבמצרים, ולקמן אמרו מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בציקם להחמיץ, עד שנגלה עליהם מ"ה הקב"ה וגאלם, סתר עצמו, ותו קשיא מאי טעמא אין יוצאים במצה הנאפת בחמה, והלא אותו עיסה שהוציאו ממצרים נאפה בחמה, וגם לחם עוני שבמצרים לא ימלט, שגם מהנאפה בחמה האכילום. על כן ג"ל שכזית מצה שאנו אוכלים הוא זכר לאותה מצה שאכלנו במצרים בליל פסח בחפזון, ואז האמינו שעתידי הקב"ה להכות בכורים בחצות ונהיה גאולים, ולשנה הבאה נהיה בארץ ישראל, וגם האמינו ובטחו שמשארותם יספיק לצידה במדבר, ובזכות אותה האכילה באמונה שלמה קודם חצות, זכו לגאולה במצרים ואותה מצה לא נאפית כי אם בתנור ולא בחמה. והיינו כהא לחמא עניא באותה שנה, אנו אוכלים גם עתה לומר באמונה לשנה הבאה בארץ ישראל, וכל דכפין ייתי ויכול, ומספיק לנו המעט על ידי ברכת השם, והיינו נמי מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בציקם, פירוש שהאמינו אז שלא יספיק בציקם להחמיץ עד שיצאו בחפזון. (חתם סופר פרעשבורג)

ושורש המצוה של אכילת מצה גדולה מאוד, ומגעת בגבהי מרומים כמבואר בזוה"ק בכמה דוכתי, וכל העולמות העליונים מחכים ומצפים שיקיימו ישראל מצוה זו בכוונתה הראוי' והצדיקים האמיתיים כלתה נפשם מגודל ההשתוקקות בקיימם מצוה זו בידוע, ואפי' אנשים פשוטים שאין להם השגה במשכלות, ומקיימים מצותה כפשוטה שאמר ונעשה רצונו, כח מצותם גדולה מאוד ובוקע ורקיעים, אלא שנחסר מאתנו השגת ידיעה זו, ואלו היינו יודעים את כל זאת, היה כלתה נפשינו מגודל השתוקקות לקיים מצוה זו, וכמו"כ בכל המצוות. (הגדה מהר"י ט"ב)

מצות עשה של אכילת מצה, משומרת בליל פסח, היא יחידה נשאת לנו מכל מצוות אכילת שבכל התורה, אין לנו לא פסח ולא קדשים לא תרומה ולא מעשר שני, רק מצה אחת משנה לשנה, ואם גם היא לא תועילה בידיו בשלימות וכו' הייטב בעיני ה' חלילה וחלילה. (שו"ת חת"ס - ח"ו סי' קצ"ו)

האוכל מצה כהלכתה שבעה ימים, כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, דכתיב מצות יאכל את שבעת הימים, ימים אין כתיב כאן אלא שבעת ימים, שבעת ימי בראשית. (ספר הרוקח)

בחי' ר"ע, אעפ"כ נשמע תפלתו למעלה בזכות מצות מצה הנרמז בתיבת ערער. (חסד לאברהם)

קח'ו מזמור'ת הארץ בכלי'ם (בראשית מג, יא) ס'ת מצות. דהנה ע"י המצות יוכל האדם לזמר ולהכרית את התאוות מהארציות אשר בכלי'ם, היינו בתוך פנימיות לב האדם, כמאמה"כ (ישעיה לב) וכלי כליו רעים. (חסד לאברהם - ראדמסק)

המצה הפשוטה שנאפית מקמח ומים בלבד, בכחה לבטל התאוה, בדרכו של עני שאינו ממלא תאוותיו במצה עשירה, וכמו"כ סגולתה של המצה לשבור הגאולה, והנעם שמקורו בהתנשאות. (תורת אמת)

מין הגה"ק בעל ייטב לב ז"ע לא הי' אצלו שוה זה, כי לפעמים עשה כמנהג זקנו הק' בעל ישמח משה ז"ע שלא לאכול רק הכזיתים בלילי פסח, ולפעמים אכל מצות כל חג הפסח. אבל נכדו מרן הקדושת יו"ט זלה"ה, אכל מצות כל ימי החג (רק אם אירע שהחטים לא היו נראים בעיניו, אזי גם הייטב לב לא אכל מצות רק בלילי פסחים).

הרה"ק ר' משה יוסף טייטלבוים זצוק"ל אב"ד אוהעל, נכד הישמח משה ונכד הרה"ק מצאנו זצ"ל, מנהגו הי' שלא אכל בכל פסח מצה רק בלילה הראשונה (כי כן נהג זקנו הישמח משה זצ"ל). פעם אחת שהי' בצאנו, בא וישב אצל שלחן הרה"ק מצאנו. ומנהג הרה"ק מצאנו שאכל מצה גם בכל פסח עם העולם, והביט הרה"ק מצאנו על כל היושבים בשלחן, ואמר הרב מאוהעל יברך ברכת המזון. וכששמע הרה"ק ר' משה יוסף כן, רץ תיכף ונטל את ידיו ואכל מצה וברך זה היה באמצע יו"ט.

אבל בערב יו"ט האחרון, אמר הרה"ק מצאנו עוד הפעם שהרב מאוהעל יברך, ולא היה להרב מאוהעל עוד זמן לילך מהשלחן וליטול ידיו, ונתוודע הרה"ק מצאנו מכל הענין שהרב מאוהעל מחמיר על עצמו ואינו אוכל בשאר ימי פסח מצה. פתח הרה"ק מצאנו את פיו ואמר, שמע, כל שבעת ימים אכילת מצה בפסח רשות, אמור לי וכי רשות של התורה אצלך דבר קל ודבר קטן, עוד הפעם לא תתנהג כן, וכך עשה. (עקבי חיים)

הרה"ג ר' מרדכי האפמאן ז"ל, נהג שלא לאכול מצות בחג הפסח (חוץ מהסדרים בליל החג). כמנהג אביו ואביו אביו שהיו מחסידי ליסקא. בשנת תשי"ד שהיה שנת שמיטה, הי' בכוך מאד, כי לא היה בנמצא תפוחי אדמה (קארטאפעל), ואם גם לא יאכל מצות, לא יהיה לו מה לאכול. הלך להגאון החזון איש זצ"ל, וסיפר לו שנהג עד עתה שלא לאכול מצות בפסח, ורוצה לעשות התרת נדרים על זה.

אמר לו החזון איש, שאינו זקוק להתרה, משום שהוא נהג בטעות. נסער ר' מרדכי מאד, ואמר להחזון איש שאינו מנהג בטעות, כי גם רבותיו הק' נהגו כן, וכן נהגו אביו ואביו אביו. שאל אותו החזון איש מי היה רבו, וענה, שהרה"ק ר' צבי הירש מליסקא זצ"ל היה רבו של זקינו, והוא נהג כן. משום שראה כן אצל רבו הרה"ק הישמח משה זצ"ל. אמר לו החזון איש, אם כן יתכן שעליו לעשות התרת נדרים.

כשהגיע לביתו, סיפר לו חתנו שהגיע משלוח של תפוחי אדמה (ששלח רביה"ק מסאטמאר זצ"ל ספינה מלאה עם תפוחי אדמה, וגם ר' הירש (הערי) גודמאן ע"ה שלח מלאנדאן תפוחי אדמה, על מנת שהחזון איש יחלקם), ולא ידעו מזה, כי הציונים עיכבו את הסחורה, ורק בערב פסח שיחררו את המשלוח, ויש לו עכורו שק תפוחי אדמה. אמר הרה"ג ר' מרדכי בשמחה, ברוך השם, לא אזדקק לאכול מצות בפסח. (שיח זקנים)

הכנה לסדר

צריך כל אדם לעשות חשבון הנפש קודם הסדר ולהעלות במחשבתו כל אשר עבר על נפשו מיום היותו על האדמה עד היום הזה ועי"ז יהיה לבו נשבר בקרבו בראותו שעשה כמה מעשים שאינו מהוגנים ואפי' על דבר רשות שעשה שלא לש"ש רק לתאוותו צריך תשובה שלימה כדמבוא' זה בספר ליקוטי אמרים, ובערבי נחל פ' ויקהל (ערוגת הבושם פ' צו).

אולם צריך התחזקות דאפי' לא הכין עצמו כלל קודם פסח מ"מ אפי' בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך יכול לקבל עול תורה ומצות ולפרוש מכל טומאה ונדנדו ע"ז ומינות (מהר"ט ז"ב צ"ו) וכמו כן כת' בגבורת ישראל (הגדה של פסח) ד"ה גם מרמז לנו במימרא מתחילה עובדי'.

קדש

כל ליל פסח הוא לצאת ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי קדושה. ההתחלה בקידוש זה דרך נס שנעשה כבימי יציאת מצרים, וקידוש הוא לשון הזמנה כמבוא' בר' בתחלת מס' קידושין שאוסרת עצמה על כל העולם להיות מזומן לבעל כן אנחנו בני' צריכים רק להזמין אותנו להתבדל מהכל ולהיות מוכן ומזומן להשי"ת זה אשר בחר בנו מכל עם להיות עם סגולה. נמצא שבקידוש צריך לעשות הזמנה להשי"ת (גבורת ישראל ד"ה כוס ראשון וד"ה קדש וכמבוא' כע"ז באגרא דכלה ריש פ' קדושים).

שלא לדבר בין קידוש עד גמר ההלל

לשון החיד"א מה טוב ומה נעים מנהג ראי' ד' שלא לדבר שיחות חולין מעת הקידוש עד גמר ההלל, כי הכל יחוד גמור ושלם ואין להפסיק בינתיים (לב דוד פ' ל' אות'ו).

אפי' אין מרגישין כלל מזלייהו חזי

דקידוש נכנסו אורות הגדולות ובכרפס נכנסו אורות דקטנות ולכן התינוקות שהם קטנים הם עצמם תמהים איך נכנסו האורות שלא כסדרן דראוי להיות הקטנים קודם אלא שבמצרים היו במ"ט שערי טומאה והיו צריכין לאור גדול כדי שיצאו מטומאה זו ואח"כ היה צריכין למנות מ"ט יום להכניס לגמרי בשערי קדושה, ואע"ג דהתינוקות אין להם ידיעה בכל זה ואין מרגשים בזה עכ"ז תקנו להם חכמים לאומרם מפני כי נשמתם היא משגת הסוד של העיני הנזכר הרמז בדברים אלו, דאע"פ שהם אומרים דברים אלו בלי ידיעה מ"מ נפשם שבתוכם שהיא בסוד הקטנות מרגשת ויודעין סודן של דברים (עוד יוסף חי הלכות צו ח')

ד' כוסות

א) בד' סוגים היו על ישראל בכל גליותיהם ושעבודיהם א) לחסר להם ממונם ב) לצערם ביסורים קשים ורעים ג) ביזוי וחורפה להשפיל יקרינו ולהכניע כבודינו ד) חסרון השלימות מבלתי יכולת לשמור חוקי האלוקים ומצוותיו. ונגד זו תיקנו הד' כוסות להודות לד' על פדות נפשינו מכל הד' גליות א) על כוס א' אומרים קידוש אשר בחר בנו מכל עם להיותנו זוכים לשיגיע לנו מצוותיו יתברך שנתקדש בהן כי זו היא מעלתנו מכל העמים (וע"ז צריך ליתן שבח והודאה). ב) אח"כ בא הכוס ב' על ההגדה שהיא סיפור הגאולה והוציאנו משעבוד לחרות ואנו מתחילין עבדים היינו וחותרים בגאולה וחירות. ג) אח"כ בא הכוס ג' על ברהמ"ז לתת שבח והודאה לחסדו יתברך אשר השביענו כל טוב ומילא כל צרכנו תחת היותנו עניים בחוסר מזון רעבים גם צמאים. ד) ואח"כ בא הכוס ד' שאומרים עליו שפוך חמתך להודות לד' על הצלתנו מרדיפת האויבים המצערים את גופנו ומכאיבים אותנו בהכאות אכזריות (בינה לעיתים - עת צאת - דרוש כ"ו).

דהד' כוסות הם כנגד הוי"ה וכוס א' הוא כנגד י' שנאמר שאו ידיכם קודש - כוס ב' שאומרים עליו הגדה וכן סיפור הניסים, נגד אות ה' שמשם נמשכים הניסים והמכות. כוס שלישי של ברהמ"ז כנגד אות ו' שנקרא שמים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים שמשם כוח המזון וכן אמר ואתה תשמע השמים וסלחת. כוס רביעי שאומר עליו שפוך חמתך על הגוים כנגד ה' אחרונה שבשם הוא מדת הדין. (כאר מים כוונת ד' כוסות דף כ"ו כ"ז)

ועוד בא הד' כוסות לבטל רוחות רעות, דהישראל היו משוקעים בד' רוחות הטומאה רוח שטות - זנות - חמדה רעה - חטאה, וע"ז בא הד' כוסות, כוס א' כנגד י' שהוא חכמה וכינה לבטל בו רוח שטות, כוס ב' שאומרים עליו ההגדה נגד אות ה' לבטל בו רוח זנות, כוס ג' של ברהמ"ז כנגד אות ו' שנאמר ארץ חמדה טובה ויש בשמים בשערי מזרח אוצר וחמדה שמו לבטל רוח החמדה, כוס ד' לבטל בו רוח חטאה, ובכן כל הד' רוחות רעות הנ"ל המשכיל יבטלם בלבו בהשקפת ד' כוסות אלו. (שם)

כרפס

מה שמטבלין ירקות קודם אמירת הגדה, והענין הוא דכשחטא אדמ"ר היה אסור לאכול בשר כיון שנפגם מדרגת הדיבור דמה שמותר לאכול בשר מפני שהאדם המדבר מעלה את החי למדרגתו ובמצרים שהדיבור היה בגלות לא היו יכולין לאכול רק ירקות וזה שמטבלין במי מלח שהוא דומם שרק צומח יוכל להעלות הדומם אבל לאחר אמירת הגדה של סיפור יצי"מ שזכינו למדרגת מדבר להודות לד' יכול להעלות החי ויכול לאכול סעודת יו"ט (מאיר עיני חכמים הגדה של פסח ד"ה כרפס).

זה הכנה לסיפור יצי"מ להראות מה עלינו לפעול ע"י הגדה להתעלל ע"י הגדה עד כדי שנוכל לתקן כל הבריאה.

בהיות הגאון הקדוש מקאלאשיץ כבן ב' שנים ראה את זקינו הקדוש משינאווע לובש קיטל להתקיעת שופר. קרא ואמר לאמו: הנה הסבא הולך לאכול כרפס. כששמע זקינו את הערות נענה ואמר: היטיב דברי חנה"לע כי על פי הסוד היינו טעמא דשופר היינו טעמא דכרפס. (דברי חנה)

יחץ

מה שטומנין חצי מצה קודם אמירת הגדה, והענין הוא כי כשהישראל בגלות אז הוה כחצי צורה אך בהגיע קול שופר אז נעשה מהחצי צורה שלימה ולכן בשעת אמירת ההגדה של סיפור יצי"מ שנתקבצו כל הנדחים מארץ מצרים אז כביכול נעשה צורה שלימה והיינו דמקודם הוא יחץ חצי צורה, ובא להראות דע"י אמירת ההגדה של סיפור יצי"מ נעשה מיחץ צורה שלימה (מאיר עיני חכמים ד"ה יחץ מגיד).

ועכ"פ הוא התעוררות נפלא, לידע שאז זמן שכאז"א מישראל יוצא ממצרים שלו ואז הוא זמן כריתות הברית החדש עם השי"ת.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

ר"ל דמתחיל בגנות עצמו בעבדים היינו ואנו רואים מה היה אבותינו אברהם יצחק יעקב ועתה עבדים היינו הוא בושג גדולה שהיא חטא לד', וממילא בראות גודל שפלותו ממילא תגדיל בעיניו חסדי ד' אשר עושה אף לשפל ערך כמוני ויודה לד' על כל נפלאותיו אשר עשה ויספר ביצי"מ כדת כראוי וכנכון. (ישמח ישראל ט"ו ד"ה מתחיל בגנות).

והנה כמו ביצי"מ שיכר ד' את הגבורות שנטל מה שעלינו והטיל על שונאי ישראל ה"ב עתה בשבירת המדות נשבר הדינים מעלינו וכהנ"ל. (זרע קודש, דף ח' ע"ג ד"ה יחץ)

גודל מעלת סיפור יציאת מצרים

מה שאין מברכי' קודם ההגדה ברכה רק בסוף ברכת גאל ישראל דכמו שבכל דור דור חייב אדם לראות א"ע כאילו יצא ממצרים ה"ב חייב אדם לראות כאילו עע"ז, והיום בלילה הזה עושים הכל כמו שהיה אז דמתחילה עע"ז, וכשטובלין גר מברך לאחר הטבילה דא"א לומר וצונו ה"ב קודם סיפור יצי"מ אינו יכול לומר וצונו מפני שעדיין אנו בחי' עע"ז, ולאחר הסיפור אומרים וצונו, וזה נמי הטעם שפורסין על המצה בלי ברכה ביחץ מה שאין דרך בכל השנה דאנו הוה כמו אבותינו עע"ז שהיה אוכלים בלי ברכה. (תורת משה חת"ס הגש"פ דף ר"ג ד"ה עבדים היינו).

והנה כי בשביל ג' דברים נגאלו אבותינו ממצרים שלא שינו את שמם ולשונם שלא היו בהם דלטורין ושהיו גדורין בעריות ודא ודא אחת היא כי השומר ברית הלשון שומר ברית המעור וידוע דשומר הברית שורה עליו השמות הוה שדי וגימט' ש"ס ח"ש עבדים היינו והוציאנו ד' משם בזכות ש"ס וכל המרבה לספור ביציאת מצרים הרי זה משוכר ר"ת שם חב"ז חיל בלע ויקיאנו, ר"ל דע"י סיפור יצי"מ גורם לתקן נפשו ולהעלות ניצוצות הק' כמו בעת יצי"מ (ייטב פנים דף קל"א ד"ה ואמרו חז"ל).

ידוע דכל המצות צריך להסיר מעצמו רעת נפשו מקודם המצוה ע"כ אמרי' קודם ויהי נועם וגו'. והנה מצות יצי"מ אמר הכת' בלשון למען תספר ר"ל אף בדרך סיפור ר"ל בלי בינה והשכל שזו שלימות המצוה. וידוע דכשעושין מצוה אחת בשלימות או פורחין כל מצוות שלא היו בשלימות כ"כ למעלה, וא"כ ע"י סיפור יצי"מ מתקנין כל הדברי המצוות שלא פרחו לעילא, והנה ידוע כי ברית הלשון נגד ברית המעוות וכמו שמתוקן זה נתקן נמי זה (הגדה של פסח חסדי דוד הלל נרצה מערהבו"ש ד"ה וכל המרבה לספור).

דהנה פרעה היה רוצה להכניע הכח הדיבור של ישראל לתוך הסטרא"א, והדיבור היה אז בגלות, ולכן בזכות שנלחמו אבותינו ולא הניחו הסטרא"א להתגבר עליהם בזה השפיע הקב"ה אור מוחין ונתבטל אחיזת החיצונים מהדיבור, ומטעם זה סיפור יצי"מ נוהג לדורות מפני שמתעורר העת שיצא אז הדיבור מהגלות לדבר דיבורים באמת, ולזה בכל שנה ושנה בעת הסיפור מועיל לטהר דיבורו ולהוציא מתחת הסטרא"א ולהביא אל הקדושה כמו שהיה אז בצאתם ממצרים שנגאל הדיבור. (מאור ושמש דף של"ג ד"ה והנה)

כת' בגמ' מזכירין יצי"מ בלילות, לילה רומז לימי הגלות שנדמה ללילה, ואנו ע"י סיפור יצי"מ בזה הלילה אנו משפיעים שגם בזמן הגלות יתעורר הרוחמים וחסדים מיציאת מצרים וזה לשון מזכירין לשון השפעה. (תפארת שלמה ח"ב דף רנ"ג ד"ה מזכירין)

סיפור יצי"מ הם מסוגל להכניע להשטן לכל יקטרג בישראל, ע"י ששומע בהכנעתו מה שעשה הקב"ה עמו בהוציאנו ממצרים, שהקב"ה הכניע אז השטן. (הגדה מהר"ט ט"ב אות מ"ח)

דהנה מה שאבימלך לקח את שרה היה פועל דמיוני על גלות ישראל למצרים וגאולתן, כמו כן ענין גלות וגאולת מצרים הוא פועל דמיוני על גאולה העתידה, וזה שאנו מזכירין יצי"מ בכל יום, כי מכאן זה תקותינו על העתיד. (ייטב פנים דף קע"ה: לשבועות אות ט')

סיפור יצי"מ היא סגולה נפלאה לצרכי עוה"ז לפרנסה ולהשפעות טובות כאז"ל בפסח נדון על התבואה, כל ימי חיין להביא לימות המשיח אף לעיני רוחניות. (תפארת שמואל)

למה אוכלים מצה קודם למרור

הקשה אדמו"ר ר' בעריש מביאלע צוקוללה"ה למה אנו אוכלים מצה קודם מרור, הלא המרור הוא זכר לעבדות ומרורו את חייהם והמצה הוא סימן לגאולה כמאמר בעל הגדה שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיק, נאכלם ג"כ כסדר הזה מרור קודם ואח"כ מצה, ותיריך דהנש של יצי"מ לא הי' נשאר נסים הנפילה קודם לסמיכה כי תיבת נ"ס מורה נפילה סמיכה אבל הנש של יצי"מ הי' לדורי דורות והוא העומד לישראל בכל צרתם להצילם מיד כל הקמים עליהם ח"ו להרע להם, ולכן אוכלים מצה קודם להורות כי מצה הוא גאולת מצרים הוא קודם למרור היינו לכל מרירות חלילה שלא יבואו עלינו:

בשם הר"ר בונים מפרשיסחא ז"ע, משל למלך שהי' לו בן יחיד והי' אוהב אותו מאוד והי' מפונק מאוד בן יחיד. פ"א סרח על המלך והגלה למדינה רחוקה והי' נע נוד. פ"א עלה בדעת המלך אודות בנו יחידו ושולח איפרכם אחד לבקשו הלך וביקש אותו ומצאו בכפר אחד בין החקלאים בבית הקרעטשמי ומשתכר ומרקד עמהם והלך יחף ובלא מלבוש ושאל אותו האפרכוס מה טובך ושאל בשלומך. והשיב לו אילו הי' לובתי רגלים ומלבוש חס מי דומה לו אין בנמצא אדם שיהי' לו טוב יותר ממנו כי מחמת שנתגשם מאוד לא הי' מרגיש שום דבר עבודה וחסרון. והבן זה המשל על הגלות וע"ז אמר הרה"ק וכו' הררי"מ זצ"ל מגור. שאפשר שזה הי' טובה שמסתמא נתעורר מזה רחמנות יותר. ובה הי' מתריך קושיית העולם אמאי בפסח אוכלים מצה זכר לחירות ואח"כ מרור זכר לעבדות שצריך להיות בהיפך

מרור ואח"כ מצה. אלא שגם המרור אתחלתא דגאולה שקודם מזה לא הי' מרגישין שום טעם מרירות אלא אח"כ כשהתחיל הגאולה וימררו את חייהם הי' טועמין את המרירות וא"כ גם המרור הי' זכר לגאולה. וא"כ ניחא שאוכלין מצה קודם שזה הוא יסוד הגאולה. והבן. ע"כ:

ביאור עשר מכות במשנתו של רבינו הקדוש בספרו הק' דברי יואל

מה לנו ולדעת מה היה המכות, הלא העיקר שיצאנו ממצרים?

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים, ואלו הן, דם צפרדע כנים וכו'. וראוי להבין דלאיזה צורך הקפידה תורה לספר אבדן של מצרים וכדכתיב (שמות י ב) ולמען תספר וגו' את אשר התעללתי במצרים, הלא העיקר שהקב"ה עשה עמנו חסד והוציאנו ממצרים ותו לא מילי.

ונראה על דרך שכתב החוות דעת (בהקדמת ספרו פלגי מים על מגילת איכה) לגבי מגילת איכה, שאין שום תועלת שיבוא אדם לחבירו ויזכיר לו הצרות שאירעו לו, זולת אם יספר לו סיבת הצרות שאירע לו למען ישמור עצמו מהסיבות המביאות לידי הצרות, הוא ראוי ונכון, עיי"ש ד'.

והנה כתיב (ויקרא יח ג) כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו, ולכאורה האין נדע מה הי' מעשיהם של מצרים בכדי שנוכל להתרחק מהם, אך לזה יש צורך לספר המכות שלקו המצרים במצרים שכולם היו במדה כנגד מדה על מה שהרעו לישראל כמפורט במדרש (תנחומא וארא סי"ד), דעל ידי שנדע פרטי המכות נוכל להתבונן מה היו מהות מעשיהם שבשבילם באו עליהם המכות, ונוכל לדעת איזה מעשים שלא לעשות כמצות הבורא ית'. (ס"ג בא תשי"ז)

מכת דם, מכיון שהמצריים עבדו ליאור, נתהפך כל כולו לדם, ואף לאותם היהודים שהיו דבוקים בע"ז לא נעשה להם נס ההבדלה ואף המים שבידם נהפך לדם, להראות שאין בע"ז כלום. (וארא ח"ג רטז).

טעם למה הדגה שביאור מתו, מכיון שנהנו מע"ז נאבדו יחד עם הע"ז, מכיון שנלקה יראתם נלקו גם הם. (מקץ ח"ב שנ"ח)

הנסיין הגדול שהיה במכת דם, שהיו ג"כ החרטומים עושים כן, מהיכן היה להחרטומים מים להפוך אותם לדם, אלא מכיון שכלל נתעשרו מאוד במכת דם, שמכרו מים להמצריים ומן המים האלו, הפכו זאת לדם. וזה היה נסיון גדול ומר שאלו שהיה חלשים בדעתם חשבו אולי כ"ז המכה זאת בכישוף. (וארא ח"ג ריז)

מכת צפרדע, המצרים היה להם מלחמה תמידית עם ארץ כוש על הגבולות, ובמכת צפרדע כתיב ויעלו הצפרדעים על ארץ מצרים וכו' את כל גבולך, ואז נקם הקב"ה במצרים שבשו ונכלמו על אשר תפסו ארץ אשר לא להם, מה עשו החרטומים ויעשו גם הם בחרטומים, את הצפרדע ורצו לומר לכושים שזה מעשה כשפים, לכן כתיב בכל גבולך שאף הצפרדעים שהחרטומים העלו, היו רק עג גבול מצרים ולא בגבול אחר. (בא ח"ג רלח).

למה ביקש משרע"ה לדעת למתי אעתירי לך ויסורו הצפרדעים, וכי פרעה טיפש היה, אלא כידוע שהצפרדעים מסרו נפשם על קדושת השם, ונכנסו לתנורים ונשרפו על קדושת שמו ית', ולסבול מכל מכה היה זמן קצוב, אבל על הסימנים לא היה זמן קצוב, ולכן כשנגמר זמן הקצוב חזרו כל הצפרדעים שהיה חיים עדיין למים, להתענג בתענוגים כי לזה נבראו, אבל על אלו שנכנסו לתנורים נשארו בתנורים, ועל זה שאל משה רע"ה למתי אעתירי לך "להכרית" דייקא את הסימן הזה. (וארא ח"ג קס).

מכת ערוב, על שהשתמשו המצרים במידת חיות טורפות על עם ישראל באכזריות נוראה בלי חמלה, ע"כ מידה כ"מ הביא הקב"ה עליהם חיות טורפות. (בא ח"ג רכ).

מכת דבר, היה להמצרים קשה מאוד, דכתיב והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד, דהיינו שפרעה שלח את המצרים לראות אם על אלו המקנה שהיו להם לישראל תרעומת על המצרים עליה, ששייך להם לראות מה קרה עם המקנה הללו, וחזרו ואמרו שהנה לא מת, וזה היה להם לצנינים בעיניהם. (בא ח"ג שג).

וזה ג"כ הפירוש שאמר משה רע"ה לפרעה שגם אתה תתן בידיו המקנה, דהנה ידוע שגזל ולא נתיאשו הבעלים אין יכול להקדישו מכיון שזה לא ברשותו, והנה המצרים לקחו זאת מיד ישראל, וע"ז אמר לו משרע"ה גם את המקנה הזאת השייך לנו, גם אתה תתן בידיו שתחזיר לנו, ונוכל להקדישו, ולא שהיה בני ישראל צריכים למקנה של המצרים. (בא ח"ג שג).

מכת ברד, היה קשה מכול, כי לא היה כזה דבר שירד גשם בכל ארץ מצרים, וכאן ירד מים ואש ביחד, ורק הקב"ה בעצמו הכניס בלבו אבירת לב שאי אפשר לתארו, ורק שהיה לו אבירת לב יכול לסבול הרבה יותר מכפי כוחו, משא"כ במכת בכורות לקח ממנו את אבירת לב, ולכן לא היה יכול לסבול יותר. (בא ח"ג רכד).

וכן במכת ברד התורה הקב"ה על מכת בכורות, כי מכת ברד היה קשה מאוד, והקב"ה ציווהו שיתורה במכה שיבוא עליו שיהיה שקול כנגד כולו וזו היא מכת בכורות. (בא ח"ג רכו).

לעיניהם, נמצא שהסרת החושך היה להם יותר קשה מהמכה בעצמו. (בא ח"ג רנח.)

מכת בכורות, נלקו גם בני השפחות ומבני השבוי, למה, מפני ששמחו בצרת ישראל, בזמן השעבוד, כן איתא ברא"ם ז"ל, עכ"פ רואין בזה דרך שונאי ישראל, כי אף שהיו השבויים בהתנגדות גדולה למצרים עד שחשבו לומר יראתם תבעה עלבונם, מ"מ לגבי שנאת ישראל עשו שלום ביניהם והיו שמחים עמהם עזרתם של ישראל. (בא ח"ג שי"ד.)

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים טעמא בעי להבין מה בא להוסיף רבי יהודה, ואפ"ל כי במכת בכורות כתיב והרג את בכורים ולא בבכוריהם, שבא לומר שהבכורים בעצמם הרגו זא"ז בהמצרים כדי שימהרו להוציא את בני"ל וכן אמרו כלולו מתים, וזה לא מפורש בקרא, ולכן בא רבי יהודה והיה נותן בהם סימנים לומר, שכמו במכת בכורות היה עוד מכות כן בכל מכה ומכה, וזה הפלוגתא של התנאים כמה מכות היו. (דברי יואל, וארא)

עוד טעם נפלא, כי הנה כמו שהיה על מטה משה חקוק כל המכות בימינו דצ"ך עד"ש באח"ב, כן היו על גופן של מצרים חקוק, ולא היו יודעים המצרים לפרש את מה שחקוק על גבן, כי זה היה בלה"ק, ולא היו יודעים לקרוא לשה"ק, והפסוקים של ישראל לא גלו להם, ואמרו שזה טבע של המצרים, ולכן היה רבי יהודה נותן בהם סימנים. (דברי יואל, וארא)

טעם נפלא למה לא גילו בני ישראל להמצרים שפרעה אינו יודע לשה"ק, ועי"כ היו מורדים בהם והיו יכולים לצאת ממצרים, ועפ"י הנ"ל מובן שפיר, בכדי שלא יפרשו להם את החקוק על גופן ועי"ז יקבלו את המכות (שם)

שיר השירים

א. בשל"ה הק' מביא וז"ל כמשוש חתן על כלה כן יציאת מצרים כנודע ועל כן חסידים ואנשי מעשה אומרים שיר השירים בליל שמורים.

ב. בסדר היום כתב ח"ל ואם יש בו יכולת יקרא מגילת שיר השירים בקול זמרה ותודה שיש בה מענינא דיומא ויפרש איזה פסוק ממנו השייך ליציאת מצרים.

ג. בעבודת הקודש כתב ח"ל אחר ההגדה יאמר בקול שמחה שיר השירים כולו בעידן חדוותא עת הזמיר הגיע כי כל העולמות עליונים למעלה מאירים ומזהירים.

ד. ביסוד ושורש העבודה כתב ח"ל ואחר הפיוטים יאמר שיר השירים במתן גדול ובנעימות קול.

ה. בדרכי חיים כתב ח"ל ואחר הסדר אמר הגה"ק הדברי חיים זי"ע שיר השירים בקול רם.

מנהג ותיקין הוא לקרות מגילת שיר השירים שהוא קודש קדשים בחג הפסח ראשון למנהג זה הובא במחזור ויטרי זול"ק ומגילת שיר השירים אומרים אותה בשבת שחלה להיות בחולו של מועד ואם אין שבת בחולו המועד אומרים אותה בשביעי של פסח, וכן הובא באבודרהם במוסך ליום בפסח זול"ק נהגו העולם לקרות בחג המצות שיר השירים. והרמ"א נהג כן וקבעו להלכה שיש לאומרה בשבת בחול המועד ואם שבת בימים האחרונים של פסח אומרים שיר השירים באחרון של פסח. ומסיים שהעולם לא נהגו לכרך עליהם לא על מקרא מגילה ולא מקרא כתובים.

הנה בזמן קריאת שיר השירים במועד הפסח מצינו בה מנהגים שונים כי האבודרהם כתב סתם בחג המצות ולא פירוש זמנה מ"מ נתפשט המנהג לאמרה בליל הסדר ובשבת חול המועד. ועתה נסדר דבר דיבור על אופניו.

בעוד שהמנהג קדוש זה נתקבל ע"י הרמ"א לאומרה בשבת חול המועד מ"מ עם ישראל קדושים ואומרים אותה גם בליל הסדר כמובא בספר סדר היום ויש לאומרה בנעימה ותודה ויש לפרש פסוק אחד ששייך לענין יציאת מצרים כי כל זה היא מענינא דיומא, גם החיד"א מזכיר זאת בספרו עבודת הקודש שיש לאומרה בקול שמחה שיר השירים שהיא אז זמן חדוותא וכל העולמות העליונים מזהירים כזוהר הרקיע, וכידוע שרביה"ק זי"ע אמרה בדמעות של שמחה וכרוב געגועים לקוב"ה ושכיניתי.

החתם סופר נתן טעם לשבח כי בכל שיר אומרים איזה שיר כגון שירת הים שירת הבאר וכו' אף כאן אומרים שיר השירים שזכינו לאמר בליל הקדוש הזה לפני בורא כל העולם.

וכן ביסוד ושורש העבודה שיש לאמרה בנעימות ובקול והעיקר ליתן לבו לפירוש הדברים.

עבודתם בקודש של מאורי דורינו ורבותינו נבג"מ היה למעלה מהשגתנו. כמבואר כבר בגליון י"ט מעבודת רביה"ק בעת אמירת שיר השירים. ומסופר שפעם ראה הגה"ק מגאליץ זי"ע"א אחד שאומר שיר השירים אמר לו הן אומר בכל ערב שבת קודש שיר השירים אני איני אומרה רק בליל הסדר וכל אברים דא לא נקשן מעוצם קדושת המזמורים ומי יבוא בסוד צדיקים, וכן המנחת אלעזר אמר פעם שאביו היה אומר בכל ערב שב"ק ובשב"ק והוא לאו יכול לסבול את גודל קדושתו ולא יכול לאומרה רק בליל הסדר.

סיפר הגה"ק מרן בעל הקדושת יו"ט זי"ע א"ש שפעם היה בליל הסדר אצל הגה"ק מצאנז זי"ע"א ואחר הסדר אמרו שיר השירים והצאנזער רב היה בוער כלפיד

למה דייקא במכת ברד אמר לו משרע"ה שיצא מתוך העיר מה שלא עשה במכות הראשונות, כי ידוע שבמקום רשע יכול להגיע האדם לידי מחשבת רעה ועי"ז נבוא מלאך רע, ובמכת הראשונות התחרט פרעה על אשר לא שלח את ישראל ממצרים, אף שהיו רק לפי שעה, על עשה תשובה רק מפאת אימת המות ומיראת העונש, ועכ"פ באותה שעה היה יכול משה להתפלל להקב"ה משא"כ במכת ברד, כבר הקשה הקב"ה את לבו, וזה היה המכה הראשונה שהתפלל משרע"ה עליו אחר שחזרו ה' לב פרעה. (בא ח"ג רכז.)

מכת ארבה, בא עליהם מכיון שרצו לבטל את כח הרבה הרבה את זרעך ככוכבי השמים מישראל, והנה פרעה לא פחד מן מכת ארבה, שידע שזה יגיע לו על אשר רצה לבטל את כלל ישראל מהרבה הרבה את זרעך, מכיון שהוא נתן את בתו הגר לשרה, ועל זה אמר לו המלאך הרבה הרבה את זרעך, ולכן לא פחד, אבל עכשיו שהגיע המכה של ארבה ביקש משרע"ה שיתפלל שייסיר רק את המות הזה ולא את הברכה של הרבה הרבה את זרעך, דכל מכה הגיע אליהם ג"כ בצירוף האותיות, אבל משרע"ה ביטל את הברכה ע"י שביטל צירוף האותיות מעתה ועד עולם. (בא ח"ג רעד.)

למען שיתי אותותי אלה בקרבן, דהיינו במכה הזאת הוסר הקב"ה ג"כ צירוף האותיות שהיה להמצרים לברכה והפך להם לקללה. (בא ח"ג רעד.)

במכת ארבה, הגיע אליהם ג"כ נחשים ושרפים שהרג הרבה ממצרים, ולכן בקש פרעה והסר מעלי רק את המות הזה, דהיינו הנחשים, מכיון שהארבה היו מולחים והיו שמחים בו. (בא ח"ג רצא.)

מכת הארבה היה נח בשבת, מכיון שכל המכות בא רק על המצרים, ואין להם שייכות לשמירת שבת, וכן הגיהנם שובת רק לשומרי שבת, ולא למחללי שבת, ומכיון שמכת הארבה בא ג"כ לגבול ישראל, כדי שלא יהנה המצרים בשעה שיצאו ישראל ממצרים, ולכן היה נחים בשבת מכיון שכלל ישראל שומרים את השבת. (בא ח"ג רלז.)

במכת הארבה, ניתוסף כח גדול לקדושת השבת, דכל שבת ושבת נקרא אות, וז"ל הפי' למען שיתי אותותי אלה בקרבן, דהיינו כח וקדושת השבת. (בא ח"ג רמ.)

במכת הארבה פעל משרע"ה בתפלתו שלא יזיק יותר לעולם הארבה בכל גבול מצרים, כי פעולה של הקב"ה היא פעולה נצחית, וכן מבואר ברבינו חננאל. (בא ח"ג רמג.)

ממכת הארבה, רואים שאין להתפעל מניסים, דהנה במכת ברד נעשה נס שהחטה והכסמת לא נכו, א"כ היה להם לשמוח על שנעשה נס, וזה בא לנו להורות המכה, שלא להתפעל מניסים, כי עי"ז שנשאר החטה והכסמת בא אליהם מכת ארבה. (בא ח"ג רנב.)

במכת ארבה, נעשו סימא, דהיה הארבה מסמא את עיניהם, וכן היה ממת אנשים, (בא ח"ג רצד.)

במכת ארבה שמחו, שהיו אומרים כי הרוח היא ותר גדול מן ההיזק, כי היה אוספין אסופות רבות של ארבה והיו מולחים אותן, והיה שמחים בו, וכשבא הרוח ים ולקח את כל הארבה אף אלו שהיו מלוחים כבר, וזה היה שחוק והיתול בהם. (בא ח"ג רצד.)

מכת חושך, היה מכה עם נסיונות גדוים עד למאוד, כי היה חושך בכל ארץ מצרים ולא יכלו לזוז אבר וכל ארץ מצרים יחד עם כישופיהם נעשו כמשותקין, והיו יכולין כלל ישראל לצאת מארץ מצרים ואין מפגיע בעדם, וזה היה הגדולה שלהם, שלא מרו את דברו ולא יצאו לפני הזמן ולא לקחו להם גאולה במו ידיהם, וכע"ז מובא בספה"ק תורת משה מבעל החת"ס זללה"ה (נח ח"א קמה.)

טעם למה היה ב' מיני חושך, ג' ימים הראשונים וג' ימים האחרונים, דבג' ימים הראשונים אז מתו כל רשעי ישראל שלא רצו לצאת ממצרים, וכדי שלא יראו המצרים שגם הם נלקים כמוהם, לכן היה להם חושך, וכשמתו כל הרשעי ישראל, נעשה להם חושך כפול ומכופל כדי שיקבלו את עונשם. (נח ח"א קמה.)

בזכות זה שלא יצאו ממצרים בימי החושך בזכות זה נגאלו ויצאו מאפילה לאור גדול, וזה פי' הפסוק ולכל בני היה אור למה כי במושבותם שנשארו במושבותם ולא יצאו ממצרים. (בא ח"ג רמא.)

מכת חושך הסכימו ג"כ מלאכי השרת, כי אז מתו כל רשעי ישראל, ולכאורה היה יכולים להשאיר אותם בחיים ויחזרו בתשובה רק י"ל שז"א דיש לחוש שיהיה קלקלו יותר על תיקונם שאלו שיוור להם הדרך יבואו בסכנה וישחיתו דרכם טרם שיתקנו אותם. וכן רואים אצל נח ששלח את העורב, ואצל היונה כתיב מאתו כי נח לא היה יכול לדור אתו יחד בדירה אחת, ועכ"ח רומז נח"ל שאין הצדיקים מתעריבים עם הרשעים פן יהיה קלקולם יותר על תיקונם, וכיון שכן איפוא א"ש מדוע שלח חושך ויחשיך ולא מרו את דברו שכולם הסכימו וכו' ול"א דהו"ל יותר לתקנם ולהביאם לתוך הקדושה, וז"ל. (מכתי"ק) (נח ח"א רד.)

בשבת פסק מכת חושך, מכיון שבשבת היה יום העשירי וכדי שיוכלו המצרים לראות איך שלוקחים את השה לפסחיהם ועי"ז נתבטל הע"ז

אש וכשהגיע להפסוק פשטתי את כתנתי בכה מאוד מאוד מאין הפוגות. וכן ספרו עוד מתלמידי הדברי חיים זיע"א שפעם בפסח בליל הראשון אמר הצאנזער רב אם כל העולם את השיר השירים אבל בליל השני בקש מכולם שיצאו והגה"ק מציעשנוב זיע"א הי' אז ילד והמשב"ק אמר להצאנזער רב ששמחה'לע ישן שם היינו הגה"ק מציעשנוב אמר שיכול לישאר שם, והתחיל הדברי חיים לומר שיר השירים וכשהגיע להפסוקים פשטתי את כתנתי ורצתי את רגלי וכו' כפל ושלש את הפסוקים בנעימות נוראה ופתאום שמעו רעש גדול שהילד שמחה'לע נפל מהספסל נכנס המשב"ק והראה לו הדברי חיים שיצא עם הילד, וכשגדל הגה"ק מציעשנוב זיע"א סיפרו לו את זה נענה בביטול אה איך בין נישט געשלאפן איך אב זיך נעמאכט ווייל איך האב געוואלט זיין בשעת דער זיידע זאגט שיר השירים אבל כשהגיע להפסוקים נהיה לו רע מגדול הפחד עד שנפלתי, ואמר אז שבכל עת שנתבטל מכה הרדיפות של הציונים כידוע שרדפוהו מאוד [ורביה"ק זיע"א אמר פעם שהם קצרו לו אתימין], ונזכר מאותו המעשה זה מעודד אותי.

הרה"ק מראפשיץ זיע"א וצאצאיו אמרו את שיר השירים בניגון מיוחד וכליל התקדש חג אמרו שני קאפיטלעך ואח"כ בשאר הסעודות של החג גמרו את כולו.

אכן שיטות חלוקות יש בזה מתי לאומרה אם בליל הסדר או בשבת חול המועד או בשנים אבל לכו"ע יש לשיר השירים שייכות עם יציאת מצרים ולהלן נבאר כמה טעמים על זה.

טעם עיקר הדבר מפני שמדובר מענין יציאת מצרים הה"ד לססתי ברכבי פרעה כן איתא במחזור ויטרי וכן הביא הרב אבודרהם, ובזה"ק מבואר טעם הדבר דעל שבח יציאת מצרים נאמר שיר קדוש זה וגם על הגאולה העתידה. הרב החיד"א מביא טעם נפלא כי בשיר השירים יש קי"ז פסוקים והוא רמז לקי"ז שנים שהיו ישראל במצרים מעת פטירת לוי כי כל זמן שאחד מן השבטים היה חי לא היו משתעבדים בהם וכל השיר השירים מיירי מענין יציאת מצרים כנ"ל כי זה לעומת זה כי כל פסוק הוא נגד שנה אחת במצרים.

הכלי יקר מביא עוד טעם כי שלמה המלך חיבר ג' ספרים שיר השירים, משלי, קהלת, והם נגד שלשה החגים פסח שבועות סוכות, והם נגד הבן אדם שיש לו ג' זמנים ימי העליה = ימי הבחורות, ימי העמידה אמצע שנותיו של אדם וימי ירידה הם סוף שנותיו של אדם. שיר השירים היא נגד פסח שאז נולד הבן אדם ואז הוא זמן קציר והאדם בימי הבחורות עדיין דמו תוסס ואז אומר שיר חזר וע"ז נתחבר השיר השירים וע"ז אמרו חז"ל שאסור לעשות זמר משיר השירים שלא תימא שהיא זמר פשוט כבן אדם אלא היא קודש קדשים, וימי הבחורות חיבר משלי שהיא מלא חכמה והה"ד בן ארבעים לבינה וזה היא נגד שבועות שאז קיבלו התורה שהיא מקור החכמה, וקהלת שכתוב בו הכל הכלים היא נגד ימי ירידה שאז הבן אדם בסוף שנותיו ורואה שהכל הכל וזה נגד סוכות שאז מתחיל ימי החורף. ובסגנון דומה ביאור רבי צדוק הכהן מלובלין זיע"א כי בימי הילדות היא זמן האהבה והחשק וכן אברהם אבינו היה מדתו מדת אהבה וכן פסח היא מדת אהבה לכן קוראים אז שיר השירים. והרה"ק רבי משה יחיאל אלימלך מלברטוב זללה"ה הוסיף טעם לדברי הרבי רבי צדוק זיע"א כי בימי הבחורות היא זמן אהבה וחשק ואז חשק האדם לשורר לכן חיבר שלמה המלך ע"ה חיבר של שיר כדי להעלות את כל השירים למדת עילאית ורוחניות ולהעלות את לב הנער לרוחניות והתעלות דקדושה. וכמו שבמי הבחורות הוא כולו חסד והתעלות ואהבה לכן אומרים בפסח שיר השירים שע"ז רומז שלמה המלך ענין השיר כי בפסח עשה עמנו השי"ת חסד גדול והוציאנו ממצרים ע"כ אנו מודים להשי"ת בשירות ותשבחות ובפרט בשיר הקודש שהיא קודש קדשים.

הפמ"ג מסתפק בטעם אמירתה ואומר שאינו יודע הטעם למה אומרים שיר השירים דוקא בשבת וכן רואים שאם חלק שביעי של פסח בשב"ק אומרים אותה אז, ואומר כי אפשר ששבת היא מעין עולם הבא, ושיר השירים יש בו ג"כ רמזים הרבה על כך, ומה שאין אומרים אותו מיד בחג הפסח עצמו מכיון שמרבים אז באמירת פיוטים בטל.

מצינו מנהג ישן שהיו מחלקין את אמירת שיר השירים בשני ימים אחרונים של פסח חצי ביום אחד וחצי ביום השני, והחיד"א מביא בהגהות נסא רחמים שנהגו לקרות שיר השירים בלילי פסחים חצי בליל הראשון וחצי בליל השני.

השפת אמת זלה"ה מסביר באופן אחר כי פסח הוא פה סח ואז יש להאדם פתחון פה לומר שירה כי נפתחו לבם ועיניהם של ישראל ע"כ אומרים שיר השירים בפסח נמ"ש עם זו יצירת תהלתו יספרו כי בפסח נבחרו עם ישראל לעם.

הרה"ק רבי פנחס מנחם מפילץ זלה"ה מסביר באופן אחר מכיון שאנו בימי הגלות חשכנו עינינו מראות בטוב וכמו בעגל לא חשב אף אחד שיהיה לו תיקון רק אחרי שנתרצה הקב"ה ואמר סלחתי כדברך כן הדבר בפסח שאנו בגלות המר חלילה יכולים להתיימש מתיקון ומרוב בוששתנו באו דברי ריצי וחיוזק של השיר השירים ופותרים לנו פתח של תקוה להתקרב יותר להשי"ת וזה דייקא בפסח שאז נבחרו להיות לעם סגולה וכן נתקדש הפה בקדושת סיפור יציאת מצרים ומיכלא דמהמנותא ועי"ז יכולים להרגיש ניצוצות קדושים משיר השירים.

רביה"ק זיע"א מסביר בטוב טעם למה דוקא קורין אותו באחרון של פסח ולא בחג המצות עצמו וכן למה דייקא בפסח ומסביר מכיון שפסח הוא זמן הגאולה ושבת הוא ג"כ זמן הגאולה הה"ד אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות מיד היו נגאלין ופסח הוא זמן גאולה הה"ד ופסח על בתי בני ישראל נמצא כי דייקא בנס זה של פסח רצה הקב"ה להראות נחמה וישועה להכלל ישראל כי אף בשפל המצב יוכלו לקוות לישועה, ובה"כ נקרא אחרון של פסח מכיון שבפסח מקוים להאחרון דהיינו לבהי"מ השלישי האחרון ולגאולה האחרונה, ממילא בפסח אחרי כל הסדר של פסח שפיר יכולין לאמרה בשבת דייקא וביום אחרון דייקא.

במדרש מובא טעם נוסף שהקב"ה נדמה להם על הים בכחור ולוחם ובימי הבחורות האדם מלא אהבה ובים שהיה אהבה גדולה השרה עליהם רוח"ק ואמרו הרבה שירות ושיר השירים נתחבר על הים, וכן מצינו כי השי"ת קרא לישראל באותו הזמן כלה ואהובתו, כמ"ש וזכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר וגו' כי באמת שייך לומר שיר השירים על הים שאז יצאו ממצרים ללכת במדבר ועל הים נדמה להם בכחור.

טעם נוסף על אמירת שיר השירים בשבת חוה"מ נמצא בספר דברי צדיקים עפי"מ בסידורו של שבת כי טעם אמירתה בליל שב"ק שאז הוא זמן המתקת הדינים בחסדו הגדול, ולכן בעת המתקת הדינים לרחמים ע"י זמירות והשבחים ובקידוש על הין, אז נאה להלל ולשבח להקב"ה במגילת שיר השירים אשר לשלמה שמהשיר הזה נעשה בחינת מלך שהשלום שלו, והנה יין זמירות שניהם המתקת הדינים ואיני יודע איזה מהן יותר חביבה ולכן אומר ישקני מנשיקות פיהו כי טוב הזמירות יותר מהיין כי טובים דודין מין עכ"ל ועפי"ז י"ל דבפסח שיש המתקת הדינים בשבת זה יותר משאר שבתות וגם אחרי שסדרנו שתיית ד' כוסות אומרים שיר השירים כי טובים דודין מין כי זמירות חשוב יותר מד' כוסות של הסדר.

טעם נוסף בספר דברי צדיקים מביא עפי"מ בספר צרור המור על שיר השירים שכותב בטעם על מה שנקרא שיר השירים קודש קדשים והוא יותר קדוש משיר של משרע"ה וכל ישראל, דהנה איתא במדרש משל למלך שקידש אשה וכתב לה מתנות מועטות כיון שבא ללוקחה כתב לה מתנות מרובות כך היעוד הזה אירוסין שנאמר וארשתך לי לעולם וגו' אבל לימות המשיח יהיו הנשואין שנאמר כי בועליך עשין וגו', ואמרו בש"ס כי כל הנביאים לא נתבאו אלא לימות המשיח והעולם הבא עין לא ראתה, ובה"כ יובן דכיון דשירת משה לא היה רק על גאולת מצרים שהוא בבחינת אירוסין מה שאין כן שיר זה מדבר על גאולה העתידה ומספר מה שיהיה בעולם הבא שהוא בחינת קודש קדשים והנה נכלל בשיר זה גם בקשת ישראל למהר את העוה"ב המכונה בשם נישואין, וכמשל הכנסת ישראל המבקשת מארוס שלה למהר זמן הנשואין מיראתה שמא ימאוס בה או שמא לא ירצה מחמת שחטאה כנגדו, וכל הצרות הבאות עלינו הוא לעורר לבבנו לה' יתברך ולשוב בתשובה שלימה עכ"ל, ולפי"ז י"ל דבזה הפסח שנגאלו ממצרים שהיה בבחינת האירוסין אנו אומרים שיר השירים ומתפללים להקב"ה שיגאלנו מגלותנו ונבוא בבחינת נישואין, יהי רצון שנזכה לכך בב"א.

ברכת אילנות

בספר מועד לכל חי לרבי חיים פלאג' זיע"א בסיומן א' מובא ומה נעים אם כה יעשו באמירת ברכת האילנות, דיצטרפו כנסיה שהיא לשם שמים וילכו כולם אגודה אחת לברך ברכת האילנות, ויפרישו אחר הברכה שיעור לצדקה בין כולם כמנין מ"ה, ולא יפחתו כל אחד משלש פרוטות כנגד נפש רוח ונשמה כנזכר לעיל, ואחר הברכה יאמרו התפילה הסדורה על הנשמות כמו שנדפס בספר שה"ח, ויאמרו מזמור בשוב ה' את שיבת ציון, דשייך לסדר זרעים, וגם מזמור קמ"ח, ויאמרו קדיש והוא עילוי גדול לנשמות שנתגלגלו בדומם, צומח, חי, מדבר, ועיין חס"ל דף קלז ע"ב, ומורה באצבע אות קצט:

בספרי הקטן לב חיים חלק ב' השבתי על הרב פרי האדמה דפשיטא ליה דאם יש אילנות בחצרו דמברך עלייהו ברכת האילנות, והובאו דבריו בזכור לאברהם חלק ג' כאשר יעוין שם, דבעיני נראה דצריך לצאת מקיר העיר וחוצה כדי לברך ברכה זו, כאשר יעוין שם בסייעתא דשמיא, והן אמת דכדברי הרב פרי האדמה נוהגין בפשיטות בקושטא יגן עליה אלקים, רבני אלפין, דמברכין בעד החלון בהיותם בביתם ואינם זזים ממקומם ועומדים ומברכים, ואפילו שאינם זקנים והם גבורי כח, אינם אומרים נצא השדה ונברך, ומנהג עטרת ראשי מורי זקני הרב ה"ם הגדול לברך בחצרו שהיה לו אילנות, ולענ"ד נראה כמו שכתבתי, אלא דלזקן מופלג או חלוש המזג דקשה לו היציאה רחוק מן העיר, אזי יברך בחצר גינתו, ואין דנין אפשר משאי אפשר:

בקושטא יגן עליה אלקים, נוהגין לברך ברכת האילנות אפילו בשבת ויום טוב, אכן פה עירנו איזמיר יגן עליה אלקים, לא ראיתי ולא שמעתי מימי עולם דמברכין בשבת ויום טוב ברכת האילנות, וכנראה דהא בהא תליא דכיון דהן נוהגין שלא לצאת החוצה לכן אפילו בשבת מברכין, אכן אן דנהגין לצאת אם כן בשבת דאיתיה באזהרה דאל יצא איש ממקומו לא מברכין, אלא דאם נאמר דהוא משום חשש שמא יטלטל את האילנות או

יקח בידו הפרחים להריח בהם ושמה יתלוש, לזה אפילו בקושטא יש להם לחוש שלא לברך בשבת ויום טוב:

על דרך הסוד צריך ברכה זו בניסן דוקא, והיו שתי אילנות שיש בהם פרחים וגם שיהיו אילני מאכל, ועיין מורה באצבע אות קצ"ח, וקמח סולת דף צח ע"ד, ועיין הלקט חלק ב' סימן כ"ח, ובאר היטב סימן רכ"ז, וזכור לאברהם חלק א' בהלכות ברכות אות פ' וחלק ג' אות ב':

ובספ"ה ק' עבודת הקודש - מורה באצבע למן החיד"א מובא ישתדל לברך ברכת אילנות בימי ניסן, והמדקקים מקפידים שיהיה בניסן דוקא, ויהיה שתי אילנות, ויוצאים לשדה לברך:

מאד יתעצם בכונתו בברכה זו, שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי השדה והעשבים בזמן הזה, ויבקש עליהם רחמים:

ספירת העומר

מניין שכל הכנה לפסח הוא בחפזון, ורק ע"י התערותא דלעילא לכן אנו עושים הכנה לקבלת התורה וסופרים יום יום

והנה עיין בדברינו בדרושים לחג הפסח [ניסן מאמר ד' דרוש ג' ע"ד הסוד] בכונות ליל א' שהוא הכל בחפזון נעשים כל האורות והשפעות המוחין (לקבלת התורה) באיתערותא דלעילא שלא על ידי מעשינו (כמו שהיה במצרים שלא יכלו להתממה עד שיתהווה הדבר על ידי מעשינו), והנה להיות הארה שלא ע"י מעשינו אין לה קיום על כן צונו הש"י אח"כ מצות ספירת העומר מ"ט יום, ואנו סופרים יום אחר יום דרגא בתר דרגא ומאירין האורות (הנצרכין לקבלת התורה) ע"י מעשינו ויש לזה קיום, ואז הוא יום קבלת התורה, והנה ימי הספירה הם מ"ט ימים מנין ל"ב טו"ב הנלמד על הטוב הכללי מן תיבת בראשית עד וירא אלקים כי טוב (ועיין בדרושים הנ"ל ענין כונות הלילה הז' (מ"ה ב"ן) מצ"ה (ע"ב ס"ג) בגימטריא יה"י אור"ס סוד אור הגנוז, הבן מאד) הוא הטוב הכללי אל התורה אשר בה גנוז האור הטוב, על כן צונו הש"י לספור קודם מתן תורה מ"ט ימים מנין ל"ב טו"ב, אין טוב אלא תורה כמה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי [משלי ד ב], ועל כן נקרא התורה טוב מפני שבה גנוז האור כי טוב, ויש בתורה ל"ב נתיבות חכמה [ספר יצירה פ"א א] בראשית תירגם יונתן בחוכמתא [בראשית א א] סוד ראשית חכמה כידוע, הרי לך בתורה לב (היינו ל"ב נתיבות חכמה) טוב (היינו אור הגנוז אור כי טוב), על כן להבנת התורה צונו הש"י לספור מ"ט ימים (מנין ל"ב טו"ב) ואח"כ הוא יום קבלת התורה: (בני יששכר - מאמרי חמש אייר - מאמר ג)

טעם למה סופרים ספירת העומר בקול גדול

וכל העם רואים את הקולות ואת הפלידים וגו' [שמות כ טו], כי הנה כתיב [ויקרא יד] 'אם תקריב מנחת בכורים קלוי באש וגו'', אשר מנחת העומר היתה צריכה לבוא מקודם באש, מה שלא מצינו זאת בשום מנחה. ובדרך רמז יש לומר, יען כי העומר היה הכנה לקבלת התורה כידוע, ומספר עמ"ד עם א"ש עולה תורה, על כן בא באש לרמז על זה. וכמו כן על ידי ספירת העומר שסופרין בפה ובקול בלבד ברשפי אש שלהבת אהבת הבורא, הוא ג"כ הכנה לקבלת התורה, לזאת כאשר באין לחג השבועות ומרגישין אור קבלת התורה, אז מבינים אנחנו פעולת הספירה מה שהיה מקודם. וזהו 'וכל העם רואים את הקולות ואת הפלידים', היינו, אשר עתה רואים ומבינים אנחנו כח מצות ספירה שהיא בקול ובפליד אש שלהבת, רואין כעת גודל פעולתה לטוב. ועל כן רמזו בתיבת וכו"ל הע"ם ראי"ם, כי וכו"ל עולה יו"ם, ותיבות הע"ם ראי"ם אתון העמ"ר, ושאר אותיות אי"ם הוא נ"א, כי לפי פסק הלכה התורה ניתנה ביום נ"א [עיין במגן אברהם ריש סימן תצד], ורמזו אשר בבוא יום נ"א מכירין כח העמר אשר פעולת המצוה היתה לזכות עי"ז לקבלת התורה: (אמרי נועם על מועדים - לחג השבועות)

בליל הסדר יורד השפעות קדושות וטהורות ושפע רב לעם ישראל והיות שבני ישראל עדיין לא ראוים לכל השפעות נתקנו ימי הספירה כדי שיוכלו כלל לקבל השפעות קדושות וכן איתא בקדושת לוי בדרוש לפסח חתל"ק מה שאין כן בחג הפסח שעדיין אינם ראוים לקבל ההשפעה, כי עדיין לא הזדכנו מטומאת מצרים בשלימות ובחג הפסח הם צריכים להזדכך ולעלות במעלות המדרגות, כי אז הוא זמן עליות העולמות על ידי שנהפך הים ליבשה בשינוי הטבע. וכמו שנהפך הים ליבשה בשינוי הטבע בעולם התחתון, כמו כן נהפכו כל בחינות ים ויבשה שבכל עולם ועולם. ומחמת שנהפכו ונשתנו כל העולמות מאיכותם ועצמותם מכמו שהוטבעו בעת הבריאה לכן גם הן אין ביכולתם לקבל ההשפעה ולעצור ולהקליט אשר נשפע להם. אך בחג השבועות אחר ימי ספירת העומר, אז יוכלו לקבל ההשפעה מטעם כי בימי הספירה שנזכנו מחומריותם וגשמיותם בעולות לפני ה' במסירות נפש באהבה עזה וכלות נפשם ומטוהרים בטהרת הנפש וטהרת הגוף אז בחג השבועות הם ראוים להיותם כלי לקבל אור וחיות האלקי הנשפע להם בכל ז' ימי חג הפסח מהבוא ברוך הוא. וגם כל העולמות אחרי עולות לה' אשר נהפכו ונשתנו בבחינת ים ויבשה ונתעלו למעלה בבחינת א"ח ביכולתם לקבל אחר כך השפעות אור וחיות ה' כל חד וחד לפי ערכו ומדרגתו. וכל זה הוא בחג השבועות שאחר

הספירה, שאז כולם ראוים ונכונים להיות כלי לקבל השפעת ה' כנ"ל ולכן גם חג השבועות נקרא עצרת בלשון המשנה, כי גם אז ביכולתם לעצור ולהקליט השפעת ה' בתוכם עתל"ק.

וכן בפרשת אמור מביא הקדושת לוי טעם שאין מברכים שהחיינו על הספירה כי כתיב וספרתם לכם וכל ענין הספירה היא כדי שתקבלו את כל ההשפעות של ליל הסדר ואז כבר ברכו שהחיינו.

ובספר עבודת ישראל לפסח מביא ענין נפלא על ספירת העומר וחתל"ק סוד מרע, מר"ע הם אותיות עמ"ר דהיינו שאם בן אדם רוצה יוכל בימי העומר להפוך את הרע לעמר וזה סוד מר"ע ועי"ז יוכל להיות עמ"ר התנופ"ה שיוכל להתעלות במעלות קדושים.

ובספר בת עין מביא בשם התולדות יעקב יוסף ע"פ הפסוק וידבר ה' אל משה לאמר שור או כשב או עז כי יולד וגו' (כב כז). (דף קב. דפוס קאריץ) כתב ענין ספירת העומר עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום (ויקרא כג טז). כי נשהיו ישראל בגלות מצרים היו בבחינת גלות הדעת, ולא היו יכולים לתקן בחינת חמשים שנה, כי כל אדם צריך לתקן בחינת חמשים שנה שמבן עשרים שנה ואילך, לראות שיעבוד את ה' בכל החמשים שנה שלא יחסר יום אחד, לכן נתעכבו ישראל אחר יציאת מצרים חמשים יום קודם קבלת התורה, עכ"ל.

דברים נוראים בענין כוונת ימי הספירה מרבי אברהם גאלאנטי זי"ע כל לילי ספירת העומר מכונים בכל לילה תיבה אחת ממזמור אלקים יחננו שיש בו מ"ט תיבות ואות אחת שבפסוק ישמחו ויראו שבכל לילה כשקורין מזמור זה אחר ספירת העומר כשמגיעין לאותה תיבה שהיא כנגד אותה הלילה מרימים קול באותה תיבה להורות כי תיבה זו היא של לילה זו ויש קבלה בידי שמי שמכנין כזה לא ינום לילה אחת בבית האסורים אפילו שיהיה אסור כדיני נפשות

מנהגי ישראל בימי העומר

מנהגי ישראל ללמוד בימי הספירה מסכת שבועות או מסכת סוטה ולומדים כל יום דף אחד כי יש בו מ"ט דפים.

כן מובא במנהגי חתם סופר שלמד בכל יום מימי הספירה עם תלמידיו מסכת שבועות.

ובשם הרה"ק רבי יצחק אייזיק מזידטשוב זי"ע שבמסכת שבועות יש מ"ט דפים והוא נגד ימי הספירה.

וכן בליקוטי מהרי"ח מובא שיש נוהגין ללמוד מסכת שבועות בימי העומר שיש בה מ"ט דפים כמנין ימי העומר. וכן היה נהג האמרי אש זללה"ה.

ובמנחת העומר מובא שרבים נהגו ללמוד גם מסכת סוטה, שיש בה גם כן מ"ט דפים וטעמו לפי ששנים במנחותיהם, דמנחת שעורים אינה כשרה אלא לסוטה ולעומר.

והגה"ק מרן הגאב"ד זי"ע א"ג גם כן נהג ללמוד בכל יום דף אחד מן המסכתות ובהגדה של פסח עטרת יהושע מובא שפעם כששהה מרן הגאב"ד זי"ע בחו"ל בימים שבין פסח לשבועות ובאחד הימים לא הספיק לגמור את שיעוריו במסכתות אלו מחמת טרדות האנשים שצבאו על פתחו להתברך מפה קדשו, ובשעה שלש לפנות הבוקר כאשר אחרוני האנשים פנו והלכו מבית אכסנייתו, פנה אל המשמש ובקשו להביא לפניו שתי המסכתות, ולא הסכים לילך ולנוח לפני שגמר את שיעורו הקבוע.

שביעי של פסח

בענין גודל מעלת אמירת שירה ולתת שבח והודיה שהוציאנו ממצרים ונתנו לנו את התורה

האומר שירה מוחלין לו על כל עוונותיו

והנראה פירושו הוא על פי דברי חז"ל במדרש (שיר השירים רבה ד, ג) שעלו מן הרחצה וכו', לפני השירה כתיב (שופטים ד, א) ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע, לאחר השירה כתיב (שם ו, א) ויעשו בני ישראל הרע וגו', תחילת עשיה אלא כבר מחלה שירה לשעבר וכו', עד כאן. היוצא לנו מדבריהם ז"ל כי האומר שירה מוחלין לו עוונותיו, וכן אמרו גם כן בזוה"ק שכל האומר שירת הים בכוונה ובשמחה מוחלין לו כל עוונותיו: (מאור ושמש - בשלח)

בזכות השירה שאמרו ישראל אנו זוכין לאומרו בזמן הזה ועי"ז אנו מכינים לכסא למלך רם ונשא

והנה קודם שאמרו ישראל שירה על הים לא נתיחד עולם היצירה בעולם הבריאה, על כן לא היה הכסא נכון עד שאמרו ישראל שירה על הים, מאז ואילך אנו אומרים שירת הים בכל יום לחבר עולם היצירה בעולם הבריאה ועל ידי זה אנו מכינים הכסא למלך רם ונשא בברכת יוצר כנ"ל: (מאור ושמש - בשלח)

כשאמרו ישראל שירה נתעלו במעלות גדולות ונשגבות

והנה כשיצאו ישראל ממצרים ועמהם משה רבינו ע"ה וקרע להם את הים ועשה להם נסים נוראים גדולים ונפלאים אז נתגלה ונתפרסם אלהותו

ומלכותו ית' בכל העולם שהוא מושל ושליט בים וביבשה ובד' רוחות העולם. ובמאורות ובשמים וארץ. ואז באו כל הכוחות והמדות מבחי' כמוסות והעלם אל הגילוי. ובפרט בשעה שאמרו משה ובני ישראל שירה על הים בחשק ובדבוקות גדול ובאהבה שלימה אז מחמת גודל האתערותא דלתתא שלהם נעשו כלים לקבל כל הכוחות והמדות הק'. ונעשה בחי' כסא לכל המדות. והיה אז הכסא שלם קודם מלחמת עמלק הרשע כי אז נשלמו כל הכוחות ע"י ס' ריבוא נשמות ישראל שהם בחי' קומה שלימה שהמה כלולים מכל המדות כנודע. והמדות הם בכללותם בבחי' ז' מדות. והג' המה בחי' וסוד אל"ף סוד האחדות האמיתי בסוד פל"א העליון. ולאשר צריך להתנשאות לכל המדות לבחי' רא"ש וכמבואר לזה נעשה צירוף א"ז. והבן: (אוהב ישראל - בשלח)

כלל ישראל אמרו שירה בזכות אברהם אבינו ע"ה

עוד יתבאר המדרש הנ"ל בהקדם הא דאיתא במדרש פרשת בא (ש"ר טו, א), ענה דודי וגו' עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו (שיר השירים ב, י"ב). ששמע הקב"ה קולן של ישראל שאמרו שירה, בזכות אברהם שהקריב תור. וצריך ביאור. והנראה לי בזה, כי נודע בעת קריעת ים סוף כתיב (שמות יד, כט) והמים להם חמה, ואמרו חז"ל (מכילתא בשלח פ"ו) אל תקרי חומה אלא חמה כו', שהיה אז קטרוג מתגבורת הדינים. ושורש הדינים ה' פעמים דין עולה ש"ך. ומתקין בה' אלפין של אדני עולה ש"ה. וה' גבורת מנצפ"ך עולה פ"ה. וזה סוד שאומרים בראש השנה (תפלת מוסף) היום "הרת" עולם. כי ש"ה ופ"ר עולה ה"ר"ת, כידוע מדברי האר"י ז"ל שם (שער הכוונות, ענין ראש השנה סוף דרוש ו). ואברהם המתיק הדינים והעלן לשורשן לאלופו של עולם, נמצא ה"ר"ת עם א' הכולל עולה ת"ו, וזה סוד זכות אברהם שהקריב "תור", ונמתקו הדינים לרחמים על ישראל. ואותו חמה החזיר על המצרים (ילקוט בשלח סוף רמז רלד), לפי שמדת הדין אינו חוזר ברקביא כידוע (זוהר וישלח קעד ע"ב). וזהו שנאמר עת הזמיר הגיע, היינו עת זמיר עריצים והחוחים והקוצים הסובבים, הם המצרים, שרי מעלה ומטה (וגם עת הזמיר של השירה הגיע), וקול "התור" נשמע, בזכות אברהם שהקריב "תור": (י"טב לב - בשלח)

האדם צריך לומר שירה גם על העתיד

והנה, אם כי האבות אמרו שירה, היה רק על העבר, אבל לא על העתיד, וישראל אמרו אף על העתיד. וזהו לא היה אדם שאמר שירה לפני הקב"ה, עד שישאל אמרו לפני הקב"ה, לפני דייקא, ר"ל מקודם שהקב"ה עושה. וזהו פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, כי על העבר מחויב לומר שירה, אבל על העתיד אינו אלא בתורת חסד, שהתנדבו לומר שירה על העתיד, והבן. וזה שידס הפייט (גאולה לשביעי של פסח) ידידים רוממוך בשירה קדמוך, שאמרו שירה על זמן הגלות קודם הנסים, והטעם, כי מכוחה ה' באלים, וכדפירשתי שאתה בעל הרחמים ונצחי ותקיף, וכמו שנתבאר לעיל. והיינו שירה חדשה שבחו גאולים, כי מעולם לא אמר אדם שירה קודם הנס, ולכן שלהם נקראת שירה חדשה: (י"טב לב - בא)

ע"י השירה אנו רואים באיזה מעלה אנו יכולין להשיג

עוד יש לומר טעם ב', דכתבתי (פ' בא סימן ח יג-טז) ביאור קו' התוספות ותרוצו בפ"ט דשבת (פח), מכאן מודעי רבא לאורייתא. והקשו התוס' הא אמרו נעשה ונשמע ברצון, ותיצרו שמה מתוך האש הגדולה היו חוזרין וכו'. והקושיא מפורסמת וכו', והביאור כי פסח ה' ודילג שזכו ביציאת מצרים תכלית השלימות עד גדלות ב', ואח"כ ניטל מהם שילכו בהדרגה, וזה שכתוב והוא ינהיגנו עלמות וכו' (תהלים מח, טו) יעו"ש. ומעתה מה שזכו לבבואה בהקיצ' ס' רבוא ישראל בים שאמרו שירה זה אלי ואנוהו, וכשעת מתן תורה, הכל היה רק לפי שעה בהתחלתן שידעו תכלית השלימות מה שאפשר לאדם להשיג בעבודת ה', ואח"כ ניטל מהם שילכו בהדרגה. וז"ש שובו לכם לאהליכם, רק משה רבינו ע"ה נשאר במדרגתו, שנאמר ואתה פה עמוד עמדי. ולא קשה מידי כי גם אהרן לא זכה למדרגת מרע"ה, רק כל אחד חזר למדרגתו כדי שיטרח בעמל ויגיעה ולפוס צערא אגרא והבן. וכבר זכרתי (שם פ' בא) כי ארץ מצרים היינו ע"ה, שהיא ארץ שיש לו מצר וגבול בעל תכלית, מה שאין כן ע"ה עולם הרוחני אין לו מצר וגבול וכו': (תולדות יעקב יוסף - מסעי)

בזה שאנו אומרים שירה ומודים להקב"ה על כל הטוב גם מלאכי השרת אומרים ע"ז שירה

ויאמר שלחני כי עלה השחר. ופרש"י וצריך אני לומר שירה ע"ש. יש להבין למה רק בעת הזאת שהיה עם יעקב הגיע זמנו לומר שירה וכי כל המלאכים אומרים שירה בכל יום הלא יש שא"א רק פעם אחת ביוזב או פעם אחת בשמיטה ואיך במכוון רק בעת הזאת הגיע זמנו לומר שירה. אך הנה מבואר בזה"ק (שמות יז) ח"ל כד אנח לישראל תחות שלטנותא דאומין יתיב וגעי ובכי הה"ד (ירמיה ג, יז) במסתרים תבכה נפשי וגו' ע"ש. אי טרנא עציב וכ"ש דגעי ובכי שמשוי מאי עבדי הה"ד (ישעיה לג, ז) הן אראלם צעקו חוצה וכו' ע"ש. הנה לכן אין דרך המלאכים לומר שירה למעלה בעת אשר לא טוב לבני חלילה כמבואר בזה אך בעת אשר טוב לישראל בישועה ורחמים הנה גם המלאכים בטוב לב אומרים שירה לפני הש"י. ח"ש (בברכת יוצר אור) פנות צבאי קדושים רוממי שדי תמיד מספרים כבוד אל וקדושתו. פי' שגם אמת

אשר יש מלאכים גדולים אשר תמיד מספרים כבוד אל וקדושתו תתברך כו' ועונים באימה כו' קדוש קדוש כו' אבל עיקר הדבר לאל כרוך נעימות יתנו וכו' לברך הש"י כי אך הוא פועל גבורות בעל מלחמות זורע צדקות וכו' ומשפיע לבני' כל טוב. אזי הנה המלאכים בטוב לב ירונ להש"י כי השמחה במעונו אז הנה זמירות יאמרו ותשבחות ישמיעו הנה התשבחות האלו הם מקובלים לפני הש"י. לכן גם המלאכים צריכין לבקש תמיד על ישועת ישראל כו' ח"ש שאין המלאכים אומרים שירה למעלה עד שאמרו בני' למטה תחלה. פי' שיהיו נושעים ברב טוב למטה להיות שמחים וטובי לב לומר שירה ושבחה להש"י אזי גם המלאכים אומרים שירה. והנה גם בזה כ"ז שהיה יעקב אבינו ע"ה בגלות במר נפשו מצרת עשו ולכן לא יכלו המלאכים לומר שירה למעלה אך כאשר בעת הזאת הנה ישראל נושע בה' מלבן ומשר של עשו אז בא הזמן עת הזמן של המלאכים לומר שירה למעלה כולם כאחד בני': (תפארת שלמה - וישלח)

אנו מחוייבים לתת שבח והודיה להקב"ה על כל רגע ורגע

התחיל לתת על זה שבח והודיה ואמר שהוא מקור הברכה ויתברך שהוא נגלה ונסתר שצריך האדם הנלבב להרגיש אלהותו יתברך כמו האדם אשר מרגיש המקום שעומד עליו שיועד שכלי מקום אי אפשר. כמו כן צריך האיש הישראלי להרגיש בפשיטות מקומו של עולם. וזהו כרוך בחינת שהוא בחינת טוב. וברוך הוא החיות של כל העולם שהוא נסתר בחינת ממלא וכו' כנ"ל. ובדבר הזה יוכל לשבח ולפאר למי שאמר והיה העולם. וברוך היא לשון בריכה. הגם שה' הוא אחד יחיד ומיוחד בכל מיני אחדות שיוכל ילוד אשה לשער עם כל זה יצאו ממנו כביכול העולמות כנ"ל להיטיב לברואיו ממעיין הברכות מרצונו הפשוט: (רמתיים צופים)

האדם מחוייב ליתן שבח והודיה להקב"ה על כל רגע ורגע ובפסח הוא זמן לתת שבח והודיה שהוציאנו ממצרים ומשעבד לגאולה ומעבדות לחרות

וכנה ממש דרך משל הוא ביטול העולם ומלואו במציאות לגבי מקורו שהוא אור א"ס ב' וכמשי"ש באריכו. והנה כשיעמיק בזה הרבה ישמח לבו ותגל נפשו אף גילת ורנן בכל לב ונפש ומאד באמונה זו כי רבה היא כי היא קרבת אלהים ממש וזה כל האדם ותכלית בריאתו ובריאות כל העולמות עליונים ותחתונים להיות לו דירה זו בתחתונים כמ"ש לקמן באריכות והנה כמה גדולה שמחת הדיט ושפל אנשים בהתקרבותו למלך בשר ודם המתאספן ודר אותו עמו בביתו וק"ו לאין קץ לקרבת ודירת ממה הקב"ה וכדכתיב כי מי הוא זה אשר ערב לבו לגשת אלי נאם ה' ועל זה תיקנו ליתן שבח והודיה לשמו ית' בכל בקר ולומר אשרינו מה טוב חלקנו וכו' ומה יפה ירושתנו כלומר כמו שהאדם שש ושמח בירושה שנפלה לו הון עתק שלא עמל בו כן ויותר מכן לאין קץ יש לנו לשמוח על ירושתנו שהנחילנו אבותינו הוא יחוד ה' האמיתי אשר אפי' בארץ מתחת אין עוד מלבדו וזו היא דירתו בתחתונים וז"ש רד"ל תרי"ג מצות ניתנו לישראל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה כלומר כאלו אינה רק מצוה אחת היא האמונה לבדה כי ע"י האמונה לבדה יבא לקיום כל התרי"ג מצות דהיינו כשיהיה לבו שש ושמח באמונתו ביחוד ה' בתכלית השמחה כאלו לא היתה עליו רק מצוה זו לבדה והיא לבדה תכלית בריאתו ובריאת כל העולמות הרי בכח וחיות נפשו בשמחה רבה זו תתעלה נפשו למעלה מעלה על כל המונעים קיום כל התרי"ג מצות מבית ומחוץ. וזהו שאמר באמונתו יחיה יחיה דייקא כתחית המתים דרך משל כך תחיה נפשו בשמחה רבה זו והיא שמחה כפולה ומכופלת כי מלבד שמחת הנפש המשכלת

בצאת ישראל ממצרים?

במדרשי חז"ל מובא שכן היה סדר המאורעות בימים שבין ראשון לשביעי של פסח: כל הימים שהיה משה מדבר עם פרעה, לא דבר אלא שילכו ישראל דרך שלשת ימים במדבר לזבוח וכו' כדי שיהיו ישראל נעשים בני חורין בדבר ה', ולא יהיו עבדים משוחררים על פי פרעה. וכשיצאו, ידע פרעה שאין בדעתם לשוב; וה' אלקיהם שעשה להם נסים כאלה במצרים, הוא יזון ויפרנס אותם גם במדבר, אלא שהיה מחשב בלבו: הרי לא בקשו יותר מדרך שלשה ימים, והריני כאילו מחזיק עדין שטר חוב עליהם, לכן שלח עמהם 'איקטורין', כלומר, שליחים רצים, שיבואו אליו ממחנה ישראל להודיע מה הם עושים. ובני ישראל לא עכבו מלכת אתם: בבקרו של יום ט"ו בניסן יצאו כל צבאות ה' מרעמסס ובאותו היום באו לסוכות, שם הקיפס ה' שבעה ענני כבוד. ואותו יום, חמשי בשבת היה: למחרת בט"ז בניסן הוא ששי בשבת, נסעו מסוכות וחנו באיתם בקצה המדבר: ב"ח בניסן, הוא יום השבת, ישבו תחתם ולא נסעו: ב"ח בניסן, הוא אחד בשבת, התחילו ישראל מתקנים כליהם ומציעים בהמתם לצאת. אמרו להם האיקטורין: תמו ימי שחרורכם והעת לכם עתה לחזור למצרים, שאמרתם: דרך שלשת ימים נלך! אמרו להם ישראל: כשיצאנו - וכי ברשות פרעה יצאנו? ביד רמה יצאנו! אמרו להם האיקטורין: רוצים, לא רוצים - סופכם לקים דבר מלכות! עמדו עליהם ישראל, הכו מהם, הרגו מהם, פצעו מהם, הלכו הנשואים והגידו לפרעה: לאחר שהלכו האיקטורין בחצי היום של י"ח בניסן, הוא אחד בשבת, אמר להם משה לישראל: חזרו לאחוריים, לצד מצרים, שלא יאמר פרעה שאתם בורחים, אלא ישיג אתכם קרוב לארצו, ואם יש בידי למחות, יבוא וימחה. תקע משה בקרן השופר, עד שחזרו לפני פי החירות, מהלך יום וחצי ממצרים: כיון שתקע, התחילו מחוסרי אמונה תולשים שערוותיהם ומקרעים בגדיהם,

ממאמרו של הקדוש ברוך הוא מתקים. גם כח ההדלקה של השמן, במאמר הוא, ואותו מאמר עשוי גם לתת כח בחומץ שידליק. (וכבר אמרו הקדמונים: 'אלקים' בגימטריא: 'הטבע').

יורא ישראל:

גילויי שכינה שהיו להם לישראל במצרים ועל הים, היה להם כראות חתן וכלה שקודם הקידושין, והקידושין היו בחג השבועות:

הים ראה וינס:

ויולכם בתהמות נמדבר (תהלים קו) - כי הים והמדבר הם חלקים בעולם שאין בהם ישוב, והקדוש ברוך הוא הולך אותנו במדבר ובים, להראות כי בני ישראל יכולים המה למצוא ישוב בכל מקום. שכן הצדיקים מקימים את העולם ומוציאים המדבר משממותו והים מתהומו ובאים לכלל ישוב, וכל ה'סטרא אחרא' והשממה בורחים מפני בני ישראל, כמו שכתוב: הים ראה וינס:

כח טמיר של שירה שנתגלה:

אז ישיר - מהו לשון 'אז'? אלא שהכתוב מעיד עליהם, שתמיד היו משתוקקים לרנן לפני הקדוש ברוך הוא. שכל עצמם ומהותם של ישראל, שורש נשמתם וטבעם - להעיד על הבורא; אלא שכל השנים מחמת שהיו בגלות ומשועבדים לפרעה לא יכלו להוציא שירה זאת מפיהם, והעדות הזו שלמענה נבראו, לא יכלה לצאת מהכח אל הפועל; שכל דיבור פיהם היה בגלות כדאיאת בזהר הקדוש. עד שסיע להם הקב"ה בנפלאותיו וראו את משעבדיהם שאינם כבר בעולם ואת גאולתם שהיא שלמה, אז ישיר - מאליו היה יוצא השיר:

שירת הים:

אמר רבי שמעון: בשעה שהיו ישראל עומדים על הים ואמרו שירה, נגלה עליהם הקדוש ברוך הוא עם צבאותיו ופמליותיו, בשביל שידעו את מלכם שעשה להם כל הנסים האלה והגבורות. וכל אחד ואחד ידע וראה מה שלא ידעו ולא ראו שאר נביאי העולם: שמא תאמר שלא ידעו ולא נתדבקו בחכמה העליונה? - מן השירה הזאת תראה שכולם בחכמה עליונה ראו וידעו דברים ואמרו. שאם לא כן היאך אמרו כולם דברים אחדים, שלא שנו אלה מאלה בכל דברי השירה הזאת, ומה שאמר זה אמר זה, ולא הקדים תבה זו לפני תבה זו; אלא כולם במשקל אחד, ורוח הקדש בפיו של כל אחד ואחד, ודברי שירתם נאמרו כולם כאילו יצאו מפה אחד. ואפילו עוברים שבמעיי אמם אמרו שירה כולם כאחד וראו מה שלא ראה יחזקאל הנביא. על כרחך אתה אומר שהיו כולם רואים כאילו ראו עין בעין; וכשסימו שירתם, נתבשרו נפשותיהם של כולם והשתוקקו לראות ולהביט עוד ולא היו רוצים לנסוע משם מרוב שהשתוקקו. באותה שעה אמר משה לקב"ה: בניך, מרוב שהם משתוקקים (לחזות באור פניך) אינם רוצים לנסוע מן הים; מה עשה הקב"ה - כסה את כבודו וכו' והיה שם נגלה ואינו נגלה. אמר להם משה לישראל כמה פעמים לנסוע משם - ולא רצו (שעדיין מציצים שם באספקלריא שאינה מאירה). עד שנראה להם זיו כבודו של הקב"ה (שהוא שוכן) במדבר. אותה שעה, מרוב שהיו חפצים ומתאוים לראות, הסיע אותם משה. הדא הוא דכתיב (שמות טו): ויסע משה את ישראל מים סוף, ויצאו אל מדבר שור, מאי מדבר שור? - מדבר שהיו רוצים לחזות בו את הדר כבודו של המלך הקדוש. ולכן נקרא 'מדבר שור' - מדבר החזיון:

על הים:

ויהי בשלח פרעה את העם (וייה - כמו וי! הלא קריאות של צער) - מי קרא וי? פרעה קרא וי. תני רבי שמעון בן יוחאי: לאחד שנפלה לו ירושה במקום אשפה והיה היושר עצל והלך ומכרה בדבר מועט וקל. והלך הלוקח ונודר וחפר בה ומצא בה סימה (=מטמון) ובנה בה פלטין גדולה. התחיל הלוקח מהלך בשוק ועבדים מהלכים אחריו מן הסימה ההיא שקנה בה. התחיל המוכר תוהה ונחנק ואומר: וי! מה אבדתי? כך, כשהיו ישראל במצרים היו משועבדים בטיט ולבנים והיו מאוסים בעיני מצרים, וכיון שראו דגלים חונים על הים בטקסים של המלכים, התחילו המצרים נחנקים ואומרים: וי, מה שלחנו מארצנו! - מי אמר וי? - משה אחר וי. משל לאחד שנעשה לבתו של מלך שושבין, והיה רואה במזל, שהוא מוציאה מבית אביה ואינו בא עמה לבית החתן לחופתה. התחיל בוכה. אמרו לו: מפני מה אתה בוכה? אמר להם: בוכה אני שהתיגעתי להוציאה - ואיני בא עמה לחופתה! כך אמר משה: צועק אני, שנתיגעתי להוציא את ישראל ממצרים ואיני נכנס עמהן לארץ:

ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים - למה? אלא שטעו אנשים משבט אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ, ונהרגו מהם שלשים ריבוא. ולמה נהרגו? שחשבו (ארבע מאות שנה) מיום שנדבר הקב"ה עם אברהם בין הבתרים, וטעו בשלשים שנה. (שכן אותן ארבע מאות שנה, התחילו בלידת יצחק, שכן נאמר לו: גר יהיה זרעך - משעה שיהיה לך זרע, ואילו הברית עצמה נכרתה שלשים שנה לפני שנולד יצחק). שנאמר (תהלים עח): בני אפרים נושקי רומי קשת... והרגום פלשתים, שנאמר (דברי הימים א - ז): ובני אפרים שותלח וגו' והרגום אנשי גת. והיו עצמותיהם שטוחות בדרך, חמרים חמרים, שכבר היה להם שלשים שנה שיצאו עד שלא יצאו אחיהם ממצרים: אמר הקדוש ברוך הוא: אם יראו ישראל עצמות בני

שחשבו, עתה יחזירם משה למצרים, עד שאמר להם משה: מפי הגבורה נאמר לי שאתם בני חורין! זה שאנו חוזרים - לפתות לכם של מצרים להטעותם. שהו האיקטורין בדרגם יום וחצי יום, ולסוף יום י"ט בניסן, הוא שני בשבת, באו אל פרעה ויגידו לו כי ברח העם: וביום כ' בניסן, הוא שלישי בשבת - ויאסור פרעה את רכבו ואת עמו לקח עמו וירדוף אחרי בני ישראל, וישנו אותם חונים על הים על פי החירות, ופרעה הקריב - לסוף אותו יום: וכליל שביעי של פסח, אור ליום כ"א בניסן, הוא רביעי בשבת, ירדו לים, ובשחרית עלו מן הים ויראו את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים - אז ישיר משה ובני ישראל את השירה:

ביום זה:

ביום זה, כ"א בניסן, שמונים ואחת שנה לפני שעמדו ישראל על הים, הושלך משה ליאור מפני גזרת פרעה. וכדברי ר' חנינא בר פפא: 'אותו היום - כ"א בניסן היה. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבנו של עולם, מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה, ילקה ביום זה? וביום זה לפני שנה אחת, הלך משה בשליחותו של הקב"ה ממדין למצרים להוציא את ישראל משם. כי בט"ו בניסן נגלה עליו הקב"ה בסנה והיה משדל אותו לקבל עליו שליחות זו, שבעה ימים. שבעה ימים אלה, הם ימי הפסח:

לא לו שנוהגים לומר תיקון ליל שביעי של פסח:

נהגו ישראל קדושים, שהם ערים כל ליל שביעי של פסח, או רוב הלילה, ועוסקים בתורה, וחוזרים מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים, תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, ומשלימים בדברי הזהר בענין קריעת ים סוף: וקורין לסדר זה 'תיקון', לפי שלא זכו ישראל לשלמות גאולתם בלילה זה ושיעשה להם נס גדול ויאמרו שירה שתהא נקבעת בתורה לעולם ועד, אלא על ידי שנתקנו לכן באמונה שהאמינו בה' ובמשה עבדו, ובזכות שהיו עתידים לקבל את התורה. ואותו לילה בכל שנה מסוגל לענין זה של תיקון הנפש באמונה בה' ובתורתו. וכל הבא ליטור מסייעין אותו מן השמים בלילה זה סיוע גדול מתמיד: וכל סדר תיקון זה, הלא הוא כתוב בסידורים:

קריעת ים סוף:

וישובו: אמרו חז"ל, שבתחילה לא אמר להם משה הטעם למה ישובו - כדי להטעות את פרעה. אלא מפני קטני אמונה שהיו בהם שהיו מתלשים שערותיהם ומקרעים בגדיהם מפני הפחד שלא יחזרו למצרים - אז גלה להם הטעם והבטיחם שבני חורין הם לעולם: יש מכאן לראות, ששאר כל העם שגדולי אמונה היו, כששמעו וישבו, חשבו גם הם ששבים מצרימה אלא שקבלו באהבה. ולמה עשה להם הקדוש ברוך הוא כך? אלא לפי שביציאתם הראשונה ממצרים לא היתה להם לישראל זכות משל עצמם, ונגאלו רק בזכות ההבטחה לאברהם. ורצה הקב"ה שיהיו זוכים לגאולתם גם מזכות עצמם, לפיכך אחר שהיו שלשה ימים תחת כנפי השכינה וישבו בצל ענני כבוד ונתחזקו באמונה בהקב"ה - אמר להם: וישובו! ויחשב להם כאילו עכשו בדבר ה' ובאמונתו נכונים הם לחזור לשעבוד מצרים, וכל הנכנס לשעבוד מרצונו על ידי אמונה בה', ראוי הוא להיות נגאל בזכות עצמו: אכן, גדולי האמונה שבישראל קבלו הדבר באהבה ותפסו אומנות אברהם אביהם שכתוב בו (בראשית טו): והאמן בה', על כן זכו שגם בזכותם תתקם ההבטחה שנתנה לאברהם. הרי שהיו כאן שתי יציאות ממצרים, הראשונה בזכות אברהם אבינו, והשנייה בזכות עצמם:

המקדש והממליך את קוב"ה ושכינתו עליו זונה לדברים גדולים למאד

וידעו מצרים כי אני ה': אמר חכם אחד בדרך צחות: מפני מה זכו המצרים על הים לשלושה דברים גדולים: שהיתה להם טהרה במים קודם מותם, שששים ריבוא מישראל היו בשעת יציאת נשמתם, ושמשפסם וזהבם נעשה המשכן לה? - בשכר וידעו מצרים כי אני ה', שברגע האחרון הכירו כח מלכותו יתברך וידעו כי אין עוד מלבדו: ומה בין ישראל למצרים? שהמצרים אינם באים לידי הכרה זו, אלא אחר שבולעים את כל המכות וחיותם פוסקת מהם, לכן וידעו לשון נסתר, אחר כל מה שעבר עליהם ידעו, וכבר אינם בעולם יותר: אבל בישראל כתיב וידעתם כי אני ה' - לשון נוכח. מפני שישראל זוכים להכיר כח מלכותו בעוד כל חיותם בהם, והם עצמם עדים חיים בעולם על מלכות שמים:

רוח קדים עזה:

ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה - אם רצה הקדוש ברוך הוא שייבקעו המים, הלא במאמר אחד היה נבקע וכמו רגע הפך ים ליבשה, ולמה הביא רוח קדים עזה, רוח שכטבעה מיבשת? אלא שהיה צריך שתקבע האמונה בלב ישראל שכל מעשי בראשית תלויים במאמרו של הקב"ה, הישוב והמדבר, הים והרוח, הענן והאש - כולם מעשה ידי והוא הנוהג בהם תמיד, ואין שום טבע בעולם זולת הנהגתו יתברך. לאחר שנקבעה בלבם אמונה זו, שכל הטבע מתנהג במאמרו, אז זכו גם לנס ולהנהגה שמחוץ לדרך הטבע: - וכמו המעשה ברבי חנינא בן דוסא שאמר: 'מי שאמר לשמן וידליק, יאמר לחומץ וידליק', למה הזכיר את כח ההדלקה של השמן, היה לו להתפלל על החומץ שידליק לפי שהיה צריך לכן? אלא ללמדך בא, שאין אדם זוכה לנס שמחוץ לדרך הטבע, אלא לאחר שיודע שגם הטבע -

אבינו: משל לרועה שהיה מעביר צאנו בנהר, בא זאב להתגרות בצאן. רועה שהיה בקי, מה עשה? נטל תיש גדול ומסרו לו. אמר: יהא מתגושש בזה עד שנעבור את הנהר ואחר כך אני מביא: כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותם, אמר לפני הקב"ה: רבונו של עולם, עד עכשו היו אלו עובדי עבודה זרה - ואתה קורע להם את היס? מה עשה הקב"ה? מסר לו איוב שהיה מיועצי פרעה - אמר לו: הנו בידך! עד שהוא מתעסק עם איוב, ישראל עולים לים יורדים, ואחרי כן אציל את איוב וכו'. באותה שעה אמר הקב"ה למשה: משה, הרי מסרתי איוב לשטן; מה בידך לעשות - דבר אל בני ישראל ויסעו! אמר משה לפני הקב"ה: האויבים מאחריהם, והים מלפניהם, לאיזה דרך יסעו? מה עשה הקב"ה - שלח למיכאל השר הגדול ונעשה לחומת אש בין ישראל ובין מצרים והיו רצים לבוא אחר ישראל ולא היו יכולים מפני האש, וראו העליונים בצרתם של מצרים ולא נתנו שבח והודאה ליוצרו. (שלא אמרו שירה באותו לילה): ויען משה לפני הקב"ה: רבונו של עולם, ואני מה אעשה? אמר לו: טול המטה אשר נתתי לך ולך אל הים בשליחותי ואמור לו: אני שלוחו של יוצר בראשית - גלה דרכיך לבני שיעבדו בך! מיד הלך משה אל הים ואמר לו דברי הקב"ה, ויען הים אל משה: לא אעשה כדברך, לפי שאתה ילוד אשה. ולא זו בלבד אלא שאני גדול ממך שלשה ימים, אני נבראתי ביום השלישי ואתה לא נבראת עד יום הששי. מיד השיב משה דברי הים אל הקב"ה. ואמר לו הקב"ה: עבד המסור ברבומה עושין לו? אמר לו משה: מלקין אותו במטה. אמר לו הקב"ה: אף אתה הרם את מטה ונטה את ידך על הים ובקעהו. מיד ויש משה את ידו על הים ובקעהו. והיו יראים ישראל לבוא בים עד שקפץ נחשון בן עמינדב וירד תחילה בים, ואחריו באו כל ישראל תוך הים, והמים להם חומה מימינם ומשמאלם:

ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה - אם בים - למה ביבשה? ואם ביבשה - למה בתוך הים? אלא מכאן אתה למד שלא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חטמם, ואחר כך נעשה להם יבשה:

דרש ר' נהוראי: היתה בת ישראל עוברת בים ובנה בידה, ובוכה, ופושטת ידה ונוטלת תפוח או רימון מתוך הים ונותנת לו, שנאמר (תהלים קו): ויליכם בתהמות כמדבר - מה כמדבר לא חסור כלום (שכן היה להם במן כל הטעמים שבעולם), אף בתהמות לא חסור כלום:

בשעה שבקש הקדוש ברוך הוא להטביע את מצרים בים, עמד עוזא שר של מצרים ונשתתח לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבונו של עולם, במידת הרחמים בראת עולמך, למה אתה רוצה להטביע את בני? מיד כנס הקב"ה כל פמליא של מעלה ואמר להם: הוו דנים ביני ובין עוזא שר של מצרים. התחילו שרי האומות מלמדים סגנוניא על מצרים. כיון שראה מיכאל כן, רמז לגבריאל וטס למצרים טיסה אחת, ושמת לבנה עם טיטה ותינוק אחד עמה ששקעוהו בבנין, ובא ועמד לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: רבונו של עולם, כך שעבדו את בניך! מיד ישב עליהם הקדוש ברוך הוא במידת הדין וטבעם בים: באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה, אמר להם הקב"ה: מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני? בשעה שהיו ישראל חונים על הים, באו מלאכי השרת לקלס לקב"ה ולא הניחם הקב"ה. אמר להם הקב"ה, לכשאתם פודה את בני אתם מקלסים אותי: וכשנטה משה ידו על הים, התחיל הים עומד כנגדו; הראה לו את המטה, ולא קבל עליו עד שנגלה עליו הקב"ה בכבודו ובעצמו. התחיל הים בורח. ובשעה שנבקעו מי הים נבקעו כל המים שבעולם. ואף המים שבבורות שבשיחין ובמערות, ואף המים העליונים. ולא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חוטמם.

ועשרה נסים נעשו להם על הים: סוס ורכבו רמה בים - גלי הים נדמו לסוסיות נקבות, ולמצרים סוסים זכרים מזוהמים, והיו רצים אחריהם עד שנשתקעו בים. והיה המצרי אומר לסוס: אתמול הייתי מושך לנילוס להשקותך מים ולא הייתי בא אחרי, ועכשו אתה בא לשקעני בים?!

והיה הסוס אומר לרכבו: רמה בים - ראה מה בים! דרש רבי יוסי הגלילי: בשעה שעלו ישראל מן הים, נתנו עיניהם לומר שירה. וכיצד אמרו שירה? עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו, כיון שראו את השכינה - עולל הגביה צוארו ותינוק שמת דד מפיו, ואמר: זה אלי ואנוהו: תניא, היה רבי מאיר אומר: אפילו עוברים שבמעי אמם אמרו שירה. - והרי לא ראו? א"ר תנחום: כרס נעשתה להם כאספקלריא המאירה וראו: (מה ענין השירה של העוברים? אלא מפני הנס שנעשה בהם. לפי שאמרו חז"ל: רוח מזרחית מפלת עוברים, ובקריעת ים סוף נאמר: ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, אף על פי כן, לא הפילה אשה עוברת מן הרוח המזרחית, הרי שהיה נס בתוך נס. לפיכך אמרו העוברים שירה.) וירא ישראל את מצרים מת - מה היו עושים להם? היה כל אחד ואחד מישראל נוטל כלבו, והולך ונותן את רגלו על צואר של מצרי, והיה אומר לכלב: אכול מן היד הזו שנשתעבדה בי, אכול מן המעים הללו שלא חסו עלי: מיום שברא הקב"ה את העולם ועד שעמדו ישראל על הים, לא מצינו אדם שאמר שירה לקב"ה, אלא ישראל. כיון שבאו ישראל לים ונקרע להם, מיד אמרו שירה: אמר הקב"ה: לאלו הייתי מצפה. אמר הקב"ה למלאכים שבקשו להקדים שירה לפני ישראל: יקדמו בני תחילה. באותה שעה נגלו לבני ישראל כל מראות השמים, ואפילו שפחה ראתה מה שלא ראו ישעיה ויחזקאל ושאר הנביאים, והיה כל אחד ואחד מראה

אפרים שטוחין בדרך, יחזרו למצרים. למה הדבר דומה - למלך שנשא אשה ובקש לילך למדינתו. הושיבה באפריון ולא הספיק ליכנס למדינה עד שמתה אשתו. קברה על פתח המדינה, ואחר כך נשא אחותה. אמר המלך: הריני מסבבה שלא תראה קברה של אחותה ותחזור לה; - מה עשה הקב"ה? נטל דמם של בני אפרים וטבל בו כליו, כביכול, שנאמר (ישעיה סג): מדוע אדם ללבושך. אמר הקב"ה: איני מתנחם עד שאנקום נקמתן של בני אפרים. שנאמר: ולא נחם אלקים:

דבר אחר: למה לא הביאם המקום בפשוטה? אלא כיון ששמעו כנעניים שישראל נכנסים לארץ, עמדו ושרפו את הזרעים וקצצו את האילנות וסתרו את הבנינים וסתמו את המעינות: אמר הקב"ה: לא הבטחתי לאברהם אביהם שאני מכניסם לארץ חרבה, אלא לארץ מלאה כל טוב, שנאמר (דברים ו): ובתים מלאים כל טוב. אלא הרי אני מקיפן במדבר ארבעים שנה כדי שיעמדו כנענים ויתקנו מה שקלקלו:

ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם, ויאמרו, מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו - מגיד הכתוב שכשיצאו ישראל ממצרים, בטלה מלכותם של מצרים: דבר אחר: מעבדנו - אמרו: עכשו יהיו כל אומות העולם מקישות עלינו כזוג (הפעמון) ואומרים: ומה אם אלו שהיו ברשותם, הניחום והלכו להם, עכשו היאך אנו שולחים לארם נהרים ולארם צובא פקידים ושרי מסים, להביא לנו עבדים ושפחות? ללמדך, שהיה פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו, והיו לו שלטונות מסוף העולם ועד סופו, בשביל כבודם של ישראל וכו'. וכן אתה מוצא שכל אומה ולשון ששעבדו את ישראל, שלטו מסוף העולם ועד סופו בשביל כבודם של ישראל: ויהפך לבב פרעה ועבדיו וגו' לשעבר - ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש (שמות י), ועכשו - ויהפך לבב פרעה ועבדיו... ויאמרו מה זאת עשינו. אמרו: אילו לקינו ולא שלחנו - כדאי הוא (לנו), אולא לקינו ושלחנו ולא היו נוטלין ממוננו - כדאי הוא לנו; אלא, לקינו ושלחנו ונטלו ממוננו:

משל, למה הדבר דומה? לאחד שאמר לעבדו: צא והבא לי דג מן השוק; יצא והביא לו דג מבאיש. אמר לו: בגזרה, או תאכל (אותו), או תלקה מאה מכות, או תתן לי מאה מנה. אמר לו: הריני אוכל. התחיל לאכול, לא הספיק לגמור עד שאמר: הריני לוקה! לוקה! לקה ששים; לא הספיק לגמור עד שאמר: הריני נותן מאה מנה. כך נעשה למצרים: לקו, ושלחו, ונטלו ממונם: ובני ישראל יצאים ביד רמה - מגיד הכתוב שכשהיו המצרים רודפים אחרי ישראל היו מנאצים ומגדפים, אבל ישראל מרוממים ומפארים ומשבחים ונותנים שיר ושבח למי שהמלחמה שלו וכו'.

אמר רבי אליעזר בן פדת: כיון שיצאו ישראל ממצרים, היו נושאים עיניהם, והיו המצרים רודפים אחריהם. כיון שיצא פרעה והמצרים לרדוף אחריהם, תלו עיניהם לשמים וראו שרם של מצרים פורח באויר. כיון שראו אותו נתיראו וכו'. כיון שהשקיע הקדוש ברוך הוא את המצרים בים, לא שקע תחילה אלא השר שלהם, שנאמר: וירא ישראל את מצרים מת. 'מתים' לא נאמר, אלא מת, זה שרם של מצרים:

תנא דבי רבי ישמעאל: בשעה שיצאו ישראל ממצרים, למה היו דומים? ליונה שברחה מפני הנץ, ונכנסה לנזיקה הסלע ומצאה שם הנחש מקנן. אם תכנס לפנים הרי הנחש נושף בה, תחזור לאחוריה, הרי הנץ עומד בחוץ לתפסה. מה עשתה היונה? התחילה צווחת ומטפחת בכנפיה כדי שישמע לה בעל השוכן ויבוא ויצילה: כך היו ישראל דומים על הים; לירד לים לא היו יכולים - שעדין לא נקרע להם הים; לחזור לאחוריהם לא היו יכולים - שכבר פרעה הקריב, מה עשו? ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'. מיד: ויושע ה' ביום ההוא: וכשראו שפרעה קרב והולך, נכנסה מחשבה רעה בלבם להרהר אחרי משה. ויאמר משה אל העם אל תיראו: הרי משה מורזם (מעודדס). יהודיע חכמתו של משה, היאך היה עומד ומפיים לכל אומות האלפים והרבות: התיצבו וראו את ישועת ה' - אמרו לו: אימתי? אמר להם: למחר. אמרו לו ישראל למשה רבינו: משה, אין בנו כח לסבול התפלה משה באותה שעה והראה להם המקום תורמיות תורמיות, כתות של מלאכי השרת עומדים לפניהם: ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי - אברהם ויצחק ויעקב באו ועמדו לפני הקב"ה כשנגלה על הים, שנאמר (תהלים עח): נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה צען. ושנים עשר שבטים באו ועמדו אחרי המרכבה, שנאמר (חבקוק ג): נקבת במטיי ראש פרזו. אמר לו הקב"ה: משה, עבדי ונאמני עמדו מקבריהם ועומדים בתחינה לפני על בניהם שנתונים בצרה, ואתה עומד ומרבה בתפילה? - מה תצעק אלי!:

ויסע מלאך האלקים וגו' ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה - הענן על ישראל, והחשך על המצרים. מצרים שהיו שרויים באפלה רואים את ישראל באורה והיו מזדקקים בהם חצים ואבני בלסטראות, והיה הענן והמלאך מגן עליהם: וכן הוא אומר (שמות יט): ואשא אתכם על כנפי נשרים - מה נשתנה נשר זה מכל העופות כולם? שכל העופות (בשעת מעופם) נותנים את בניהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אל מאדם בלבד, אחר, שהוא פורח על גביהם: אבל הנשר הזה אינו מתירא אל מאדם בלבד, שלא יזרוק בו חץ (ולפיכך הוא נותן את בניו על גבי כנפיו), אומר: מוטב שיכנס החץ בי ולא בבני: דבר אל בני ישראל ויסעו - בשעה שיצאו ישראל ממצרים, עמד סמאל המלאך לקטרג אותם. ור' חמא בר' חנינא פרשה משום

באצבעו ואומר: זה אלי ואנוהו: ולא ישראל בלבד אמרו שירה, אלא אף אומות העולם. כיון ששמעו שאבד פרעה וחילו בים ובטלה מלכותם של מצרים, ושפטים נעשו בעבודה זרה שלהם - כפרו כולם בעבודה זרה ופתחו כולם פיהם והודו ואמרו: מי נמכה באלים ה'! בשירה זו נתגלה להם לישראל את מה שעתידי ליארע להם. אמר להם משה לישראל: אחי, אתם תדעו שלא בחכמה ולא בתבונה ולא בכח, יכול אדם לכבוש אפילו עיר אחת, אלא בגבורותיו של הקב"ה! ואמר משה לפני הקב"ה: רבונו של עולם! כשיבוא עמלק להלחם בישראל, תפיל עליו אימתה ופחד. ובקש על ביאת הארץ עם יהושע, ועל ביאת הארץ בימות המשיח, ועל בית המקדש. ענו מלאכי השרת ואמרו: ה' ימלך לעולם ועד!

ויסע משה את ישראל מים סוף - שהסיעם בעל כרחם, שלא בטובתם. כיצד - בשעה שיצאו ישראל ממצרים יצא פרעה לרדוף אחריהם בכל אותם האוכלוסין. מה עשה? כשרדף פרעה אחרי ישראל ברכב ופרשים, עמד וקשט כל אותם הסוסים באבנים טובות ומרגליות כשבאו לים וטבעו הקדוש ברוך הוא, היו צפות כל אותן האבנים טובות ומרגליות והיו מושלכות על שפת הים. היו ישראל יורדים בכל יום ונטלים מהן, ולא היו מבקשים לזוז משם. כיון שראה משה כך, אמר להם: מה אתם סבורים, שבכל יום הים מעלה אבנים טובות ומרגליות? עמד והסיעם בעל כרחם:

טעם למה במצרים לקו באצבע ובים לקו ביד

רבי יוסי הגלילי אומר וכו'. במאמר זה יש לדקדק שאמר על הים מה נאמר וירא ישראל את היד הגדולה, והרי במצרים נאמר גם כן (שמות ז') וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי ידי עליהם, ועוד נאמר ושלחתי את ידי וגו', ועוד נאמר הנה יד ה' הויה במקנך וגו'. ויראה שדקדקו הם מלשון היד בה"א הידיעה דמשמע כל היד, אבל הנה יד ה' הויה במקנך ושלחתי את ידי וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי עליהם נקרא יד של הקדוש ברוך הוא אף על גב שהמכה עשה באצבע ויקרא החלק בשם הכל, מה שאין כן בקריעת ים סוף שכתוב היד הגדולה בה"א הידיעה משמע כל היד. ועוד כי ושלחתי את ידי אין זה רק לשלוח היד להכות בו ולא היתה המכה בכל היד אלא בחלק היד, וכן בנטותי ידי לא היתה המכה רק בחלק היד אף על גב שהיתה הנטיה בכל היד, וכן הנה יד ה' הויה במקנך אין זה רק שתהיה היד במקנה, אבל עיקר הכאה היתה באצבע לבד, אבל וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים הנה נאמר על המעשה שעשתה היד המעשה הזה, ולפיכך קריעת ים סוף היה בכל היד ובמצרים לקו באצבע עשר מכות, וטעם זה שהמכה במצרים באצבע ועל הים ביד, וזה כי המכות במצרים לא היו באים לאבד את מצרים ככלל, לכן לא היו המכות במצרים רק פרטים ולא באו דרך כללות, עד שעל הים אז רצה להביא הקדוש ברוך הוא על מצרים מכה כוללת שרצה להעניש מצרים במה שעשו לישראל לפיכך במצרים כתיב אצבע אלהים הוא, פירוש כמו האצבע שהוא חלק היד ואינו כל היד שלא היה במצרים רק מכה פרטית, אבל בים כתיב וירא ישראל את היד הגדולה שאז היה רוצה לגמור את עונשם להביא עליהם איבוד ככלל, שאחר שראוים הם להביא עליהם מכות להעניש אותם לא הביא עליהם מכה פרטית כי הפרטי הוא חלק בלבד ואינו הכאה שלימה, אבל הוא יתברך היה רוצה להביא עליהם על עונשם מכה כללית עד שתהיה הכאה שלימה, ועוד כי במצרים שהוא מקור פרטי לכן כאשר לקה היאור או לקה עפרה ראוי שתהיה מכה זאת על ידי אצבע בלבד, כי המקום הוא פרטי, לכן המכה על ידי דבר פרטי, אבל הים אינו נחשב פרטי כי הים כולל יסוד המים ואין זה דומה ליאור שהוא נהר פרטי, לכן המכה על הים היה בכל היד, וזה נתבאר למעלה פעמים הרבה. ולכן דרש רבי יוסי שהמכות על הים היו חמשים שהם חמשה פעמים עשרה שהוא מנין המכות שהיו במצרים, ולפי שהמכה הכללית מתיחסת אל היד שהיא מכה בכל יד והמכה הפרטית מתיחסת אל האצבע שהוא פרטי, ולפיכך מחויב שיהיו המכות על הים חמשים כמו שהיד כוללת חמש אצבעות: (גבורות השם)

ענינים נחמדים ממך רביה"ק זיע"א

סגולה לפרנסה

רביה"ק זיע"א אמר פעם להמסובין כליל הסדר שמי שיחזור על הפסחים דהיינו על מסכת פסחים לעולם לא יצטרך לחזור על הפתחים.

יהודי נאה (א שיינער יוד) בעיניו

כשהיה רביה"ק זיע"א היה עוד ילד עלה סדעתו לאכול רק מהמצה שאפו בער"פ כמו אביו הקדי"ט, אבל הקי"ט לא הניח לו ואמר לו שאין לו לילד להיות א שיינער יוד. רביה"ק סיפר את הסיפור והוסיף בצירוף דברי הרה"ק מקאמינקא זיע"א שאמר בדרך צחות, עס איז נישטא קיין קריעמערע זאך ווי א גלייכווערטל, און עס איז נישטא קיין קריעמערע זאך ווי א גראדע לייטער, והוסיף רביה"ק עס איז נישטא קיין קריעמערע זאך ווי א גראד פשט"על, עס איז נישטא קיין קריעמערע זאך ווי א שיינער יוד.

ערב פסח כל השנה

בהיות רביה"ק ילד עבר פעם ליד ביתו שבסיגעט ובשכינו היה גר אשה ישישה וראה איך שמוציאין את הספרים ומנקין אותם כנהוג וראה הספרים פתוחים, שאל מה זאת למה הספרים פתוחים אמרה שעוד מעט וחג הפסח מתקרב וצריכין לנקותו נענה רביה"ק ואמר שאצלינו כל השנה ערב פסח.

מזל שנשים אין לומדים תוס'

פעם בארה"ב כאשר בדק רביה"ק בחורין ובסדקין מצא חתיכה גדולה של חלה בין הסטי"ם ורבינו עמד בחפזון והראה להבחורין וכן קרא להרבנית ואחר הבדיקה אמר להמשב"ק שבתוס' במס' פסחים איתא שנשים אין נאמנות על הבדיקה שהן עצלניות ואמר רבינו בדרך צחות, עס איז א מזל אז נשים לערנען נישט תוספות און ווייסן נישט פון דעם טעם וואלטן זיי געוואסט פון דעם טעם וואלטן זיי באליידיגט געווארן פון דעם אז מען געטרויעט זיי נישט מיט בדיקת חמץ.

אילו נתן לנו את התורה וכו' ואילו הכניסנו לא"

פי' רביה"ק שיש לדייק בלשון בעל ההגדה אילו נתן לנו את התורה וכו' ואצל נתינת הארץ שינה ואמר אילו הכניסנו לארץ ישראל, אמר רבינו כי לירושת הארץ צריכים אנו להמתין ביתר שאת וביתר עז עד אשר השי"ת יכניסנו ממש לשם בכבודו ובעצמו אז נחלנה, ועד אז אף כי יראה הדבר כעין נתינה, אבל כל זמן שלא יכניסנו ממש אזי חלילה להכנס.

סיפורי צדיקים

ע"י הסיפור ממשיכים ישועה לזה"ז

ליל שמורים הוא לה' וגו' שמורים לכל בני"י לדורותם ופירש"י ליל שמורים שהיה הקב"ה שומר ומצפה לקיים הבטחתו להוציאם ממצרים שמורים לכל בני"י משומר ובא מן המזיקין. ויל"ד דמשמע דשמורים האמור בבני"י פירוש אחד הוא כדלעיל דבני"י היה מצפים, ורש"י לא פירש כן משום דהא בני"י לא ידעו אימתי הזמן שהיה מצפים לו אבל עכ"פ הלשון קשה, גם לדורותם למה לי. ונראה עפ"מ שהביא בייטב פנים (לחנוכה אות כ"ט) בשם הרב הקדוש ר' אורי מסטרעליסק שפי' כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממנו לא תירא מהם והסיבה לזה אמר זכור תזכור את אשר עשה לפרעה וגו' ובאותו זכירה תגרום עשות גם היום כן להכרית הגוים ההם עכ"ל ז"ל. וחש"ה ושמירתם את הדבר הזה היינו הקת הפסח, תמתינו ותהיה יושבים ומצפים ע"ז לעשות, כי עי"ז תגרום במעשיך להעשות כן גם היום, שיהיה הניסים האלו גם לך ולבניך עד עולם, גם היום הזה אשר תעשה הזכירה לחנם, ויתבאר משה"כ שמורים לכל בני ישראל היינו אשר בני"י שומרים ומצפים על הלילה שיעשו זכר להניסים לדורותם כדי שיהא הניסים האלה גם לדורות עולם. (עצי חיים)

מעשה מאדמו"ר הצדיק הקדוש מוה' אברהם יהושע העשיל מאפטא זי"ע, אשר חכמים יגידו לדור אחרון מאמינים לבני אמונים אשר באזניהם שמעו ואבותינו ספרו לנו כי הצדיק הקדוש הנזכר זי"ע סיפר המעשה הלז מידי שנה בשנה בקול צהלה ושמחה בליל פסחים למען התגדל והתקדש שמו הגדול הצופה ומביט ונוהג חסדו בכל דור. איש אחד ירא ד' חסיד מפורסם היה שמו ישעי' לא ידע שום מסחר או קנין, צורת מטבע לא הבין, אך בתורה ועבודה יהגה יומם ולילה, ועל בניו ובני ביתו התאכזר כעורב לבלי לבקש מחיית נפשם, אך אחי אביו היה גביר עצום מאוד בהפלגה גדולה, היה ג"כ שמו ישעי' סלוצקער כשמו, והוא נתן לו מדי שבוע בשבוע דינר זהב א' לקצבה עבור מחיית ביתו, ולאשר לא ה' די סיפוקו חרדו אנשים יראי ה' להביא לו שבוע בשבוע לתשלום כל מחסורו, והנה כל זאת יכלו עשות להטריפוהו לחם חוקו, אך מה יעשה לשלשה בתולות שלו להשיאן לאנשים, כולנה כבר הגיעו לפרקן וגדולות בקומתן ואין בידו לפרוטה אף פרוטה אחת והתחילו החסידים אשר דבקו לאהבה את החסיד ר' ישעי' לדבר על לבו יום יום למה לא יחשוב מחשבות עבון להשיאן, ומה אעשה או מה יכולתי לעשות, מה האדם ביקרו אם אין כסף תועפות לו, האוכל לעשות קומץ בלי אצבעות. וישייתו לו עצות בנפשו כי יקח לו סוסים ועגלה ויסע על רחבי פני האק לבקש תשועת אדם. וישמע לעצתם וילך הלך ונסוע. והנה כארבעה וחמשה פרסאות הרחק מעירו ידעו כולמו את שם החסיד הלזה כי היה מפורסם בחסידותו, והעניקו לו כל אחד כפי מסת נדבת ידו, ועשו סעודות עליו ועל כל האנשים ההלכו לרגליו (כי אנשים הגונים לקח עמו בצאתו ללכת מעירו בדרך התנשאות לרבי) וירחק משם עד לעשרה פרסאות ויותר קצת ועוד מצא אנשים אשר ידעו אותו ואת שמעו ויריקו בעדו מגורן נדבתם, אולם כאשר הרחיק ובא לעיר גדולה לא ידעוהו ולא שמעו אותו ולא שתו לב אליו, ויהי הוא יושב בביתו ומחכה אולי יבא אחד אליו, ולשוא תוחלתו, העמיד עצמו לעת נטות היום על פתח השער יד דרך מצפה, אולי בעיניו יראה אחד אשר יכבדהו בצדקת לב מהונו ותקוותו נכזבה, אך בא אליו איש אחד שדכן משדכני העיר וישא האיש עיניו וירא כי איש יקר ונכבד הוא הולך בגדי משי בדרך הגבירים, וישאלו לשלום וירשמו האם יש לו לעשות שידוך, ויאמר כן, מה יש לכבודו בחור או בתולה, ויאמר בתולה, שאלהו מה שמו כי אזכירהו, ויאמר ישעי' סלוצקער מעיר פלוני, והשם הזה ה' ידוע להשדכן הזה עד למכביר, יען כי ה' עוד גביר בעיר, שמו כשמו ישעי' סלוצקער,

והוא היה באמת מראשית נקיבי כסף ונטילי זהב, ויאמר ומה יאבה כבודו לפזר עבור בתו, אלף או שני אלפים אדומים, ויאמר שני אלפים לכד מתנות ומזונות, ויבקש השדכן סליחתו, אולי יתחתן כבודו מגביר עולה מחדש, כי אמנם כספו וזהבו אין לו נחלה מאבותיו כי היו בני בלי שם, אך בעצמו עשה לו את כל הכבוד הזה, ויאמר ומה שמו, ויאמר פלוני ופלוני כעת היא אביר הגבירים, לו בן עלם מהולל להפליא, עילוי מאוד נעלה, עודנו במבחר עלומי שנותיו, אברך בתורה וחכמה ויפה תואר ומושלם בשאר מעלות, והוא יתן לעומת כבודו פי שנים והיינו סך ארבעה אלפים אדומים נגד שני אלפים מצד כבודו, והעלם הזה יחיד לו ולמי כל חמדת יתרונו ופקודתו, וישיבה החסיד ר' ישעי' טוב, אני אדרוש עליו, וישאלוהו השדכן אם אמצע מענה בפי כבודו בשעה אחת או בשנים, אתן לך מאה אדומים לכד בצע כסף השדכנות אשר יגיע לך, כי פן ואולי אחרי אשר יחזה את בני יחי' ויתנה על קנקנו ולימודו יחשוק בו אף אם אנכי אינני גביר ממקור מחצבתי, ויפן השדכן וילך אל ה"ר ישעיה וישיבהו דבר כי הגביר פלוני ופלוני מאוד יחפץ קרבתו ויבקשהו לבא אל ביתו לבחון את העלם, וכדבר ההתחייבות יבא עמו לעמק שוה ומאומה לא יהיה חוצץ ביניכם, וילבוש ה"ר ישעי' את מעטפתו וילך אחרי השדכן אל הגביר שידובר בו, וכאשר חזה את העלם כי היא יפ"ת מאוד וגם נסה אותה בעקר נסיונות ומצאו חורף וקפי, ויאמר נכון הדבר לפני, והגביר לא שת לב לחזות את הכלה, בחשבו אצל הגביר נכד ומיוחס כזה בלי ספק יוצאי חלציו המה בדומה לו, ויתקשר עמו בקישורי חיתון כחק, והיה לה"ר ישעיה סך שלשה מאות אדומים אשר אסף וקבץ.

ויתן מאה לשדכנות ושני מאות להחתן למתנה נשאר ערום בלי שום פרוטה כמקודם וימהר לשוב לביתו. וישאלוהו אנשי עירו למה זה מהרת לבא, ויאמר הנה נסעתי עבור בתי להשיאה, והקרה ד' לפני שידוך יקר הגון ונכון והתקשרתי וכתבתי תנאים כאשר תראינה עיניכם, ולמה זה אוסיף להיות נע ונד בעיירות נכריות ולהתבטל מתורה ועבודה, וישאלוהו אנשי עירו אמנה התקשרת, אך הלא התחייבת עצמן שני אלפים אדומים, ומדוע לא נסעת הלאה לבקש הסך אשר התחייבת עבורה, ומה גם לכד מתנות ומזונות אשר פצית, ויאמר ה' הרועה אותי הזמין לי שלשה מאות אדומים למתנה ושדכנות, ועל הנדן נתתי וועקתי לקיים השידוך, ומה לי לזעוק עוד אל המלך, אמיץ בטחוני בד' כי יעזור לי, וישלח לתורתו ועבודתו וכמלפנים שחק לרש ולכפף ולא ביטל עצמו מעבודת הבורא. והנה העת מי יצרו בכנפיו, עד מהרה חלפו ירחים שנים, וישלח המחנות הגביר אבי החתן מתנה להכלה וכתב מכתבו להגביר ר' ישעי' סלוצקער, ומכתבו כאשר בא להגביר הזה מלא פיהו שחוק, ויאמר לאנשי ביתו ראו נא גם ראו חסידים אין ילכו שולל כי עתה ידמה הזה כנפשו כי אנכי הייתי מתחתן עמו ויכתוב לי מכתבים ומחנות יקראני ומה זה אענהו, אולם הלא שלח שלשה מאות אדומים ומה איכפת לי אם אשיב לו לשעתי מאה וחמשים למתנה עבור בנו החתן, וילכד במזימותיו לחשוב כי מחותנו אנכי, וישלח חזרה מאה וחמשים אדומים למתנה עבור החתן. ולא ארכו הימים וקול ימי הפורים בשמחה הגיעו ויובא תשורה נכבדה עבור הכלה גם כן להגביר הנזכר ויעשה כבראשונה המחצה השיב חזרה למנות פורים אל החתן. עוד מעט וזמן המוגבל להחתונה הגיע ויכתוב אבי החתן כי יערוך עצמו על החתונה, אז הלך הגביר הנזכר שובב לב ידע עוצת כנפשו כי בכל ענין יכולתי עד כה להשיבו, אולם עתה אם יבקש לעשות החתונה ואנכי ערער הנני וד' מנע ממני פרי בטני, לכן התחיל לחקור ולדרוש בכל אנשי עירו אולי יש עוד אחד אשר שמו כשמו ומזה נצמח כל הטעות הזה, הכי ישתגע הגביר הזה לשלוח מתנות ולפזר סך כזה בחנם, אך דבר הוא וידרוש ויבקש ולא מצא בין כל אנשי העיר זולתי את בן אחיו החסיד ר' ישעי' אשר הוא שמו כשמו, אך שם הכינוי שלו כבר נשתקע, כי לפני שמש ההצלחה לא זרח שמו בעולם המסחר, ואך בין החסידים הלא לא נודע אך בשמו העברי, ואף גם היה לו לפלא כי היתכן גביר גדול כזה יתחתן עם בן אחיו אשר הוא איש רש ולא ידע מאומה ומאתו יקח קצבה מידי שבוע בשבוע על פת לחם, וישב להביא דבריו כבודו ובצרף אולי הוא הוא, ואך נתברך זה מעט בעושר למכיר, ואף הוא השיב אמרו לו לעצמו, וכי יוכל להיות, מאין בן לו עוד ותשועה, ואם אמת על פי נס, הלא מהרואי לו להודיע אותי, היסתר מאתי דבר כזה, או האם ברוב עשרו לא יחדל מלקחת מאתי קצבה מידי שבוע בשבוע. סוף דבר מרבית הדרישה ורוב השמועות הטביעו את לבבו במבוכה נשגבה נוראה, ויכתוב אל המחנות מכתב כפעם בפעם וישיבהו, ע' החתונה יוכל כבודו לבא הנה עם בנו החתן ויעשה חתונה למזל, והגיע לו שנית מכתב מהגביר המחנות, הנה כבודו כתב לעשות החתונה ועוד לא סילקנו התחייבות כל אחד מצדו, לכן ביום פלוני אבא עם כל אנשי בתי למחתנו ואתי עמי צרו הכסף לסלק עד פרוטה אחרונה וכמו כן כבודו גם מצדו כן יעשה ונשמחה ונגילה. ובתוך כך שלח הגביר ר' ישעיה לב"א החסיד כי יבא אליו וישאלוהו על כל אודותיו, ויאמר אני אני הוא, אנכי התקשרתי עם הגביר הלזה ע"פ סיבה מאת המסבב כל הסבות, וראה כתבי

התנאים אשר הבאתי מרדכי ותקוותי חזקה כי יעזריני ה' לעשות החתונה בעליצת לב וכבודו יוכל לכתוב כעת כי יבא מחותני נ"י העירה ויהי' הכל על נכון בעז"ה. ויאמר לו דודו הגביר הנה קדמתי לכתוב כדברים אלה במועצות ודעת אך פליאה דעת מאתי איככה הרהבת עוז כנפשו להתחייב סך רב כזה אם ידעת כנפשו כי אין בידך לפרוטה אף פ"א וישיבהו אמנותי בד' וד' הוא יעזרנו ברחמי וישעו יתן לי כי יערה עלי רוח ממרום וישועתו כהרף עין. המה מדברים והנה נשמע למרחוק כי המחנות הגביר קרוב לבוא העירה ויפטור החסיד מאתו לשלום וילך אל ביתו לערוך עצתו עליו והמחותן בא אל נכון העירה ויסור אל בית הגביר ר' ישעי' ויקבלוהו מאוד בסבר פנים יפות והשתעשע עמו כי יקר בעיני כל אחד כבוד חבירו גביר בדומה לו ודברו בתוך הסעודה מעסק הנשואין ויחל הגביר ר' ישעי' לגלות לו לאט לאט סיבת הדבר וגופא דעובדא וישתו ויטבו את לבם וחשב המחנות הגביר כי אחרי אכלו ואחרי שתה ילך אל החסיד ר' ישעי' מחותנו באמת ויחזה לנתק קושרות החיתון וישליך ממנו עבותיו.

אולם רבות מחשבות בלב איש ועצתה' הוא תקום החסיד ר' ישעי' כבואו אל ביתו אמר לזוגתו, דעי נא אפוא כי המחנות שלנו בא העירה עם החתן, לכן הנה תרנגולת אחת אשר מוכנת לי לשבת, כי היה דרכו בקודש מחד שבתא לקנות תרנגולת ולפטם אותה עד לשבת, ותרנגולת הלזו תשלח אל השוחט ותעשה ממנה סעודה הגונה, ואך לחם ויין אצוה על חסידי אנשי בריתי כי יביאו לי, אך בפילה גורלות בינינו איזה אחת מבנותינו נתנה לו לאשה כי גם כולנה כבר הגיעו לפרקן. ותאמר לו אשתו נחמו לא נעבור חוק, ואפילו אם החתן עודו צעיר לימים יקח את בתינו הבכירה ואותה נתנה לו, וידרשו את מי לשלוח אל השוחט לשחוט התרנגולת, ויבחרו את בתם הבכירה, והשאלו עבודה מלבושים משכונותיהם וילבישו את הבתולה, וישלחוהו עם התרנגולת אל השוחט, והחסידים הכינו והביאו לחם ויין טוב גם דגים טובים ומכל מכל, ויפנה את ביתו מכל כי יעטרוהו בכלים אחרים מכל כלי בית, ושתלו כולו בכסף וזהב וגיליונים, אשר ה' ממש לבא אל חדרו כמו אל גביר מאושר בארץ.

הבתולה הלזו הלכה עם התרנגולת ופרחה מידה ונתייגעה בכל כחה לחטפה, ובכל אשר קרבה אליה ברחה לה מבית לבית מגדר לגדר מאילן לאילן, עד כי לעת צללי ערב הלכה התרנגולת אל מרתף אחד בבית חרבה אחת, וכבואה שמה שמחה לראות אוצר גדול עם אדומים, ועזבה את התרנגולת וחדלה מדלוק אחריה ושאבה לה דינרי זהב ככל אשר לאל ידה לקחת, ושחתה לארץ תחת משא הזהב אשר המעיסה עלי' ועל נפשה, ואביה ואמה בעד החלון נשקפו מביטים אחרי' מקוים ומצפים על תשובתה לביתם לשלום כי דאגו לעשות התרנגולת ולהכין סעודה. הנה באה בתם עם זהב עד אין מספר ונתנה לאביה, והנה עד מהרה שלח לקנות מכל ברכורים אבוסים ומכל פרי נחמד העולים על שלחן הסגנים ורוזני ארץ ויין ושכר הכל לכבוד המחנות, ויתן למשכון סך מסוים לשאול תכשיטין ועדיי זהב עם טבעות ואבנים יקרים להכתיר את הכלה, וגם בעצמה היתה יפת תואר, ומה גם כבוא אבנים יקרים והעניקה ענק על צווארה, ממש נשאה חן בעיני כל רואים להפליא, ושלח עד מהרה אל בית דודו הגביר כי יבוא המחנות שלו אל המשתה אשר הכין לו, וילך גם דודו עמו ויבואו הביתה ולא הכירו כי דר כזה איזה עני' דל ואביון, כי ה' כל ביתו מופז מכל כסף זהב, וישתוממו גם שניהם ופני להבים פניהם ויאכלו וישתו ותהי לשמחת אלקים. והנה אחרי אכלם ואחרי שתם פנה דודו והלך לו, והמחותן נשאר שמה ודברו בעיני הנשואין, ויאמר לו החסיד ר' ישעיה הלא מחותני בא הנה לעשות החתונה ותודות לד' גם מצדי לא יבצר, ויאמר לו מחותנו לכן נסלק שנינו, ויאמר החסיד טוב גם אנכי אסלק, ואם ייטב בעיני מחותני להוסיף אלף אדומים מוכן גם אנכי להוסיף על ההתחייבות, ונבהל המחנות לא ידע מה זאת, וילך לשאול בעצמו עם דודו הגביר ר' ישעיה, וישיבהו האתה עוד לא ידעת כי חסידים כל יכלו, אנכי ידעתי כי איש עני ואביון הוא כאשר האמת לא אחד תחת לשוני וחרפה לא אשא על קרובי, אולם בטח החסידים הביאו את כל זאת בהלואה לשעתה למען יתהדר לעין רואים, ויאמר המחנות א"כ מה לי לעשות, ויאמר לו הגביר ר' ישעי' תבקש מאתו כי יסלק לך הכל במזומן ולא בשטרי חוב, כי חסידים יוכלו גם את זאת לתת שטרי חובות עבורו והתעייף אחריהם רגע אחרי החתונה איה איפוא הם, ויאמר הלא גם כזה בחר מחותני החסיד ר' ישעיה לסלק תיכף, וישיבהו א"כ גם את זה יעשו החסידים ללות עבורו ולסלק לשעתה, לכן תצוה עליו כי ישלים הנדן בעירך ובארצך, ויאמר הלא יבקש מאתי לתת נוספות על הנדן וכמו כן גם הוא ישית נוספות, ויאמר אם יסלק לך בעירך אין לך מאומה לחשוב, אך פן ואולי יאבו החסידים לתת בערבון על זמן מועט למענו להיות מושלם בעיר נכר' כי יאמינו בו עוד ביותר, לכן תבקש מאתו כי יניח ההשלשה עד עבור שלשה שנים מעת החתונה וישב לבית מחותנו החסיד ויאמר לו ככל אשר אלפיהו הגביר לדעת ולדבר, ויאמר את כל אשר תחפץ עשה עמי ונעשה החתונה למזל, כי בטח מאת ד' היתה זאת לנו ומי זה אמר ותהי ד' לא צוה, לכן אחרי אשר התקשרתי עמך אתה חביב וחשוב בעיני והנני נותן ככל אשר תאמר אלי, את הכסף תשליש בעירך, אם תאבה אתנה לידך ולא ליד שלישי כי בטח לבי אשר גם אתה אך לטובת הילדים תדרוש, ויהיו עמך אף חמשה שנים ואחר כך תמסרהו להזוג, והודות לה' שלא חסר לי מאומה, ועם גביר אדיר ומיוחס ולמדן וחסיד השתדך, והכלה הלא תיטב בעיני ועשו החתונה למזל ברוב צהלה ושמחה.

טעמו שמחת החג כזו. הם הזמינו אורחים לליל הסדר, חלקו צדקה בעין יפה מכסף המעשר שלהם. באותו היום נסע הפריץ לעיר הבירה ובכמה ימים הוציא את כל הכסף שקיבל מהיהודי על הוללות ושכרות, חזר לארמונו ומצא את הקופה ריקה. מחוסר ברירה החליט למכור ליהודי את בית המרוח עם חלקת אדמה גדולה במחיר נמוך, כדי שיהיה לו למלאות תאוותיו. שוב נסע לעיר הבירה ואבד את הונו.

הדבר נמשך כך כל ימי הקיץ והיהודי רכש מאת הפריץ כמעט כל רכושו והלך וגדל, בעוד שהפריץ ירד מטה מטה. היועצים של הפריץ היו שונאי ישראל גדולים והתחילו להסית את הפריץ על היהודי, שהוא רימה אותו. הגיש הפריץ תלונה נגד היהודי לבית המשפט. כי איך זה אפשר שיהודי עני כזה רכש לו במשך זמן קצר את כל נכסיו של הפריץ? ממי לקח את כספו, אם לא שרימה את הפריץ? - כך טענו אנשי הפריץ. ביום בהיר אחד קיבל היהודי הזמנה לבוא לבית המשפט. הוא לא הבין את הדבר, למה מסר אותו הפריץ למשפט, כשיש לו כל הקבלות. על הכספים שנתן לו, וכן המכירות נעשו כדת וכדין על ידי עורך דין, ומה רוצה הפריץ עוד, ביום המיועד הלך היהודי לבית המשפט. הפריץ טען בפני השופטים, שיהודי זה היה עני מדוכא ומאין לקח הכסף לקנות את כל רכושו, אם לא שעשה איזה ערמה בכדי לרש אותי? שאל השופט את היהודי: - מאיפוא לקחת את כספך? - השי"ת שלח לי את הכסף היתה תשובתו של היהודי. כולם צחקו. והשופט שאלו עוד הפעם: איך זה, והוא בשלו: השי"ת שלח לי את הכסף. השופט לא ידע לתת עצה לעצמו והעביר את המשפט לעיר הבירה, לבית המשפט העליון, וגם שם חזר אותו מחזה, עד שהחליטו לשאול את עצת המלך. המלך ששמע מכל הענין, אמר להביא לפניו את היהודי, והוא שאל אותו: כן, השי"ת שלח לך את הכסף, אבל מי היה השליח? אז התחיל היהודי לספר את כל הסיפור איך שכתב מכתב להשי"ת ואחר-כך את הרב של העיירה והביא לו את הכל. קם המלך ואמר להשופטים: אמת דיבר היהודי! מאת השי"ת היתה זאת, ואני שלחתי את הכסף על ידי הרב, וכל רכושו שקנה לו הוא שלו, ואסור לערער על זה. והמלך נפרד מהיהודי בחביבות ופטר אותו לשלום, ואת הפריץ שלח לבית הכלא על שהלשין על היהודי ללא עול בכפו.

כל יראה וכל ימצא

תלמיד חכם גדול ומכנים אורחים מאין כמוהו היה ר' רפאל הפונדק שלו היה ידוע בכל הסביבה, במקום שבו תמיד אפשר לקבל ארוחה חמה ולשתות יי"ש שלא נמהל במים. כולם הכירוהו והעריכו אותו בשל יושרו. גם על הכפריים ואיכרי הסביבה היה ר' רפאל נערץ ביותר, כאשר ידעו אל נכון, כי בפונדק שלו לא ירמו אותם. וכאשר לא היתה הפרווה מצויה בכיס, ואחד האיכרים התקשה לשלם את חשבונו, לא סירב לו ר' רפאל, אלא נתן לו בהקפה. כך היתה פרנסתו מצויה בשפע והוא ואשתו ניהלו חיים כשרים, ברום, ענן אחד הדאיג אותם: הם היו חשוכי בנים. אולם הם הבינו, כי אי אפשר להנות מכל העולמות ולא באו בטרוניה אל רבונו של עולם ח"ו, אלא קיבלו את גזירתו באהבה, ובסתר ליבם קיוו, כי יבוא יום והבורא יזכה אותם בנ"זכר.

יום אחד הגיע לכפר כומר חדש, שונא ישראל גדול. כומר זה לא היה מסוגל להשלים עם כך שהיהודי רפאל מכובד על איכרי הכפר וחי חיים שלווים באין מפריע. התחיל, איפוא, כומר זה להטיף בדרשות היום א' של נגד היהודים כשהוא טוען, כי האיכרים שנכנסים לבית המרוח של היהודי, עוברים בכך "עבירה" גדולה. הוא הסית את צאן מרעיתו נגד היהודים בכלל, ונגד ר' רפאל בפרט, בנוסח הידוע של שונאי ישראל בכל הדורות, אולם קריאתו נחלה כשלון חרוץ. רק איכרים מעטים הוקירו את רגליהם מהפונדק, כיון שכך, ניסה הכומר את מזלו אצל בעל האחוזה, שהחכיר את זכות החזקת הפונדק לר' רפאל. הכומר, בעל הלשון החלקקה, ניסה לשדל את הפריץ, שלא יחדש את חוזה החכירה ובכך יכרת מטה לחמו של היהודי. אולם בעל האחוזה, שאף הוא העריך מאוד את ר' רפאל ולעיתים אף שאל בעצתו בענינים שונים, לא שמע לדברי הכומר ואף נזף בו קשות. הכומר המשיך להסית, בידעו היטב. כי האיכרים הנבערים מדעת אינם אוהבי ישראל מטבעם ובסופו של דבר יעלה בידו לשכנע את האיכרים להתייצב לימינו. בינתיים התקרב חג הפסח והכומר הגה רעיון מרושע נגד הפונדקאי היהודי. הוא ידע כי היהודים נוהגים לפני פסח למכור את החמץ לגוי ורק הודות לכך הם פטורים מהחובה להשמיד את כל החמץ שלהם לפני בוא החג. הוא היה בטוח שגם ר' רפאל מוכר את החמץ שלו למישהו מהכפר. הלך איפוא הכומר וזכר מי נוהג לקנות את חמצו של היהודי ולאחר שנודע לו, ניסה לשכנעו שהשנה לא יקנה את החמץ של ר' רפאל. תחילה סירב הגוי לשמוע בעצת הכומר, באמרו כי זה כמה שנים נוהג הוא לקנות את חמצו של היהודי ומקבל תמורת זאת סכום הגון למדי ומדוע עליו להפסיד כל זאת? אולם הכומר הבטיח לו סכום כפול ובנוסף לכך "מחילת" כל עוונותיו, הן אלה שעבר עד כה והן אלה שיעבור להבא - אם הפעם יסרב לקנות את החמץ. כאשר ראה שהאיכר עדיין מהסס, הוסיף והבטיח לו בקבוקי משקה אחדים וכן "עולם הבא", אם ישמע בקולו, ואם אחרי כל זאת יקנה את החמץ - יהיה הוא מקולל כל ימיו ולא ימצא מנוח לא בעולם הזה ולא בעולם הבא... לאחר ששמע דברים אלה, ולאחר שהכומר תקע לידו צרור של שטרות כסף, הסכים האיכר

והצדיק הקדוש מאפטא זי"ע היה עוד בימי חרפו טרם נתפרסם צדקתו בעולם וישב לרב אב"ד בקהלה קטנה קאליביסאוו והשלישו הנדן תחת ידו. ולאזניו גלה החסיד ר' ישעי' את כל הנס הנחזה בחוש. ואשר ע"כ לא אבה לנתק ההתקשרות הזה בחשבו כי מד' הוא: והצדיק הקדוש מאפטא בשבת על כס התנשאותו באפטא סיפר המעשה הללו כל שנה ושנה. ורבים יאמרו כי אחרי סיפור אמר קדיש יתגדל ויתקדש שמיא רבא וכו'. ועתה קורא יקר לנו מי זה האיש ירא ד' יורנו בדרך יבחר, והכל בא לו בכח בטחונו ואמונתו באדון המושיע ובטוח בד' אשריו: (פאר מקדושים)

אמונה פשוטה

יהודי תמים שכר בכפרו מהפריץ שלו את בית המרוח, עבד מבוקר השכם עד שעה מאוחרת בלילה וחורף זאת לא היתה לו פרנסה ועוד נשאר בעל חוב גדול. הגיעו הדברים לידי כך, שלא היה לו לשלם דמי שכירות, והפריץ התרה בו פעמים רבות שיענישהו. בתענית' אסתר, בא אליו הפריץ בעצמו ואמר לו, שאם לא ישלם לו עד חודש ימים את כל החוב, יקח את הילדים שלו. היהודי ואשתו לא ידעו מה לעשות ונתעצבו מאד. אבל יהודים מאמינים היו, וקיוו לה' שבטח יעזור להם. עבר שבוע, והאשה אמרה לבעלה: באתי לידי מסקנה שאין לך עצה אחרת רק כתוב מכתב בקשה לרבונו של עולם בעצמו. במכתב תספר הכל ממעברך בכלל, ומהגזירה האחרונה של הפריץ בפרט, והוא בודאי יעזור לך. שמע היהודי לקול אשתו, לקח עט ונייר וכתב מכתב "לכבוד המלך הכל יכול וכו' וכו'", הוא פירט כל הצרות; אין לו מה לתת לילדים לאכול; כל בני הבית הולכים יחפים בלי נעלים; אין לו לשלם שכר לימוד בשביל הילדים; והעיקר - אין לו במה לכסות את החוב לפריץ, אשר רוצה לחטוף ממנו את הילדים, לכן מתחנן לפני השי"ת שיעזור לו. בשולי המכתב חתם את שמו ומקום מגוריו. שם את האגרת במעטפה וכתב עליה "לכבוד המלך שלנו". אחר כך הלך עם המכתב לעיר הסמוך וכשעבר מהלך של כחצי שעה בתוך היער, הניח את המכתב על אבן, ושם בחזרה לביתו.

כשבוע שלפני פסח יצא מלך פולין לצוד חיות ביער עם הפמליא שלו כמנהגו בכל חודש. לפתע ראה מול עיניו מכתב המונח על אבן אחת. מיד ציווה לשלישו להביא לו את המכתב. הוא פתח את המעטפה וראה שהכתב הוא בלשון הקודש. התפלא המלך איך זה בא לכאן מכתב כזה? היתכן שבא איש לכאן, לטבורו של היער שנמצאות בו חיות טורפות, והשאיר כאן את המכתב? מיד ציווה המלך למלוויו לא לצוד כלום היום, כי אם ליסע לעיירה הסמוכה. סוסיו דהרו במהירות. משהגיע אל העיירה, שאלו על מקום מגוריו של הרב. המלך בכבודו ובעצמו נכנס אל הרב וביקשו לקרוא את המכתב ולתרגמו לפולנית. עשה הרב כרצון המלך ותירגם את המכתב מלה במלה - והמלך שמח מאד ואמר: אם היהודי הזה פנה אלי במכתב הזה (כי חשב שהתכוון אליו) כי ידע שאני הולך אל היער לצוד שם, אזי אני אמלא את מבוקשו במלואו... נתן המלך לרב שטר על סכום גדול ואמר לרב, שיקנה בשביל יהודי זה כל מה שחשור לו ולמשפחתו: בגדים, כלי-בית, כלי-בשר, ודגים יין ומצות לפסח לרוב, וישכור עגלות להוביל את הכל אליו, וגם סך כסף יתן לו, כדי שיהיה לו לשלם את החוב לפריץ - ומיתר הכסף שיקנה לו סחורות שיהיה לו במה להתפרנס. אחר הודה המלך להרב על טרחתו ועזב את המקום.

שמח מאד הרב על כי השי"ת הזמין לו להיות שליח לדבר מצוה, וקרא לכמה ממקורביו ובקש מהם לקנות הכל ולשכור עגלות. כשסיימו את הקניות נסעו כולם לכפר, אל היהודי שהחזיק את בית-המרוח. כששמעו היהודי ואשתו שעגלות באו, חששו שהפריץ בא לקחת את ילדיהם וסגרו את החלונות והחביאו את הילדים מתחת למטות, וישבו בפחד גדול. והנה הם שומעים שהעגלות נעצרו ואנשים ירדו מהם והתחילו לדפוק בדלת ביתם. מתחילה פחדו לפתוח, אבל הדפיקות לא חדלו. אמרה האשה לבעלה: אין לנו ברירה, היות והם יכולים בין כך לפרוץ את הדלת בכוח לכן מוטב שנפתח בעצמנו. ניגש היהודי בלב שבור לפתוח את הדלת, אך כה לתדהמתו ראה לפניו את הרב של העיירה השכנה עם עוד אנשים ועגלות מלאות כל טוב. תחלה לא האמין האיש למראה עיניו ולא הבין פשר הדבר. הרב ציווה לאנשיו שיכניסו את הכל אל הבית ואת העופות החיים אל החצר. האשה פתחה בינתיים את החלונות והילדים יצאו ממחבואיהם. השמש שזרחה דרך החלונות לקתה את עיניהם, כי זה זמן רב ששכבו בחושך. עמדו בני המשפחה ותוהים: מה קרה פה? האם זה חלום או מציאות, שאכן שלח לנו השי"ת עזרתו? טרם הספיקו לשאול פי הרב וכבר שמעו אותו אומר להם: השי"ת שמע לתפילתכם ומכיון שגם הרב ואנשיו נחפזו להתכונן לחגי-הפסח הם מיהרו לעזוב את הכפר. לשמחתם של בני המשפחה לא היה גבול והיו מברכים ומודים להשי"ת על גמולו.

אך הנה נשמעה צללת סוסים - ועד שלא הספיקו לגשת אל החלון לראות מי בא, נפתחה הדלת והפריץ נכנס בנעם אל ביתם וצעק: "היכן הכסף שאתם חייבים לי?" היהודי לא נתפעל עכשיו מרוגזו, כי אם ניגש אל מגירת השולחן, הוציא חבילת שטרות כסף ונתן לפריץ את המגיע לו במלואו. הפריץ לא הבין מה מתרחש כאן, מאין לקח היהודי את כל הכסף? אך לא שאל דבר, נתן קבלה על הכסף שקיבל, עלה על העגלה שלו ונסע הביתה. חג הפסח עבר על המשפחה בשמחה רבה וברוב פאר. מעודם לא

לנסות את הדרך הישנה הסלולה מכבר - במתנות יד. התפקיד הקשה הוטל על ר' זאב קירשל, יהודי נגיד, סוחר גדול, ויודע איך להתהלך עם הפקידים הרוסיים. נוסף לזה הי' יתרת גדול לר' זאב שמשפחתו היתה נקי' מכל רבב של התערבות בפעולות התקוממות, ובמסמכים הסודיים של המשטרה לא הופיע בכלל השם קירשל, ור' זאב קבל על עצמו לטובת הקהל את השליחות.

ביום בהיר אחד, הזמין ר' זאב ראיון אצל המפקד - למסור לו את ברכת יהודי העיירה. המפקד קבלו בסבר פנים יפות, בידידות גדולה, וגם כבדו בכנס תה ובמצב רוח טוב, שוחח אתו ארוכות אודות המצב בעיירה, ובמיוחד התעניין במצב היהודים: באם יש להם פרנסה, אם הם חיים בשלום עם שכניהם הגויים, ועוד שאלות דומות. בעת הפרדס, הביע שביעות רצונו מהביקור הזה, וביקשו שלהבא יבקרו לעתים תכופות. בעת שר' זאב מסר לראשי הקהל את תוצאות ביקורו, יצאו ממש מכליהם מרוב התפעלות אבל מיד אחרי ההתרגשות התחילו לחשוב ברצינות יתרה, מה משמעותו של היחס הזה. הובעו דעות שהמפקד החדש הוא גוי פקח המרצה להעמיד פנים של ידיד נאמן, בכדי להוודע על כל הנעשה אצל היהודים, ואחרי כן להוריד את המסוה מעל פניו ולהראות פרצופו האמתי. הוחלט לכן שמחד גיסא ישמרו על היחסים הטובים, ומאידך - יתנהגו בזהירות יתירה. בימים אחדים לאחר מכן, ביקר ר' זאב עוד הפעם אצל המפקד ושוב שהה שעה ארוכה בידידות רבה. בעת הפרידה הוציא ר' זאב מעטפה סגורה, הושיטה למפקד ואמר: "אדוני המפקד! יודע אני שהמשכורת שהנך מקבל מהממשלה, אינה מספקת לחיים תקינים ומסודרים. קבל נא הלואה מאתי, ובעת שירוח לך תפרע לי, והואל נא להביע בזה ידידותך לקבל ממני את ההלואה." "הנני מודה לך מאד - אמר המפקד - אבל את ההלואה לא אקח ממך. אינני זקוק לכסף ומשכורתו מספיקה לי בהחלט. הנני אדם בודד, בלי אשה ובלי בנים וגם אינני אוהב לשטות הרבה." ר' זאב ניסה לשכנעו עוד פעם - אבל בלי הצלחה. ר' זאב הלך הפעם בדאגה כבדה בלבו. "זה איננו סימן טוב - חשב - צדקו אלה האומרים שידידותו היא הסוואה, כנראה שהוא מתכוון למשהו, כאשר עברו כמה שבועות, שלח המפקד לקרוא, לפתע, לר' זאב. הפעם הלך בלב פועם. המפקד שוב דיבר עמו בידידות, כרגיל, ומבקשו לשבת אחר מכן הוא פונה אל ר' זאב: "בעיירה הופצו כרוזים נגד ה'צאר'. שני עבריינים אסרתי ושלחתי אותם לעיר הבירה. יודע הנני שמעורבים בזה עוד שני בחורים יהודים. לך תגיד להם בשמי שהנני יודע מזה ואני מיעץ להם לא להתערב בעניינים לא להם, ובאם לא ישמעו לעצתי הנאמנה, אהי' מוכרח לשים כבלים על ידיהם. לא הבאתי אותם למשטרה, כי אז הייתי מוכרח לשלוחם יחד עם חבריהם, רחמתי עליהם ועל משפחותיהם, אבל אל יכריחוני נגד רצוני, לעשות מה שאינני רוצה." ר' זאב מלא שליחות. את שני ה'גבורים' עם אבותיהם הזמינו אל הרב, ור' זאב מסר מה שהמפקד אמר. הרב הטיף להם דברי מוסר כהוגן, והאבות, כשדמעות בעיניהם, התחננו לבניהם לבל יתעסקו יותר בעסקים האסורים האלה. הם קבלו עליהם בשבועה חמורה לא להמשיך יותר בדרך הזו. החידה הסתומה אצל ראשי הקהל התגברה יותר. כנראה שהוא כן אדם טוב, וגם קצת ידיד לעם היהודי. אך למה סרב לקבל שוחד? ואולי כל זה הוא חלק מהמשחק שהוא משחק כאן?

בלכתו ברחוב עסוק בצרכי החג, יומיים לפני חג הפסח, לא הרגיש ר' זאב שמתקרב אליו המפקד, ומבקשו לעמוד. בבת צחוק התרעם עליו: האם אינך מכירני? אינך רוצה להכירני? ר' זאב התחיל להתנצל שהי' עסוק במחשבותיו ותיאר לפניו את הכנות הרבות הנעשות אצלו לכבוד חג הפסח המתקרב. המפקד הקשיב בהתענינות מרובה ושאל: מתי הוא חג הפסח אצלכם? מחורתיים בימים השלישי - ענה ר' זאב. כן, כן. - נזכר המפקד - הסדר, ליל הסדר. המפקד עמד לרגע משתומם, ופתאום הוא פונה לר' זאב: באם אבקשך שתזמין אותי לסדר, התמלא את בקשתך? ר' זאב נעשה לכמה רגעים כאבן דומם. הוא לא מצא מלים בפיו. דרוש לו גוי לסדר - באותה מדה שחסר לו עתה כאב ראש. נוכחותו של הגוי תפריע לכל מצב הרוח המרומם של החג, נוסף לזה שיעגל בין יעשהו יין נסך... המפקד מרגיש, שאין לו חשק גדול כעבור כמה רגעים הוא נענה לר' זאב: ובכן, תחליט אצלך, אם אתה ממלא את בקשתך, תואיל להודיעני עד למחר בשעה שתיים-עשרה, ובאם אינך רוצה - אין לי תרעומות עליך ונשאר גם להבא ידידים טובים. להיפך - אומר ר' זאב - עבדך זה יהי' כבוד גדול שהאדון המפקד יסעד על שולחני, אלא שבחג הפסח, דיני הכשרות אצל היהודים הם חמורים מאד, ותהי' מוכרח להתאים את עצמן אליהם. אני מקוה - אומר המפקד - שלא אגרום לך אי נעימות. ובכן - אמר ר' זאב - מחר בערב אשלח את בני לקרוא לך! השיחה נסתיימה והשנים פנו כל אחד לדרכו.

ליל התקדש החג, הסדר נחגג ברוב פאר והדר ובשמחה גדולה. סביב השלחן הארוך יושבים לפי הסדר הבנים והבנות, כלותיו חתניו ונכדיו. ר' זאב יושב בראש, כמלך בגדוד. פניו צוהלים משמחה ורוממות את האורח השובי ע"י אחד מחתניו, שידע היטב את השפה הרוסית, שייסביר לו תוכן הדברים. ר' זאב אומר את ההגדה בניגון נעים ונלכב, ומזמן לזמן מפסיק באמירת איזה חידוש, פירוש, דרוש, או סתם איזה רעיון טוב בדברי ההגדה. מהאורח שלו כמעט ששבת, אבל כשלא בכונה הסתכל על האורח, ראה שהוא כה רציני, ועל פניו שוכנת עננה כבדה. כשסיימו את החלק הראשון של ההגדה, נטלו

לשתף פעולה עם הכומר. הוא גם נשבע, בהניחו את ידו על הצלב, כי רגליו לא ידרכו על מפתן הפונדק עד אחרי פסח. כאשר הצליח סוף סוף להשיג את הסכמתו, הלך הכומר אל שאר איכרי הכפר והשביע את כולם לא לקנות את החמץ של היהודי. הוא הבטיח להם תמורת זה שכר גדול, באומרו כי לאחר שהוא לא יוכל למכור את החמץ, יאלץ ר' רפאל להפקיר כל מה שבבית המרווח שלו, את כל חביות המשקה ושאר הדברים, והאיכרים יוכלו לזלול ולסבוא כאוות נפשם, חינם אין כסף. הוא גם הזהיר אותם לשמור את הדבר בסוד כמוס, כי אם יודע לו דבר המזימה, הוא עלול להביא גוי אחר, מחוץ לכפר ולמכור לו את החמץ וכל המזימה תיכשל.

הגיע יום י"ד בניסן. בפונדקו של ר' רפאל היה הכל כבר מוכן לקבלת פני החג. כל דברי החמץ היו מוכנים במקום אחד ור' רפאל חיכה לאיכר שיבוא כמנהגו מדי שנה ויקנה ממנו את החמץ. אולם, הזמן הגיע והגוי איננו. רץ ר' רפאל כדי לקרוא לו והלה איננו בבית. מסתבר כי התחבא, שלא ימצאו אותו. ניסר ר' רפאל להציע את "סחורתו" לגוי שני ושלישי - אך לשוא. הם פוחדים מהכומר. מלבד זאת, היו בטוחים כי הנה עוד מעט יוכלו להכנס לבית המרווח ולאכול ולשתות בחינם אין כסף. בראותו כי שעתו דחוקה, קפץ על סוס ודהר לכפר הסמוך. אולם גם שם לא האיר לו המזל פנים. מיהר ר' רפאל לחזור לפונדק שלו, בחשבו שמא בכל זאת נמלך בדעתו ובא לקנות את החמץ. אולם, תקוותו היתה לשוא וכאשר ראה כי הגיעה שעת ביעור חמץ והוא נשאר בלי גוי שיזיל למכור לו את חמצו, הבין כי ה' מעמיד אותו בבסיון גדול וכי עליו יהיה לסבול נזק גדול ואולי אפילו לרדת מנכסיו לגמרי. מה עשה היהודי בכדי שלא להכשל באיסור חמור? - הוא לא חשב הרבה: יצא החוצה וקרא בקול גדול, בפולנית, כדי שכל השכנים ישמעו ויבינו היטב: "להי' ידוע לכל, כי כל החמץ שלי מוכרז בזה הפקד, וכל אחד יכול לבוא ולקחת בחינם כמה שהוא רק רוצה!" לאחר מכן הוא רתם את הסוס לעגלה ויחד עם אשתו נסע העירה, כדי להיות שם בכל ימי חג הפסח. הוא השאיר את דלתות הבית והפונדק פתוחות לרווחה, הפקר לכל איש לא ידע את הנסיבות שבהן השאיר ר' רפאל מאחוריו את ביתו ואת כל רכושו. שמחתו, שמחת החג, היתה כה גדולה שהסתירה את מה שקרה ואיש לא העלה בדעתו שפסח זה שונה לגביו מכל פסח אחר. ר' רפאל היה עוד יותר שמח מאשר תמיד, על שהצליח לעמוד בבסיון. ר' רפאל ואשתו שבו, לאחר החג, אל ביתם שבכפר. בהתקרבם אל הפונדק פגשו איכר מוכר. ר' רפאל קרא אותו אליו ואמר לו: נו, פאוויל, היה שמח כאן בשבוע האחרון? בוודאי שתיתם כהוגן מהמשקה החינם שעמד לרשותכם במשך שבוע שלם! "איזה שמח, איזה משקה!?" - אמר האיכר המאוכז - "אפילו טיפה אחת לא הצלחנו לשתות רק נסעתם ומיד הופיעו שני כלבים שחורים, ענקים, והתיצבו בפתח הפונדק. איש לא העז להתקרב אפילו אל הדלת. הכלבים עמדו שם בצורה כה מאיימת, שמי שהיה ניגש, היו קורעים אותו לגזרים. אפילו הכומר כבכודו ונעצמו לא העז להתקרב, בפחדו מהכלבים העזים האלה..." בהגיעו נדהם אל הפונדק, נגשו הכלבים אל ר' רפאל, התחנכו אליו, לקקו את ידיו בהכנעה, ולאחר מכן רצו בכיוון היער ונעלמו כלא היו. ר' רפאל הבין כי אין הענין פשוט כלל ועיקר וכי מן השמים סייעו בידו, שינצל מנזק רב. אולם השאלה היא - האם מותר לו לסמוך על הסנדק האם מותר לו להשתמש בחמץ שנשמר בצורה זו? מיד חזר ונסע העירה, כדי לעשות "שאלת חכם" אצל הרב של פולצק רבי ליכוש חריף. הרב שמע מר' רפאל את כל פרטי הסיפור ולאחר מכן פסק לו כי החמץ מותר בהנאה, לאחר שכל מעשיו היו לפי ההלכה: הוא הפקיר את החמץ וביטל אותו כעפרא דארעא, ומה שהאיכרים לא היו מסוגלים לנגוע בחמץ זה, לא היה תלוי בר' רפאל, ששוב לא היתה לו כל שליטה על החמץ שלו שהשתמש מופקר. בנסעו הביתה מהעיר, הגיע למסקנה, כי אמנם יש לו היתר להשתמש בחמץ זה, אולם אין בדעתו להנות מן הדבר. ומיד בהגיעו, לא סיפר אפילו לאשתו, אלא ניגש ופתח את הברזים של החביות ושפך את כל ה"י"ש החוצה. עד מהרה שכבו כל האיכרים על האדמה ולקקו את ה"י"ש המשכר הנשפך כמים ללא תשלום... מסירות נפש של ר' רפאל ועמידתו בבסיון - עשו רושם גדול בשמים, והוחלט בבית דין של מעלה, שלא זז בלבד שר' רפאל ואשתו יקבלו שכר על הנזק שנגרם להם, אלא שגם יתברכו בכך זכר. כאשר נודע לבעל האחוזה על מעשיו של ר' רפאל, וויתר לו על דמי החכירה, למספר שנים, עד שיתאושש ומצבו הכלכלי ישתפר במקצת. הוא לא הסתפק בכך, אלא הביא לכן שהכומר יסולק מהכפר ולא יוכל להסית את האיכרים ולהפריע לסדר הצבורי. כעבור שנה ילדה אשתו בן, אשר התפרסם לאחר מכן כאחד מגדולי דורו - ה"ר הגאון רבי אברהם לנדא זיע"א ראש השלטת של חסידי סטריקוב.

ניצוץ יהודי שהתלהב מקדושת ליל הסדר

עירינתו לא חרגה מיתר העיירות בכדי לעקור את ההתקוממות בשרשיה, החליפה הממשלה את השוטרים, הביאה שוטרים ממקומות רחוקים, עם מפקד חדש בראש, והבשורה התפשטה בכל העיר שמה "נאטשאלניק" (המפקד) החדש כבר יטעמו ראש ולענה, ופחד גדול נפל על התושבים היהודים. מה "נאטשאלניקים" ה"טובים" סבלו צרות צרורות, ומה יהי' כבר עם המפקד החדש שהגיע הנה במיוחד ללמד ליהודים לקח? כאשר הגיע המפקד החדש, קראו ראשי הקהל לכמה אספות חשאיות לשית עצות איך לקדם פני הרעה. אחרי יונחים ממושכים, הגיעו להחלטה שצריכים

ידים לסעודה והגישו דגים שריחם הטוב נדף ומילא את כל הבית, ר' זאב מסתכל על האורח האוכל את הדגים בלי תיאכון כלל, כאילו נחנק בהם. האם הדגים שלי, אינם נעימים לחיכו של אדוני המפקד? - שואל ר' זאב. חלילה, הדגים טובים מאד - עונה המפקד, אבל... המלים חנקו את גרונו ולא יכול היה להמשיך בדיבורו. לפתע פרץ המפקד בקול בני מר. הדמעות התגלגלו מעיניו כורס של מים ועיניו כל הנוכחים מופנות בתדהמה לעברו של האורח המתייפח כילד. עודנו עומד וכוכה ומאמץ את מוחו להזכר, כאילו, במשהו שנשכח ממנו - נפלט מפיו בקול מוחזק: "ש-מ-ע-י-ש-ר-א-ל". דממה השתררה במקום. איש מהנוכחים לא העיז לפתוח פיו, ורק לאחר שעבר זמן ניכר, התישב המפקד על מקומו וביקש מהנוכחים לשמוע את סיפור חייו.

הוא התחיל לספר על קורות חייו: כשהיה בן אחת עשרה נחטף מאמו האלמנה והעבירוהו למקום רחוק לצבא הרוסי. הכניסוהו לבית אכר גוי שיחנך אותו, שם אכל רק לחם יבש זמן רב, עד שחלה במחלה קשה. נשקם ממחלתו, שכח מכל מה שעבר עליו והוא התחנך כמו הבנים של האיכר. הוא סיפר על אותות ההצטיינות שקבל בצבא, עד שהועלה לדרגה גבוהה במשטרה, ומזה לתפקיד מפקד המשטרה בעיר זו - וממוצאו היהודי כמעט ששכח לגמרי. כאן בעיר זו קרה איזה מקרה שהזכיר לו את מוצאו. נודע לו שהאכרים מתכוננים להתנפלות על היהודים בעירו. האכרים מסיתים על זה באופן גלוי והוא מרגיש חובה לעצמו למנוע זאת, כי הוא נושא באחריות חיי כל בני העיר, גם של היהודים. ביום שנקבע על ידם, גייס מספר גדול של שוטרים, שפזרו את הפורעים. כעבור שבוע קיבל הודעה שבית משפט מיוחד דן אותו, ונגזר דינו להוריד לו דרגה, וישלחוהו בתור מפקד בעיירה הקטנה הזאת. הוסבר לו גלוי, שלא היתה לו סמכות למנוע את ההתנפלות, כי המשטרה מתערבת רק כשההתנפלות מגיעה לקצה - זהו רק רשמי של המשטרה. ראשית - היהודים הם מתקוממים ולא ייקו אם יקבלו מכות; ושנית, כאשר ההמון יתעסק עם היהודים, יעזבו בינתיים למנוחה את "הצאר". מקרה זה - ממשיך הלה בסיפורו - הזכיר לו שהוא יהודי, והרא מחליט למורת רוחם של שונאי ישראל להיות דוקא טוב ליהודים ולעשות להם טובות. כאן מזדמן לו לפגוש את ר' זאב יומיים לפני החג, והוא מתאר לו את ההכנות לפסח, ופתאום מצטיירת לו תמונה במחשבתו מהעבר הרחוק מאד. הוא נזכר מסדר אצל הוריו, כשהיה אז ילד בן תשע או עשר. התמונה אינה בהירה, כאילו רואה אותה בערפל, אבל בכל זאת מתחשק לו לראות סדר בבית יהודי. והנה יושב הוא בסדר, איננו מבין את ההגדה, וגם ההסברים בשפה הרוסית לא הועילו. הוא מרגיש רק געגועים בלב, ונדמה לו שאמו עומדת על ידו ומתחננת אליו: בני, חזור ליחוסך הוא נזכר כשאמו לוותה אותו, בבכי תמרורים, ומלותיה האחרונות היו: בני, כשתחליף מידי היוונים תכנס בבית הכנסת ותאמר קדיש אחרי אמן. היא תנוח כבר בודאי בקבר!

"עתה ברצוני לקיים את בקשתה האחרונה, - מסיים האורח את סיפור חייו שנגדעו ממנו באכזריות נוראית - ואנא הראו לי מה עלי להגיד לעילוי נשמתה. ברצוני להשתטח על קבר אמי ולספר לה שמלאתי אחר בקשתה, ולאחר מכן אשים קץ לחיי האומללים!" מצב רוח מדכא השתרר בבית הנשים נגבו את עיניהם מדמעות, והגברים ישבו עצבים ועיניהם הבריכו. ר' זאב היה הראשון שהתאושש ונענה לו בקול אבהי: "אמנם כן, אחי היקר, הלילה הושם קץ לחיים האומללים של המפקד, הרוסי גריגורי איוואנא, זה אינו קיים כבר, מהיום והלאה ישנו אחד בשם אברהם בן אברהם, וכמו שאבותינו במצרים התחילו הערב בחיים חדשים, ככה גם אתה תתחיל מהערב חיים חדשים!" דבריו של ר' זאב הפיחו רוח חדשה בלב האורח, מצב הרוח האילעי חזר, והשמחה התגברה עוד יותר. בחול המועד נעלם המפקד מהעיירה, איש, פרט לבני משפחתו של ר' זאב, לא ידעו לאן נעלם.

אנוסים...

הסבל, האסון והפורענות, הכרוכים במלה אומללה זו, ניתנים אך בקושי להיעלות על הכתב. אנוסים - נקראו אותם יהודי ספרד מהמאה החמש-עשרה, אשר לא היה בהם העוז להביא את ביתם ורכושם קרבן על מזבח האמונה. בעת שהוציאה איזבלה הקתולית, בשנת רנ"ב, את הגזירה האכזרית לגרש את כל היהודים מספרד, נמצאו אז בארץ ברוכה ויפת-גוף זו נחצי מליון יהודים. היהודים חיו שם מזה למעלה מאלף שנה ועסקו במלאכה, בעבודת-אדמה ובאמנויות שונות. הם קיימו ישיבות גדולות, אשר הוציאו מהן ענקי-רוח ואנשי-מידות. רבות מן המשפחות היהודיות נימנו על האצולה הגבוהה של המדינה. בשלהי המאה החמש-עשרה כיהן דון יצחק אברבנאל בתור שר חשוב אצל פרדיננד, בעלה של איזבלה. משנודע לו לדון יצחק אברבנאל דבר גזירת הגירוש, אסף את כל רכושו, בשך של שלושים אלף זהובים, ונתנו לידי המלך פרדיננד, על-מנת שיבטל את הגזירה האיומה. פרדיננד, מלך ארגוניה, שהיה נתון תמיד במצוקה כספית, היה מוכן לקבל את המתנה ולבטל את הגזירה, אולם החשמן קסימנס הצביע בפניו על תמונת הנוצרי הצלוב וקרא: "בעד שלושים שקלי-כסף בגד יהודה איש-קריות באדונו; התאמר גם אתה, הוד-מלכות, לעשות כמוהו ולבגוד בו בעד שלושים אלף זהובים?" בסופו של דבר הוצאה הגזירה האיומה לפועל. חלקם הגדול של יהודי ספרד עזב את המדינה, את מקום קברות אבותיו, את בתיו ואחוזותיו, שלא היה להם קונה, ויצא לנדוד על-פני העולם הגדול, לסבול

תלאה ומצוקה. רובם התיישב בצפון-אפריקה, בטורקיה ובאיטליה. ברם, רבים היו היהודים בספרד, אשר העדיפו לקבל על עצמם למראית עין את הנצרות, מאשר לנטוש את ביתם ורכושם ולנדוד לנכר. הם הופיעו לעיני הכל כנוצרים כשרים לכל דבר, אולם במסתרים, במרתפים תת-קרקעיים, שמרו על אמונתם ודתם היהודית. נוצרים-יהודים אלה נקראו בשם אנוסים, כי נאנסו להתנצר למראי עין. כנגד האנוסים הללו נקטה האינקוויזיציה בכל אמצעייה המחרידים. אבוי היה לנפשו של יהודי אנוס, אשר נחשד בשמירה בסתר על מצוות היהדות. "לפושע", כזה לא היה עוד כל סיכוי של הצלה. הוא היה נאסר, מועמד לדין, עובר תהליך של עינויים אכזריים ומועלה חי על המוקד. מחזה אימים זה, של שריפת ידונים חיים, שנקרא בשם "מבצע של קדושה" (אוטרדה-פה) - היה השעשוע החביב ביותר על חוגי האצולה וההמון בספרד. האנוסים חיו תדיר בצל הסכנה והפחד. לעתים תכופות היה רכושו הגדול של אנוס מהווה נימוק מספיק בשביל האינקוויזטורים, כדי לאסרו ולהעלותו על המוקד. לעתים די היה בהלשנה חסרת-כל-יסוד, של שונאנגד יריבו, כדי להוציא על-הלה גזר-דין מות על המוקד.

בשנת ש"ל חי בטולידו צעיר עשיר בשם פרץ מאטיירה. סבו-זקנו התנצר לפני תשעים שנה מתוך אונס, אך בסתר הוסיף לשמור אמונים ליהדות. לפני זמן קצר מתו הוריו של פרץ מאטיירה, שהיה בנם יחידם, והשאירו לו בית יפה עם כרם גדול. שכנו של פרץ נתן את עיניו בכרם וביקש לקנותו ממנו, אך פרץ סירב למכור את נחלת אבותיו. חרה אפו של השכן והלשין על פרץ בפני האינקוויזיציה, שהוא שומר בסתר על הדת היהודית. אולם היו לו לפרץ קשרים ידידותיים בחוגי האינקוויזטורים, ובעוד מועד הוזרה על הסכנה הנשקפת לו. כאשר התקרבו אנשי האינקוויזיציה אל ביתו, נמלט פרץ דרך דלת אחורית, בקחתו איתו את כל כספו. ליל חודש ניסן נאה היה אותו הלילה, בו נמלט פרץ מטולידו, בהשאירו אחריו את נחלתו הגדולה, שבעבורה החליט כבר זקנו לפני תשעים שנה להתנצר למראית עין. אך לאן יוכל עתה האומלל לפנות, כדי להציל את חייו העלובים? הוא החליט ללכת למדריד - שמה יעלה בידו להסתתר שם אצל אחד האנוסים, עד אשר תזדמן לו האפשרות לעזוב את המדינה. ביום שלושה-עשר בניסן, בבוקר השכם, הגיע פרץ למדריד. הוא לא מצא עוז בנפשו להכנס לבית כלשהו. הסתובב איפוא ברחובות העיר מיאוש וקודר ולא ידע מה יעשה. היכן יפסח את הפסח? הלא מחר כבר חל ערב פסח, ובערב - ליל הסדר הראשון!

ברחובות הכירה הספרדית החלה עם שעות הבוקר תנועה גדולה. מן הכפרים החלו באים איכרים לרוח, בהביאם אתם את יבול הירק שלהם לשוק. פרץ הלך בעקבותיהם אל כנרת-השוק, מבלי לדעת על-ימה ולמה. תשומת לבו נמשכה משום מה אל אדון מהודר בלבושו, אשר בלויית משרתו קנה לו על-י-חסה, חזרת ושאר ירקות. רעיון הבריק במוחו של פרץ, כי האדון הזה הנה יהודי אנוס, הקונה לו את הירקות הדרושים לסדר-שול-פסח, אולי יוכל למצוא אצלו מקלט? אבל מאידך, מי יערוב לו שאין זו טעותי אולי אין זה אלא מקרה בלבד, שהאדון הזה קונה לו בעצמו ירקות בשוק? מי יודע אם לא יפול כאן לידי של קתולי קנאי, אשר יחשוב זאת ל"מצוד" קדושה להביא יהודי אל מוקד-האש? מחשבות אלו התרוצצו במוחו של פרץ והביאוהו במבוכה גדולה, אך לא היתה לפניו ברירה אחרת. לא הרחק מכנרת השוק עמדה כרכה, שבתוכה ישב האדון עם סלו המלא ירקות, כעוד שהמשרת עלה וישב ליד העגלון. כאשר הניף העגלון את שוטו לדרבן את הסוסים, קפץ פרץ ונאחז באחורי הכרכה. במהירות רבה חלפה הכרכה על-פני רחובות וסמטאות מדריד, עד אשר נעצרה ליד חוילה נהדרת. פרץ קפץ חיש מעל הכרכה. "אדוני" פנה אל האדון שירד מעל הכרכה, "הרשני נא להכנס אל ביתך. יש לי למסור לך ידיעה חשובה ביותר". האדון רמז בראשו לאות הסכמה, ופרץ הלך אחריו. מדרגות של שיש יפות מכוסות בשטיחים מרהיבים, הוליכו דרך מסדרון מקושט בכל מיני יצירות-אמנות, עד לטורקליו של בעל-הבית. כשנכנס פרץ לטורקלין ראה לפניו, על הקיר שממול לדלת, תמונה עצומה של הצלב. דבר זה הביאו במבוכה כה גדולה, עד כי לא מצא מילים בפיו. "מה רצונך?" שאל בעל-הבית. פרץ התאמץ בכל כוחו להשתלט על עצמו. לבסוף נענה ואמר בקול רועד: "אדוני! ראייתך קונה מרור לסדר של-פסח העומד להיערך מחר בערב". פניו של האדון החווירו כסיד. "הא! קרא בחרון, רצונך איפוא לסחוט ממני כסף? אומר אתה לאיים עלי בהלשנה לפני האינקוויזיציה? אם כן, טעות גדולה היא בידך!" עיניו של פרץ נתקשרו בדמעות. "חס וחלילה!" אמר בפרצו בבכי, "באתי למצוא מקלט אצלך. אינני אלא אנוס אומלל ונרדף". בבת אחת נשתנו פניו של בעל-הבית תכלית שינוי הוא ניגש אל פרץ וחייבוקו בזרועותיו. "ברוך בואך בצל קורתך, ידידי, קרא בהתרגשות, "השאר בביתך" כי כאן תהא בטוח מכל סכנה. יחד אתנו תאכל את הירקות, אשר ראייתך קונה בשוק. כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח! אתה תסב אתנו לסדר של פסח מתוך שמחה ובטחון". דון אנטוניו דל-בנקה - כך היה שמו של בעל-הבית - הציג את האורח בפני אשתו ובתו היחידה. דונה מרים דל-בנקה היתה יהודיה נלהבת בסתר, וברוח זו גם חינכה את בתה שפרנצה. שתיהן קידמו את האורח בקורתי-רוח מרובה והיו מאושרות להושיט את כל עזרתן להצלחתו. פרץ הודה לאלוקים בכל לבו ונפשו, על אשר הוליכהו בדרך הנכונה וזימן לו מקלט בטוח מפני רודפיו. יום הארבעה-עשר בניסן הלך והערב. השמש השוקעת הזהיבה

את ידו, שבה החזיק עד כה את הצלב, ובקול רועד רוי דמעות נענה ואמר: "אחי ורעי! את כולכם אציל ממות!" האנוסים הביטו בו בעינים קמות ולא האמינו למשמע־אזניהם.

"אין שעתי פנויה כעת לדבר אתכם" הוסיף הכומר ואמר, "בני־לויי ממתנים לי בחוץ. אולם, יכולים אתם לישון את שנתכם בשלווה ונחת. אני כבר אדאג לכך, להסיר ממכם כל חשד ולהרגיע את שופטי האינקוויזיציה. לא יאונה לכם כל רע. מחר אחרי שקיעת־החמה המתניו נא לי כאן. כעת אל ילך איש מכם בעקבותי, אם ברצונכם לתת לי את האפשרות להצילכם. היו שלום!" ובצעדים מהירים עזב הכומר את המרתף.

שעה ארוכה עוד ניצב דון אנטוניו ובני ביתו מוכי־תמהון. מה אירע כאן? השתוממו ולא ידעו נפשם. כלום הצליחו לזעזע את לבו של האינקוויזיטור הנורא? ואולי איננו אלא מעמיד פנים, כדי להוליכם שולל ולגלות במשך הזמן את האוצרות הטמונים אשר דון אנטוניו סיפר עליהם קודם? רעיונות והשערות כאלו הטרידו את האנוסים עד שעות הלילה המאוחרות ורק לפני עלות השחר הרהיבו עוז כנפשם לצאת ממחבואם שנתגלה ולשכב קימעה במיטותיהם. בבוקר שמעו מפי המשרתת הזקנה, שהיתה אמש יחידה בבית, כי באמצע הלילה שמעה דפיקות בשער. כאשר שאלה לזהותו של הדופק, השיבו לה, כי האינקוויזיציה הקדושה דורשת ממנה לפתוח את השער. משותקת למחצה מפחד פתאום ניגשה ופתחה את השער. השופט העליון צוה על בני־לויי להמתין בחוץ, בעוד שהוא ניגש ישיר אל דלת־הסתרים של המרתף. ניכר היה שהמקום נהיר לו היטב. הוא שהה במרתף רגעים מספר ואחר יצא והסתלק יחד עם אנשיו. יום של יגון וחרדה היה אותו יום־החג בביתו של דל־בנקה. פחד ותקוה שימשו בו בערבוביה. בכל רגע ציפו להופעתם של המחבלים מהאינקוויזיציה. האם והבת יישבו כל היום וגעו בבכי. דון אנטוניו השתדל לעודדן ולעורר בהן תקוה. אולם היו רגעים, אשר דון אנטוניו עצמו היה נופל בדורעות היאוש ונותן קולו בבכי. אזי היה פרץ מנחמו ומעודדו בדברים. כאשר ירד הערב צוה דון אנטוניו להכין את הכל ל"סדר" השני. אם כבר נגזר עליהם למות, יתרחש איפוא הדבר אגב קיום מצוות הבורא. הם התפללו מעריב, הסבו מסביב לשולחן ובמתיחות רבה ציפו להופעתו של האינקוויזיטור. במוחם התרוצצו שאלות משאלות שונות. מה יכול היה לרכך את לבו ולהניעו לחון אותם? ומה יכולה להיות הסיבה הממריצה אותו לבקר אותם בשעה זו.

לאחר ששקעה שמשו של יום־ראשון של־פסח, התגנב איש גבוה קומה, מעוטף כולו במעיל רחב, לתוך ביתו של דון אנטוניו. הוא ניגש ישיר אל מרתף הסתרים ודפק על הדלת. בעל־הבית פתח לו מיד והכניסו אל המרתף המואר, בו הסבו בני הבית מסביב לשולחן־הסדר. כאן הסיר הלה מעליו את מעילו הרחב. היה זה השופט העליון של האינקוויזיציה. אולם הפעם לא היה לבוש בגליתו השחורה, כי אם בגדי־אזרח גילים. בעל־הבית המינימוני להסב אל ה"סדר" והוא נענה וישב ליד השולחן. "אחי ורעי", פתח ואמר, "הריני מאחל לכם אושר וכל טוב. ניצלתם מסכנה. כאשר בא אלי אתמול אותו כומר, אשר לפניו התוודתה המינקת הזקנה וגילתה לו את מקום מרתף הסתרים שלכם, קיבלתי על עצמי את חקירת הענין, מתוך כוונה תחילה להציל אתכם. מסרתי לאינקוויזיציה דין וחשבון על מקרה זה והצהרתי, כי מצאתי את כולכם ישנים שנת לילה שלווה, וכי מצאתי אמנם את מרתף הסתרים, אולם הוא משמש רק כמחסן לסחורות. אין לכם איפוא כל סיבה להתיירא". דון אנטוניו קם ממקומו, ניגש אל הכומר ונשק לו בידו נשיקה חמה. "אדוני", אמר נרגש, "במה אוכל להודות לך? רכושי הגדול ימעט מכדי לגמול לך כראוי". "איני דורש שום תודה", אמר הכומר, "מלבד דבר אחד, שתתנו לי להשתתף בסדר שלכם! תמהים ומשתוממים אתם? דעו איפוא, כי גם אני אנוס הנני, מאחינו בני ישראל, השומר אמונים בסתר לדתנו הקדושה". "אדוני הנכבד!" אמר דון אנטוניו כמהסס, "הדברים אמונים באזני כהלצה". "אין דעתי נתונה כלל להלצות ברגע זה. בטרם נתחיל בסדר־של־פסח אספר לכם את פרשת־חיי, כדי לפתור לכם את החידה: סבי־זקני היה הגאון הנודע רבי משה דל־מדינו. בנו, הוא סבי, נאלץ להתנצר למראית־עין, אולם בסתר נשאר נאמן ליהדות, והלא ידוע לכם היטב גורלם המר של האנוסים. כאשר חזר אבי פעם מנסיעה רחוקה לרגל עסקיו, כבר לא מצא את בני משפחתו בבית הוריו, אחיו ואחיותיו, נאסרו כתוצאה מהלשנה ועברו עינויי תופת כדי להוציא מפייהם הודאה על יהדותם. אך הם החזיקו מעמד נוכח היסורים הקשים ולא גילו דבר. רק אחת מאחיותיו של אבי לא יכלה לעמוד בנסיון העינויים וגילתה, כי שומרים הם בסתר על דיני היהדות. כל המשפחה נידונה לשריפה על המוקד, ורק אחות אבי שהודתה וזכתה בחנינה והיא נכלאה במנזר, שם מתה עד מהרה מחמת צרות ויסורי הנפש. גם אני נאסר מיד, אך הוא הציל את חייו על ידי הודאה. הוא נאלץ ללבוש בגדי קלון, לעמוד בכרך המוקד ולחזות בשריפתם של הוריו, אחיו ואחיותיו. מאז לא ראיתי צל של חיון על פניו... אני הייתי הבן הבכור. כאשר הגעתי לכר מצוה, החל אבי ללמדני את יסודות תורת משה. הוא סיפר לי גם את הפרשה העגומה של משפחתנו. די־גו - אמר לי אז - היש בך עוז ואומץ לקבל על עצמך תפקיד קשה ומסוכן זו וכאשר נענית לו בהסכמה, המשיך ואמר: השתדל בכל יכולתך להיות למנן ומחסה לאחיך האומללים. "באיזה אופן אוכל לעשות זאת?", שאלתי. שמעני בני יקירי - אמר אבי - אעשה אותך לכומר ואתה תתאמץ במיטב כשרונותיך לחזור לתוך האינקוויזיציה, ובתור אינקוויזיטור

באחורני קרניה את צמרות העצים כגנו הגדול של דון אנטוניו, שלפני חוילתו. בעל־הבית הזמין את אורחו לטיול קצר בגן הנהדר. אב טיול הגיעו לשדרה של עצי־פרי, שגבלה עם חומת־אבן. דון אנטוניו פתח שם דלת־סתרים ובעדה ירדו דרך מדרגות שריויות בחושך אל מרתף עמוק. כאן העלה דון אנטוניו אור במנורה בעלת שמונה קנים, שנשתלשלה מן התקרה. היה זה חדר תת־קרקעי מרווח, שהיה מסודר ומתוקן בכל הנוחיות. על הקירות נתלו תמונות, שתיארו דמויות ומאורעות מן המקרא. בטבורו של החדר עמד שולחן, מכוסה במפה לבנה כשלג. על־גבי השולחן עמדה קערת סדר מפוארת עשויה כסף טהור, עם כל הדרוש לסדר של פסח. השולחן היה ערוך ומוכן בשביל חמשה אנשים, שכן גם משרת הבית, אלונזו, השתתף בעריכת הסדר. בן היתה הפוכה על השולחן כוס של כסף גדולה כוס של אליהו. אם כי מנורת הקנים הפיצה אור בהיר על־פני כל החדר, עמדו על השולחן עוד ארבעה פמוטי־כסף עם גרות־שעווה, שהיו מוכנים בשביל בעלת הבית להדליקם לכבוד החג. בשעה שעמדו דון אנטוניו ופרץ בתפילת המנחה, ירדו למרתף גם דונה מריה ובתה שפרנצה עם המשרתת הזקן אלונזו. כולם התפללו מעריב ולאחר שהדליקה דונה מריה את הנרות, הסבו מסביב לשולחן לערוך את ה"סדר". במצב רוח עילאי ומרומם קידשו על היין. אחר נטל בעל־הבית את ידי וחילק למסובים כרפס טובל במ־מלח. הוא החל לקרוא את ההגדה: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים..."

כאן פנה אל המסובים ואמר: "יקירי לא אוכל לספר על שחרורם של אבותינו משעבוד מצרים, בטרם אביע את כאבי העמוק על מצבנו העגום כיום. לא זו בלבד שנגזר עלינו לחיות חיי צביעות ולהסתתר תמיד מאחורי מסכה של שקר, כדי שנוכל לעבוד לאלוהי האמת - הרי נוסף על כך מרחף עלינו תמיד צל הפחד והחרדה מפני הלשנות. הוי, הלאוי והיה סבי זקני עוזב את הארץ האוורה הזאת בעוד מועד. מוטב לחיות בעוני ובמחסור ולהיות בני־חורין וגלויי פנים, מאשר לחיות בעושר ורווחה ולהיות נתונים תדיר תחת פחד של סכנה. אך זהו גורלנו. נאלצים אנו לכופ את ראשנו בפני המציאות המרה, שללא אשמתנו הוטלנו לתוכה". לאחר מכן המשיכו המסובים בהגדה של־פסח. דון אנטוניו ואורחו ידעו פרק בתורה והם תיכלו את אמירתם בפירושים שונים ובמאמרי חז"ל הקשורים עם ההגדה. עם תום הסעודה שרו "נשמח" ו"הלל" שבהם באות לידי בטוי אחדות הבורא ותהילת שמו. שמחה וגיל קרנו מפניהם של המסובים. נעלם מעליהם כל צל של פחד ודאגה. גם היין הספרדי החריף השפיע על האוירה המרוממת והגברי את שמחת החג. כבר שתו גם את הכוס הרביעית ונגמר הסדר כהלכתו, אך בעל־הבית לא רצה עדיין להיפרד מן האוירה החגיגית והוסיף לומר מפעם לפעם ניגונים חדשים ופרקי־תהילים שונים.

כשהמסובים מזמרים אחריו. לפתע־פתאום שוסעה הזמרה העליזה. הנשים קרסו תחתיהן מתעלפות אב צוותו הזוועה, בעוד שהגברים הביטו נכחם בעינים קופאות מפחד, והדיבור שותק בגרונם. בעד הדלת שנפתחה נכנס כומר לבוש־שחורים, הנושא לפניו צלב של זהב, היה זה השופט העליון של האינקוויזיציה הנוראה. כאשר נתאושש קימעה דון אנטוניו קרא בקול קורע־לב: "אהה, רבוננו של עולם, נפלנו קרבן להלשנה!" "אמנם כן!" אמר האינקוויזיטור בקול אטי וחגיגי, "הלשינו עליכם, אומללים! מינקתך הזקנה, אנטוניה, אשר הניקתך בילדותך, מתה זה לא מכבר ולפני מותה התוודתה וגילתה את מקום מרתף הסתרים שלכם, בו אתם מקיימים את מצוות היהדות התדעו מה צפוי לכם בעד זה?" "המות", קרא דון אנטוניו כמהומם. "המות על מוקד האש!" הוסיף הכומר בהדגשה. עד כה וכה נתעוררו הנשים מעלפון ונתנו קולן ביללה מרה. ברגע זה ניתר דון אנטוניו ממקומו, נפל לרגלי הכומר וקרא בבכי קורע לב:

"אדוני! איני מכיר אותך וזו הפעם הראשונה בחיי שראיתי את פניך, אולם מבושך מעידים עליך, שאתה הוא השופט העליון של האינקוויזיציה. אדון רב־חסד! אנא יכמרו רחמך, לא עלי כי אם על אשתי ובתי, על משרתי הנאמן ועל האוור הזר שבא להתארח תחת קורת גג. יודע אני, כי אין ביכולתך להציל את כולנו. חובתך וכהונתך דורשות קרבן. הרשה נא איפוא, כי אהיה אני לבדי הקרבן. הבא רק אותי בפני שופטי האינקוויזיציה. עשיר הנני עד מאד ואת כל הוני אתן לך אם תעשה לי זאת. יש לי הרבה כסף, זהב ופנינים, הטמונים במקום־סתר ולעולם לא תצליחו למצאם אם לא אנלה את מקומם. אנא, רחם נא והבא רק אותי לבדי אל מוקד האש!" "לא, לא!", קראה דונה מריה, "אדון רב־חסד, רחם נא גם על בעלי, או כי תתנני למות יחד אתו.

עתה ניגש פרץ ואמר: "אדוני רב־החסד! אם דרוש קרבן, אהיה נא אני הקרבן. בין כה וכה אינני אלא בודד וגלמוד בעולם, נע־זנב, ללא אב ואם אשר יתאבלו אחרי מותי. אין לי אלא אשה ולא בנים. ברצון ובשמחה אלך לקראת המות, כדי להציל את המשפחה היקרה הזאת, אשר קיבלה אותי בדורעות פתוחות, באהבה ובמסירות!" גם שפרנצה נפלה לרגלי הכומר והתחננה להעלות אותה תחת הוריה על המוקד. המשרתת הזקן, אלונזו, היה נרעש כולו ולא היה בכוחו להוציא מילה מפיו; אולם הוא הביט בכומר בעינים מתחננות בהצביעו על חזהו, לרמו, כי מוכן הוא להיות קרבן בעד כל השאר. מתוך ציפיה דרובה הביטו כולם אל הכומר, שעמד והביט בהם משתאה ומחירש. אך, מה זאת? האם נס נתרש מן השמים? פניו של הכומר האירו לפתע. עיניו נתקשרו בדמעות חמות. לשוא התאמץ להבליג ולהתאפק מבכי. הוא הרכין

תוכל לעזור לפעמים לאחרי האנוסים. אף אם תצליח בזה להציל אפילו נפש אחת מישראל, תהא סמוך ובטוח כי עמלך לא היה לשוא. הסכמתי להצעתו של אבי. בתור כומר הצטיינתי מאד בשקייתי ובאדיקותי היתירה. עליתי במעלות סולם הכמורה ואף הצלחתי להגיע עד לכהונה של בישוף, אולם אני העדפתי להיות שופט עליון של האינקוויזיציה, כדי להשיג בכך את מטרת חיי. אמש הגעתי סוף סוף אל המטרה שהצבתי לי בחיי.

"אה, אדם עדין־נפש!" קרא דון אנטוניו בהתלהבות, מה גדולה התפעלותי ממך! מה קשה ואיום התפקיד אשר נטלת על עצמך! אבותיך מסרו את נפשם ומתו בעד אמונתנו הקדושה, ואילו אתה חי למען האמונה בהקריבן למענה את הקרבן הקשה ביותר. כבר בחיך קדוש אתה! אינני אלא ממלא את חובתי. אולם, הרשונא ונתחיל מיד בעריכת הסדר. זה לי כבר שנים רבות שלא השתתפתי בסדר־שלי־פסח. במצב־רוח עליו ומרומם נערך הסדר, תוך שירי הלל והודיה לאלוקים, אשר הצילים ממות באורח כה מופלא. גם דון דייגו דל־מיגו נתגלה כבן תורה. שלשת הגברים החליפו ביניהם שפע של דברי תורה ומאמרי חז"ל. משהגיעו ל"נשמת" אמרו כולם בשמחה עצומה ובכוונה עמוקה: "נשמת כל חי תברך את שמך ד' אלקינו ורוח כל בשר תפאר ותרום זכרן מלכנו תמיד... ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע, פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה.

בשעה שתיסע־עשרה בלילה נפרד דון דייגו מאת ידידיו האנוסים, כדי לחזור מהר אל ביתו, לכל יתעורר נגדו איזה חשד. דון אנטוניו ניצל את שעת הכושר כדי למכור את כל רכושו ונחלתו, ובעזרת השופט העליון של האינקוויזיציה קיבל אשרת יציאה מן המדינה. פרץ מאטיירה נתלווה אליו ויחד נסעו לסלוניקי. לא יצאו ימים מרובים ופרץ נשא לו את שפרנצה, בתו של דון אנטוניו, לאשה. החתונה נערכה בסלוניקי ברוב פאר והדר. שנים רבות חיו בני המשפחה באושר ובשלווה, כשהם מזכירים מפעם לפעם את הנס המופלא שהתרחש להם באותו ליל הסדר במדריד כן היו מספרים את פרשת חייו של דון דייגו דל־מיגו. השופט העליון של האינקוויזיציה במדריד. לאחר שעלה בידו להציל ממות מספר ניכר של אנוסים נרדפים, נפל סוף סוף חשד על דון דייגו עצמו והוא הודח מכהונתו. בתור עונש נעצר במנזר נידח, אך הוא הצליח להמלט משם ולעלות לארץ־ישראל, שם חזר אל חיק היהדות בגלוי, נשא לו אשה והעמיד משפחה חשובה וגדולה בארץ־ישראל.

האחים הקדושים מסלוויטא

הנה כידוע ומפורסם בעולם החסידות את הפרשה הנוראה בעלילת האחים הקדושים מסלאוויטא והיא אחת מן הפרשיות המסעירות והכואבות אשר נצרכו בלכס ובתודעת החסידים, אשר רעשה וגעשה לפני כמאתיים שנה, עת נאסרו האחים הקדושים מסלאוויטא ה"ה הרה"ק רבי שמואל אבא והרה"ק רבי פנחס זי"ע בני הרה"ק רבי משה מסלאוויטא נכדיו של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע, אשר ידועים היו בכית דפוסם המהודר שצדיקי החסידות העדיפו ללמוד בספרי הקודש שבהוצאתם, וכפי שכתב הרה"ק הבעל התניא זי"ע: דפוס המשובח שלו מעולה מכל הדפוסים.

וכאן יש לציין שבין הספרים הרבים הדפים הרה"ק רבי משה זי"ע גם שלש פעמים את כל הש"ס מהודר ומוגה, אשר גדולי ומאורי האומה נתנו הסכמתם, בהמהדודא השנייה בין שנת תקנ"ח ושנת תקס"ד קיבלו הסכמות תלמידי בעש"ט הק' ובראשם הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, והמהדודא השנייה [בין שנת תקס"ח ושנת תק"ע] קיבלו הסכמת הרה"ק הבעל התניא זי"ע, ובהמהדודא השלישית [בין שנת תקע"ז ושנת תקפ"ב] בהסכמת הרה"ק מאפטא זי"ע, ובניו האחים הקדושים מסלאוויטא התחילו בהדפסה המהדודא הרביעית, אך באמצע שיא פריחתו של בית הדפוס [בעת עסקם בהדפסת מסכת פסחים [מהדודא רביעאה] נטרפה עליהם השעה ונפלה עליהם העלילה הנוראה והושלכו למאסר כבד וכחודש אדך שנת תקצ"ח עצרה כלל ישראל את פעימת לבם ונעתקה נשימתם מאפם עת אשר הובלו האחים הקדושים והטהורים להעונש המפורסם 'מעמד ההלקאה' להילקות ביד זדים אורורים באכזריות וחמת רצח כפי שיתואר לקמן.

אמנם, כפי שנציג בפני קוראינו הנאמנים, כל סיפור העלילה נגרם מן השמים מליל התקדש חג אצל זקנים הקדוש הרב הקדוש רבי פנחס מקאריץ זכותו יגן עלינו, ובכך בהגדת בית אהדן מביא סיפור נורא שהרה"ק מרוזיץ זי"ע סיפר שהרה"ק רבי לייב משפאלע זי"ע [הנקרא דעד שפאלער זי"ע] היה חסיד א' שהיה עשיר גדול וחשון בנין ל"ע, והחסיד היה מפציר ודוחק ברבו שיבטיח לו זש"ק, אמנם ללא הועיל, עד שפע"א הגיע לרבו והתחנן לו שיבטיח לו שיפעול בשמים שיתברך בבנים חיים וקיימים, והשיב לו רבו: עתה הניחה לי כי אני עסוק מאוד במחשבתי בענין אחד. הנוגע לכלל ישראל כולו, ויהי כשמוע החסיד דיבורים אלו דימה בנפשו כי בודאי עתה הוא עת רצון גדול בשמים, והתחיל לצער את רבו כדי שיברכו, ורבו הזהירו שלא יפריע לו מדביקותו, והלה לא נכנע ודחק בו, עד שהפסיק את רבו הקדוש מדביקותו, אז הרה"ק אמר לו יען שהיית דוחק את השעה הריני נשבע לך שלא יהיה לך זש"ק לעולם ל"ע, ורעד וחלחלה אחז את החסיד וברח משם כל עוד נפשו בו ומרוב כאב לא הגיע עוד לבקר בהיכל הקודש.

לימים נסע אותו חסיד להעיר קאריץ לרגל מסחרו בחודש ניסן, וכשנפנה מעסקיו נכנס לביהמ"ד ושם ישב הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע אשר עדיין לא נתגלה עדיין בעולם, אמנם החסיד הלז הבחין בחדות עינו שאיש קדוש עובר לפניו, והתחיל לחקור אודות מצב פרנסתו ונתוודע שאין בביתו מאומה, אז נצנצה עצה במוחו שעכשיו הגיעה השעה שיוכל להוושע, והלך לביתו הרעוע של הרה"ק רבי פנחס ושאל את אשתו האם יש לכם צרכי החג, וכשענתה שאין בידיה מאומה, נתן לה אותו החסיד סכום גדול כל צרכי החג בשר יין ודגים וכל מיני מטעמים, וכן נתן לה סכום גדול לקנות כלים נאים ויקרים וכן מלבושים מכובדים לבני הבית, וביקש ממנה שתשמור את זה בסוד מבעלה הקדוש עד ליל הסדר, והרה"ק רבי פנחס לא ידע מאומה, והוא משתאה מחריש לדעת למה אין אשתו דוחקת בו שישגי קצת מעות כדי לקנות מצות ויין, אמנם ישב ולמד בשקידה כשאר דאגת החג עומדת לנגד עיניו.

בליל התקדש חג הפסח כשהרה"ק הופיע לביתו וראה את הסדר הערוך עם הכלים היקרים ומנורה הגדולה על התקרה שהאירה את כל פינות הבית, מיד נתמלא לבו בשמחה וחדווה, ושאל לה מי נתן לך את כל זאת, והיא הראה לו על החסיד שהאיש הלזה הבא: לקראתינו הביא את כל הכבוד והיקר, והרה"ק פרש בשלומם בסבר פנים יפות, ותיכף ומיד התחיל לערוך את הסדר בדביקות נוראה ובהתלהבות עצומה עד שכל סביביו ליהטה שלהבת קודש, והחסיד ישב כל הזמן והתבונן בעבודת הקודש ולבו אמר לו שהיום יושע, ובעת הסעודה ב"שולחן עורך" שאל הרה"ק רבי פנחס במילים קצרות להחסיד מה לך פה ומה שאלתך, התחיל החסיד לגולל לפניו את כל הסיפור שהיה לו עם השפאלער זי"ע, ועכשיו סיים החסיד - הנני מבקש מכבודו שיחתור לי חתירה ולפעול בשמים שהקב"ה יברכני בזרע של קיימא, נתלהב הרה"ק רבי פנחס ואמר! הנני נשבע שבשנה הזאת אשתך חובקת בן.

כששבועה זו יצאה מפה קדשו נתהווה רעש גדול בשמים דבר מי מהצדיקים יקום, ומי נדחה מפני מי, הרי הרה"ק משפאלע נשבע כן, והרה"ק מקאריץ נשבע כן, והסכימו במרומים שיבדקו מי שעדיין לא הוציא שבועה מפיו כל ימי חייו אפי' על דבר אמת, דבריו יקום וכן יהיה, בדקו ומוצאו שהרה"ק רבי פנחס מעולם לא נשבע, וכן למועד כעת חיה נולד בן בשעה טובה לאותו חסיד וביתו נתמלא שמחה ואורה. סיים הרה"ק מרוזיץ - מכאן יש להוכיח שאין להתעקש נגד צדיקים וגזירותיהם, כי נכדו של אותו חסיד שנולד בזכות שבועתו וברכתו של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ, הוא היה האיש בליעל והעוכר ישראל שהלשין על נכדיו הקדושים של הרה"ק רבי פנחס הלא המה האחים מסלאוויטא. ועתה נתאר קצת השתלשלות הסיפור כפי שמתואר בכמה וכמה ספרים וכפרט ממה שנתלקט בספר ילקוט אמרי פנחס.

ראשיתו של דפוס סלאוויטא נתייחד בשנת תקנ"א על ידי הרה"ק רבי משה שפיירא זי"ע בנו של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע, רבי משה כיהן כרבואב"ד 'סלאוויטא'. ובספר סיפורים נוראים (מתלמידי בעש"ט הק') מובא מעשה פלא שכשעלה בדעתו לכוון בית דפוס קם ונסע להרה"ק בעל התניא זי"ע להתיעץ עמו ולשמוע את חוות דעתו על זה, ובעל התניא הסכים עמו ואמר לו "עשה והצלח".

אמנם רבי משה פרט את חששותיו על העיכובים שיעמדו לפניו בכינון בית הדפוס מחמת ההוצאות המרובות שיעלו הון רב, ובפרט הרשיון הצריך לזה משר המדינה בכדי להקים בית דפוס, ורשיון זה אף הוא עולה סכום גדול מאוד, והרה"ק ענה לו שאל ידאג כלל מהוצאות הרשיון, ויעץ לו שישע לעיר-מאהלאב שם תמצא מלמד תינוקות אחד בשם 'ר' ישראל' ועימו תסע יחדיו לעיר וילנא ושם תשיג את הרשיון בקלות ללא שום טרחה והוצאות ממן.

ואף שדברי הרה"ק רחוקים היו מאוד מהמציאות. מהשכל אנושי, כי הרי מקומו של השר הממונה על הרשיונות אינו כלל בעיר ווילנא, אך מחמת אמונתו החזקה בדברי הרה"ק לא הררה כלל ותיכף ומיד קם ונסע לעיר 'מאהלאב' כאשר בא הרה"ק רבי משה לעיר מאהלאב וסיפר את דבריו בעל התניא לאנשי המקום, התפלאו מאד, ראשית, הרי השר אינו מתגורר כלל בוילנא, ושנית, שלא עלה על זכרונם מלמד ושמו ישראל. לאחר חקירה ודרישה מצאו בבית המדרש מלמד ששמו 'ישראל' אך מלמד זה היה רחוק כמורח למערב מהווית העולם ואינו יודע לדבר רק לשון הקודש, אולם מחמת גדל אמונת הצדיקים שהיתה מושרשת בהם, הרהיבו אנשי העיר עוז ונגשו למלמד וסיפרו לו את דבר השליחות.

כששמע המלמד את דבריהם שחק מהם ואמר: וכי לא מצאתם לכם אדם אחר לעשות ממנו חונא וטלולא, רק ממני? הרי אתם מכירים אותי שאין אני יודע שום שפה, ואין אלק לדבר עם שרים גדולים! נענו האנשים לעומתו באמרם לו שדברים אלו הם פלא גם בעיניהם הם, אך על כל זאת כן אמר הרבי ורצונו לאותו כיצד יפיל דבר, ולבסוף הסכים המלמד לנסוע אל העיר ווילנא, ויסעו שניהם יחדיו, וכשהרב מסלאוויטא עם המלמד הגיעו לוילנא פנו לביתו של הגביר רבי מאיר רפאלס. אף הגביר התפלא עד מאוד כאשר שמע את דבריו בעל התניא מפי רבי משה והתבטא ואמר כי דבר זה רחוק הוא עד מאוד משכל אנושי, אולם אף על פי כן מאמין אני כי הדבר יגמר בודאי על צד היותו טוב, וכך ישבו בעיר ווילנא מיום רביעי - יום בואם לשם עד יום

שבת קודש כשאין נראה אף רמז כלל מהיכן תצמח ישועתם, וכל השבת ישב המלמד במורח רוח כשהוא נעצב על ליבו באמרו מה לי ולצרה זו? והגביר בראותו הציע לו שנלך מעט לטייל בגינת העיר בכדי להפיג בכך את צערו של המלמד, ואכן קמו והלכו שלשתם אל הגינה.

בעודם מתהלכים בגן עבר למולם שר גדול וכאשר בא למולם פנים מול פנים התבונן מאור בפני המלמד, ודבר זה הפליא אותם מאוד, השר המשיך והסתובב בגן ובכל פעם שנפגשו בהליכתם לא הרפה מבטו במלמד דגן, ולפתע פנה אל המלמד ואמר לו: אתה מכיר אותי? ענה המלמד בפליאה: מהיכן יכיר איש דל ונבזה את השרים הגדולים? אמר לו השר: האם אתה מתושבי עיר "שקלאוו"? ענה לו המלמד לא, אני מתושבי עיר "מאהלאב", והשר נתעקש וטען אתה בבירור מתושבי שקלאוו, לפתע נזכר המלמד ואמר: אכן לפני עשרים שנה הייתי מתושבי שקלאוו וכעת אני מתושבי מאהלאב, אמר השר: אכן כבר עשרים שנה, עברו מאז היכרותי איתך, דע לך שאתה מאוהבי ורצוני לעשות עמך טובות גדולות, מחר בשעה עשר תבוא לאכסניא שלי ושם נדבר, ויהי לפלא.

ויהי ממחרת הגיע המלמד לבית השר בשעה היעודה, ותיכף קיבלו השר בחביבות ואמר לו: אתה ידידי ורעי, אתה החייתי והבאת אותי לכל הכבוד הזה! והמלמד עומד משתומם, אמר לו השר: ידידי מדוע הינך מתפלא בוודאי זוכר אתה את אותו יהודי מתושבי העיר שקלאוו וכן וכן שמו ושם אביו ושם משפחתו, ענה לו המלמד בוודאי, אנכי הוא אותו יהודי - אמר לו השר, ואם נזכרת ממני בוודאי גם תזכור את הטובה הגדולה שעשיתי לי, אני הייתי מתושבי עירכם ופעם נכשלתי בעוון אחד, והכו אותי הקהל בשוטים עד שדמי שתת לארץ, ואחר כך העמידו אותי ב"עמוד הקלון" שליד בית המדרש הגדול ונעלו אותי במנעול, וכל בני העיר שהלכו להתפלל רקקו בפני וקיללו אותי עד שמרוב הבזיונות הייתי קרוב למות מחיים, ואתה ברחמיו וטוב לבך נתעוררת ברחמים עלי ושברת את המנעול והוצאת אותי לחפשי ממות לחיים, ואחר כך מגודל הבזיון ברחתי לנפשי, עד שבאתי לעיר מלוכה פטעטורבורג והמרתי שם את דתי רח"ל ונתגדלתי שם ונתרוממתי, עד שכעת אני שר גדול, וחפץ אני לגמול אתך טובה תחת טובה, לכן אתן לך עכשיו אלף אדומים ותעשה מה חנות בביתך ובכל שנה תוכל לקבל שוב אלף אדומים ונתן לו אלף אדומים.

עוד שאל לו השר: ומה עסקך כאן? האם אתה מלמד כאן? סיפר לו כי בא לכאן בעבור הרשיון של בית הדפוס של הרב מסלאוויטא, ענה לו השר הי זה דבר קטן ופועט, ותיכף כתב וחתם לו את הרשיון ואמר לו: כעת אין צריך הרב לנסוע לפטעטורבורג כי הרשיון תחת ידו, ואם היה כעת בפטעטורבורג לא היה ביכולתו להשיג שם הרשיון בלעדי כשחזר המלמד אל הגביר, לא יכל המלמד לפצות את פיו מרוב שמחה, עד ששבה אליו ורוחו וסיפר להם את כל הפלא הנורא, והראה להם את אלף האדומים, ואף את הרשיון לבית הדפוס שהעניק לו השר עבור רבי משה, ולא לקח מרבי משה אף פרוטה עבור הרשיון, שמחו כולם מאד מנפלאות השי"ת אשר ראו עיניהם, משם נסע הרב רבי משה מסלאוויטא לדרכו והצליח מאד בעסק הדפוס והמלמד נסע לביתו בשמחה וטוב לבב, ונעשה מקורב להרה"ק בעל התניא.

הרה"ק רבי מרדכי מטערנאביל זי"ע הקדוש היה פעם בעיר סלאוויטא שם גרו האחים הרה"ק רבי פנחס והרה"ק רבי שמואל אבא שפירא זי"ע, הם היו מתנגדים לדרך הקודש של רבי מרדכי, על שהיה כידוע לוקח כסף [שהיה נקרא אויסבעטן] מאנשים בחזקה, כאשר כידוע כן היה דרכו כמו הרה"ק מהרז"ה מרימאנוב זי"ע שהיה לו עבודה נשגבה בזה [לכן לא הלכו לקבל את פניו].

רבי מרדכי התאכנס באכסניא מסויימת, שם נאספו אליו עדרים עדרים לקבל את ברכת קדשו, וכל העם ניצב עליו מבוקר עד ערב, ובבית שבו התאכנס היתה משרתת מבשלת התבשילים עבורו, וחשקה מאוד להכנס אל הרב הקדוש ולתת לו פתקא, ולא יכלה לגשת אליו מפני הדוחק ורוב העם, אז החליטה המשרתת שבליילה כשכל העם ילכו לביתם והרה"ק רבי מרדכי יתכונן לצאת החוצה תעכב אותו בדרכו, ותכך ותתחנן לו וכן עשתה, היא סיפרה לרבי שהיא מבשלת בעבורו, וביקשו שיקבל ממנה את הפתקא, וישפיע עליה מברכותיו ענה לה הרבי "האם יש לך מעות לפדיון נפש" השיבה: "אין לי אלא רק מטבע אחד של שני זהובים" אמרה לה "תני אותי לי" אמרה אשה כי המטבע טמון למעלה תחת תקרת הבית, וקשה לה לעלות ולחטט אחרי, לקח הרב הקדוש בעצמו ספסל, והעמידו מתחת למקום ששם נמצא המטבע והאשה עלתה על הספסל, חיטטה ומצאה את המטבע, ונתנה להרב הקדוש רבי מרדכי לקח הרבי את הפתקא, וביך אותה בבקשתה.

כאשר הגיע מעשה זה לאזני האחים הצדיקים רבי פנחס ורבי שמואל אבא, התפלאו מאוד ואמרו: לא נוכל לומר על דבר כזה שהוא דבר פשוט, אין זה כי אם איש אלוקים קדוש הוא שבוודאי כל מעשיו הם כבונות קדושות, ומיד הלכו אליו בכבוד וחרדת קודש, בבואם אמרו לרבי מרדכי: הנה אתם נחשבים כעת לצדיק הדור ומדוע תמנעו מלצעוק אל השי"ת על גודל צרות ישראל השרויים בצער ובדוחק, נענה הרב הקדוש ואמר: אתם נחשבים כעת למדפיסי הדור ואתם מדפיסים בסידורים "הודו לה" כי טוב כי לעולם חסדו,

יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו יאמרו נא יראי ה' כי לעולם, וקשה הלא בתחילת המקרא: הודו לה' כי טוב, נאמר על העולם כולו, ולמה לי עוד יאמר נא ישראל לבד, ויאמרו נא בית אהרן לבד. המשיך הרה"ק - הכוונה היא שיש ארבעה מדרגות בישראל, פשוטי העם, בחינת ישראל, שהיא דרגה גבוהה יותר, בחינת בית אהרן, שהיא דרגה גבוהה עוד יותר, ובחינת יראי ה', שזו הדרגה הגבוהה ביותר, והנה כשהשי"ת עושה חסדים נגלים לכל באי עולם, אז יאמרו כולם הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, אך אם החסדים נסתרים במקצת, אז יאמרו רק אלו שהם בבחינת ישראל, כי הם הרואים את החסדים, ואם החסדים הם נסתרים עוד יותר, אז יאמרו הודו לה' רק אלו שהם בבחינת בית אהרן אבל כשהחסדים נסתרים לגמרי, מבלי להבחין בהם, אז יאמרו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, רק הצדיקים שהם בבחינת יראי ה' כי הם לבדם רואים את חסדי ה' אשר בעיני העם ראה בפורעניות, כי הצדיק רואה את החסד הכונן בתוכו, כי למעלה הכל חסדים. ואח"כ כשאסור בבית האסורים וגברה ההסתר פנים, והיה נראה רח"ל ששערי שמים ננעלו, אז הבינו האחים הקדושים את דבריו העמוקים של הרה"ק המגיד מטערנאביל זי"ע.

כפי המובא בספה"ק הרה"ק רבי פנחס מקאריץ התבטא פעם ואמר כי לימוד בספר אור החיים מסוגל הוא לשמה כמו לימוד הזוהר הקדוש, כי רשב"י היה נשמת משיח בדורו וכן האור החיים היה נשמת משיח בדורו, אי לכן פקד הרה"ק רבי פנחס על בניו שידיפסו בכל שנה את הספר הקדוש אור החיים ואז יצלו מכל פגע רע, ואכן הם קיימו את פקודתו, אך אחר שנתרבו כל כך ספרי אור החיים עד שלא נמצאו להם קונים, חדלו בניו להדפיסם, ובאותה שנה שהפסיקו להדפיס את ספרי האור החיים העלילו עליהם את העלילה תאסרו במאסר. (מגדל עוז עמ' רסח)

ואכן ידועות כיום מהדורות רבות של חומש עם אור החיים דפוס סלאוויטא, הראשונה נדפסה בשנת תקנ"א, שהיא שנת ייסוד הדפוס בסלאוויטא, משערים כי הוא הספר הראשון שהדפיסו בסלאוויטא. ובשנת תקפ"ג מסר הרה"ק רבי משה את בית הדפוס לבניו הקדושים רבי שמואל אבא ורבי פנחס זי"ע והם המשיכו העבודת הקודש של אביהם.

העלילה הנוראה

ויהי, אין ויהי אלא לשון צער ביום י"ח בסיון תקצ"ה, כאשר דרכו כפות רגלי רבי לייב צאנגער שמש בית הכנסת של החיטים בעיר סלאוויטא על מפתן בית הכנסת לעת תפלת המנחה, הופתע לראות את גויית האיש לייזר פראסאגאן, תלוייה על הקורה, השמש הזעיק את רופא העיר, את נציג המשטרה ואת חבר ועד הקהילה היהודית, הם בדקו את הגויה ולא מצאו בה כל סימני אלימות, וגם על בגדיו לא נמצא כל כתמי דם, ברור היה לכל, כי אותו האיש איבד עצמו לדעת, והגופה הובלה לקבורה, לייזר זה מוכר היה לכל מלת העם היה וסבל מכאונות ומכירות, וכן חיה משתכר הרבה, וכנראה איבד עצמו לדעת מתוך הרגשת יאוש ודכאון שתקפוהו. אולם בעיר זאסלאב הסמוכה לסלאוויטא גר הכומר בענדראוסקי שר"י, שנודע כאיש צר ואויב ישראל, כומר זה ניסה כבר מספר שנים לפני כן את כוחו בשתי עלילות דם שפילות נגד יהודים, ובשתייהן הוכח כי דובר כזבים הוא ויצא מהן כבושת פנים, פעמים אחדות התנכל גם לבית הדפוס בסלאוויטא, בשנה קודם לכן הגיש כתב דלטוריא נגד בית הדפוס וצירף עליו שני דפים מתוך ה"זורה דעה" שבו נפסק דינם של המוסרים והמלשינים שמורדין ואין מעלין, אמנם בשעתו לא השיגו בהלשונות, אולם עתה ניצל הכומר את ההזדמנות וטען כי אותו היהודי לייזר פראסאגאן, מסר לידי את החומר המרשיע, ועל כן קיימו בו האחים שפירא את דינו והרגוהו.

הכומר מצא עוז בשני יהודים מומרים, גרינברג ולפיסקי, שהחזיקו גם הם בעלילה זו, הם טענו כי המדפיסים הדפיסו את ספריהם בלי רשיון הצענזור, וכיון שהלה ביקש להלשין עליהם באזני השלטון, מיהרו לסלקו, מכתביהם הוצעו מקץ שנת תקצ"ה לפני הגרף בענקעדאר, הגרף התרשם מכתב האישום והחליט למסור את הענין לטיפולו של הצאר, הצאר ניקולאי הראשון עקב כבר זמן רב בתשומת לב מיוחדת אחר ההלשנות מצד המשכילים נגד בתי הדפוס העבריים, וביוחד נגד בית הדפוס הגדול בסלאוויטא, ועתה החליט הצאר לסגור את כל בתי הדפוס העבריים בוואהלין וליטא, וצויה לכלוא את האחים הק' לבית שפירא בבית הכלא של קיוב עד לברור משפטם (לקוטי אמרי פנחס)

האחים הק' מצדם רחצו בנקיון כפיהם והוכיחו את חפותם מכל ההאשמות, גם תשובת המבקר מוילנא המשכיל טוגענדהאלד, האיש שבעבר קיטרן על הדפסת ספרי החסידות, היתה לטובת האחים, הוא טען, כי אם יש בספריהם דברים נגד העמים אין זה אשמתם, אלא אשמת מבקשי הצענזור, שמתוך בורותם לא הבינו את תוכן הדברים הכתובים בספרים, למרות חוות דעת המבקר, שתמך דבריו בראיות ברורות, אטמו החוקרים את אוזניהם משמוע, כיון שהן היו משוחזרים על ידי הצאר, וניגשו מתחילת החקירה במטרה להפיל את הנאשמים, שנתיים ימים נמשכה החקירה, החוקרים עשו כל מאמץ לסחוט הרשעות מפי תושבי המקום ועובדי הדפוס באמצעות איומים ועינויים נסחטו עדויות שקר, וכאשר ביקשו העדים לחזור

בהם מעדות השקר נתבעו גם הם לדין וצורפו לנאשמים, לרשימת הנאשמים נוספו שלשה מעובדי הדפוס, יעקב ציפרין, יעקב בערבעש, ונטע ברנדיין. רבי משה אב"ד סלאוויטא אבי המדפיסים, ור' גרשון האכבליט, שמש בית הכנסת שבו נמצא התלוי, וכן ארבעה מפקידי השלטון המקומי שהואשמו בהעלמת עין.

במשך כל התקופה הזאת ישבו האחים הקדושים שהיו בני חמישים שישים שנה, בהכלא בקיבו, שהיה מיועד לרוצחים, הם נכלאו בתא חשוך ומחניק, רק חור יחיד היה בתקרה, אף הוא מכוסה בתריס, שדרכו נכנס מעט אור ואויר פנימה, הם חיוקו זה את זה בקבלת הדין באהבה, האחים הק' קיבלו את עזרתו של השתדלן ר' מרדכי הוברמאן ע"ה, שהיה בעל נסיון רב בשתדלנות עם השלטונות, הלה הוכיח בכשרון רב את הכזב של העלילה על יסוד הוכחת משפטיות, אך כל אלו נדחו על ידי המעלילים, ר' מרדכי עצמו נענש על עזרתו לצדיקים אלו - והוא גורש לעיר קיבו ונאסר עליו לצאת ממנה כל ימי חייו.

לאחר המאסר השתדלו הרבה יהודים לקרב שחרורם, והמליצו עבורם שכל העלילה הזאת היא רק עלילת שווא ומשקר יסודה, לאחר השתדלויות רבות פעלו השתדלנים אצל שרי המלוכה שאם שלושה מגדולי ישראל הידועים יעידו על האחים הקדושים שהן צדיקים וחפים חם מפשע, אז ישחררו אותם. שרי המלוכה בעצמם בחרו את אותם שלשת גדולי ישראל ואחד מהם היה הרה"ק רבי רפאל מברשיד זי"ע אותו היו קוראים 'רבי רפאל דער אמת' ער' מחמת שהיה מקפיד עד למאוד במדת האמת, באותה תקופה היה הרה"ק רבי רפאל כבר זקן ושבע ימים, כפי שבירך אותו אחד מן הצדיקים שיזכה לאריכות ימים מופלגת. כשבאו לפני השלושים וביקשו ממנו שילך ויעיד עבור האחים הקדושים שחפים הם מכל פשע, לא ידע לשית עצות בפשו, אם לא יעיד, הרי זה ענין על פקוח נפש, כי הרי ידע ברור שאינם אשמים כלל וכל ההלשנה היא רק עלילה זדונית, אמנם להעיד עליהם היה גם קשה לו מאוד לעבור על נדרו במידת האמת, ולהגיד דבר שאינו יודע רק מהשערה גרידא, בתחילה הסכים הרה"ק רבי רפאל להעיד עליהם, אך יום אחד לפני שהגיע היום המיועד שבו היה עליו ללכת להעיד, התפלל להש"ת ואמר: 'וכש'ע, מעולם לא הוצאתי מפי דבר שאינני יודע כי הוא אמת בוודאות, ולא אמרתי על ספק ודאי, ועל כן רבש"ע הנני מבקש ומתפלל אליך שתקח ממני את ברכת אריכות הימים בכדי שלא אצטרך להוציא מפי דבר שלא ראיתי בעיני ממש, והציע קש ותבן על הקרקע ונשכב עליה, ואכן נתקבלה בקשתו במומים ובאותו היום נסתלק. לאחר שנסתלק רבי רפאל כבר בטלה ממילא כל העדות ונחרץ משפטם של האחים לאסורם בבית האסורים ולהלקותם.

בבית אדמור"י רוזין זי"ע מקובל שבעת שנאסרו האחים הקדושים נסע אביהם הרה"ק רבי משה זי"ע לשיפטיזקא להשתטח על הציון של אביו הקדוש רבי פנחס מקאריץ זי"ע, הוא רבי משה עשה דרכו דרך עיר סאדילקוב, ונכנס להמרא דאתרא ה' הרה"ק רבי אריה לייב זי"ע אחיה של הרבנית הצדיקת מרת חוה'לי ע"ה אמו של הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע וביקש ממנו להילות אליו בנסיעתו לציון אביו להתפלל על בניו המעונים, ואכן הרה"ק רבי אריה לייב הצטרף ונסע עמו, כאשר הגיעו לשיפטיזקא לציונו הקדוש של הרה"ק רבי פנחס, ובאמצע תפילתם הרים לפתע הרה"ק רבי משה זי"ע את פניו הקדושים ולחש לאזני הרה"ק רבי אריה לייב: דעו לכם המגיד מסאדילקוב, כי כוונתו של הצאר ניקולאי ושרי ממשלתו היא לא רק על בניי לבד, אלא כונתם היא גם על עוד אחד אנא התפללו היטב והודיעו זאת לאבי רבי פנחס. היה זה רמז ברור שביקש רבי משה לרמוז לרבי אריה לייב, על כוונת השלטונות לאסור גם את בן אחותו, ה' הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע.

ואכן אח"כ נאסר קדוש ישראל הרה"ק מרוזין זי"ע בבית האסורים, ובנו הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא זי"ע סיפר שחדר מעצרו של האחים הקדושים מסלאוויטא זי"ע היה סמוך לחדרו של הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע, שהיה אף הוא נתון למעצר - בעקבות העלילה - באותה תקופה, והיתה להם האפשרות לשוחח ביניהם מאחורי הכתלים, עד שהממונים עליהם עמדו על הדבר והפרידו ביניהם במרחק ניכר. כשהגיע יו"ט של ראש השנה לא הרשו שלטונות בית הסוהר להכניס אצלם בעל תוקע, רק העבירו להם שופר שהם בעצמם יתקעו,

האחים הק' מסלאוויטא זי"ע תקעו בעצמם, אך הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע לא היה יכול לתקוע, ובכך לקח השופר ביד אחת והסידור ביד השנית וכיוון הכוונות והקריאת תקיעה שברים תרועה וכו'. הרה"ק מסאדיגורא הוסיף - כי כדיבורו וכוונותיו של אביו הק' פעל שלמעלה בשמים יתקעו, ואכן אבי זי"ע היה המקריא ולמעלה תקעו, ובזה היתה הפעולה טובה כי למעלה אין שום חשש ממסכים המבדילים כשהם תוקעים וכוודאי הכל טוב. (ברכת משה)

עוד מסופר כי שבת אחת לא הביאו להרה"ק מרוזין זי"ע חמין אל חדרו שבבית הסוהר, והוא הצטער על כך, הלכו משמשי ובהביאו לו מן החמין של האחים מסלאוויטא, שנים אחר כך היה הרה"ק מרוזין אומר, מימלא טעמתי טעם חמין כמו באותה שבת. הגה"ק רבי מאטיל סלאנימער זצ"ל סיפר

שכשהאחים הקדושים הושלכו לתא מעצרו יחד עם אסירים גוים, ולא יכלו להתפלל שם כי המקום לא היה נקי, אמר אחד מן האחים לאחיו נתחיל אפוא לומר ניגון, ואכן הם התחילו לנגן יחד, הניגון עורר את כל האסירים ורקדו כל האסירים יחד, מפקד הכלא נזעק למראה הריקודים בתוך תוכו של בית האסורים, וכששמע מי אשם בדבר צוה על אתר להפריד משאר האסורים ולכלאם בחדר מיוחד, עתה יכלו כבר האחים הק' לנשום לרווחה ולהתפלל את תפלתם באין מפריע, נענה אחד האחים ואמר: עתה נתברר לי פירוש של אותו קמיע שכתב הבעש"ט הקדוש זי"ע לעשיר אחד שהזמינו פעם לשבות אצלו, ושבת אצלו, ובמשך כל השבת לא דיבר מאומה, במוצאי שבת קודש ביקשה אשת הגביר שיתפלל שיוושעו בבנים, הבעש"ט זי"ע הבדיל על הכוס, וקרא לעשיר שיציץ לתוך הכוס, וראה שם מזיק הרוצה להזיקו, וכתב לו הבעש"ט קמיע, והיה כותב בו אותיות י"ש"ב ש"ב ולא ידעו הכוונה של תיבות אלו, ויתכן אמר אחד האחים, שהם ראשי תיבות של 'יהי שלום ב'חילך ש'לוה ב'ארמנותיך.

עוד מובא בספה"ק שבבית כלאם היה כלא יחד איתם אף מומר אחד שהיה יודע דינים והלכות והיה הלה שונא ישראל גדול מאד, ברצונו לצער את האחים הק' ולהפריעם מעבודתם, עשה שם את צרכיו בפניהם בכדי שלא יוכלו להוציא שום דבר שבקדושה מפהם, בראות זאת האחים הקדושים נפלו פניהם, כי הרי עכשיו אף להתפלל אינם יכולים, אולם מיד לאחר מכן אמרו האחד לאחיו האם מפני שאין ביכולתנו לאמר תהלים וכדומה ניפול ברוחנו, הרי יש לנו לשמוח מעצם זה שאנחנו יהודים, וכזה לבד שאנחנו לא מתפללים ולומדים כלום מחמת נקיון המקום הרי אנו מקיימים רצון הבורא, וא"כ הרי צריכים אנו להיות בשמחה, והתחילו לקודד שם בבית האסורים על זה לבד שהם יהודים.

באחד הימים כאשר ראה אותם שר בית הסוהר יושבים בחדר שקרני השמש מגיעות אליו, נענה ואמר באכזריות כי לפי עוונם ומשפטם החמור חם צריכים לשבת בחדר אפל וחשוך ולא בחדר ששולט בו האור, באותה שעה חלשה מאוד דעתו של הרה"ק רבי שמואל אבא זי"ע והצטער מאוד על פסק דין חמור לו לשבת בחדר חשוך ואפל. כאשר ראה אחיו הרה"ק רבי פנחס זי"ע את צערן של אחיו נענה ואמר לו, למה נקרא היצר הרע בשם מלך זקן וכסיל (קהלת ד' לג וברש"י) הלא היצר הרע בעצמו הוא חכם, רק שמלאכתו היא לעשות אנשים אחרים הסרים למשמעתו לכסילים, אמנם האמת היא כי היצר"ה הוא מלך זקן וכסיל, והראיה ששוטה הוא כי הרי אנחנו יושבים במאסר כי כך גזרה חכמתו יתברך, וגזירת מלך היא עלינו, אולם היצר הרע מה הוא עושה כאן עמנו בחדר המאסר ומי הביאו לישיב במאסר הרי הוא יכול לקום ולברוח מכאן, ואם אינו בורח ונשאר עמנו כאן, הרי זו ראיה שאינו אלא מלך זקן וכסיל. אז הבין רבי שמואל אבא זי"ע כי אליו הדברים מדברים, וכוונות אחיו היתה לרמוז לו כי דבר זה מעצת היצר הרע הוא, שיהיה לו נפילת המוחין מדיבורו של שר בית הסוהר, ונחה דעתו עליו. וכפי שמקובל בזמן שישבו האחים הקדושים בבית האסורים גמרו בכל שנה ושנה כל הש"ס.

הרבנית של הרה"ק רבי פנחס מסלאוויטא הגיעה אליו באחד הימים בעת שבתו במאסר בכדי לראותו, היא באה אליו ביום ו' ערש"ק בבוקר, שאל אותה מיד הרה"ק מהו שלום בנס יחידים, הוא הרה"ק רבי יהושע העשילי ז"ל השיבה לו, כי תודה לקל הוא בחיים, נענה ואמר לה בעלה הק' תיכף ומיד: תלכי לבית להאכנסניא שלך, כי הלא היום הוא ערב שבת קודש, ואמרה לו 'הן עוד היום גדול, הלא כעת עת בוקר, ואנני נסעתי מרחק רב כזה לראותך ולדבר אתך, ואתה מצויני לילך ממך תיכף? ענה ואמר לה שוב, אין כעת זמן לדבר, היום הוא ערש"ק תלכי מיד להאכנסניא. הרבנית כמובן צייתה לדבריו והלכה מיד להאכנסניא, ומיד כשבא שמה התחילה להרגיש כאב וכובד ראש וקראו לרופא, ובא ואמר שלא יועיל כלום, ולא עבר זמן רב והיא שבקה חיים לכל חי רח"ל, ועוד בו ביום באה לקבורה, כל זאת ראה אכן בעלה הרה"ק רבי פנחס ברוח הקודש שידע שביום זה תעדר רח"ל, ולכן שילחה מהרה כדי שתבוא עוד ביום ההוא לקבורה. (בית פנחס ט).

ביום ט' כסלו תקצ"ח נסתלק רבי משה אב"ד סלאוויטא לשמי רום, כשהוא מותיר אחריו את שני בניו מיסורים בבית הכלא על עלילת שווא, באותו פרק יצאה פקודה מאת הצאר, לבקר את כל ספרי היהודים וכל יהודי רוסיה נתחייבו להמציא במשך אותה שנה לידי הפקידות שבמקומם את כל הספרים שברשותם שאינם תחומים בחתום הצענוזר אותם שנמצאו כשרים הוחתמו והוחזרו לבעליהם, והספרים שעדיין לא נבדקו, היו אמורים להשלח ע"י המשרטה לפעטערבורג ולהבדק שם, לא ארכו הימים ובידי הפקידות נערמו תילי תילים של ספרים, שלגודל הכמות לא היתה אפשרות לשלחם לפטרבורג, יצאה איפוא פקודה חדשה מאת הקיסר לשרוף את כל הספרים הללו במקומותיהם, ובכל ערי היהודים הותקנו מדורות מיוחדות לשריפות ספריהם, ומאות אלפי ספרי קודש עלו בלהבות.

בשלש שנים ארכו ימי עינוי הדין, בחודש אדר שנת תקצ"ח סיים הגענעראל ואסלטשקוב את חקירתו והעביר את מסקנותיו לגנרל באביקוב, המושל הכללי של מחוז קיבו פודוליא וואהלין, בתוספת המלצה לדון את מרבית הנאשמים בחומר הדין ולגירוש לסיביר, הגענרל באביקוב השתדל לעלות על חבריו ברשותו וטען שפסק הדין קל מדי, הוא העביר את מסקנות החקירה למשרד הצבא בפעטערבורג והמליץ להוסיף על פסק הדין אלפי

וכן סיפר הגה"ק רבי מאטיל סלאנימער זי"ע האחים עברו בין שורות המלקים עליהם, אולם מלאכי מרום ירדו ממעל וקלטו את המלקות, זקנים הרה"ק רבי פנחס מקאריץ פעל בשמי מעל שירדו מלאכים אלו להציל את האחים הקדושים מהמלקות הנוראות הללו. (סיפורי מן הרמ"ח)

רבי פנחס עבר כאמור, הראשון, ונפל מתבוסס בדמו, עדיין רוח חיים היתה באפיו, גילגולו בסדיני קרח והובילוהו אל בית החולים, אחריו עבר רבי שמואל אבא, ובאמצע הילוכו, כשהמטירו עליו את השבטים, נפלה היארמולקע מעל ראשו, ידיו היו קשורות ולא יכול היה להתכופף להרימה ולהשיבה על ראשו, והוא עצר - מללכת ולא זו, אך הרשעים המשיכו להכותו ללא רחם, בשעה שהפנה את ראשו אחורנית, רוצצו הללו את אפו ואת שפתיו, ורק לאחר שהחזירו שומרי את היארמולקע מעל ראשו, המשיך בדרכו, גם הוא נפל אין אונים כמעט אין רוח חיים בקרבו והרופאים הבהילוהו אל בית החולים.

רבי שמואל אבא התעורר מעלפונם לביל שבת בשעה העשירית, המילים הראשונים שהוציא מפיו היו: "צריך לקבל שבת" הוא קיבל שבת על משכבו בלי להחסיר מילה מנוסח התפילה, וביקש גם לקדש על היין אך לא יכול וקידש על הפת, הגישו לו מים לנטילת ידים וביקר "המוציא" אך הוא לא יכול היה בשום אופן להכניס את הכזית לפיו, הוא רמז למקורביו שיטבלו את הפרוסה בחלב ויכניסוהו לפיו, אך גם זה לא עלה בידם כי גדלו כאביו מאד, שנים אחר כך, כשהיה נזכר באותו מאורע, היה אומר "עדיין אני מצטער על כך - על הברכה שברכתי לבטלה, רבי פנחס התעורר בשבת בשעת מנחה, וראשית דבריו היו "שמואל אבא צריך לקבל שבת" (לקוטי אמרי פנחס)

ברבות הימים סיפר הרה"ק רבי שמואל אברהם אבא, מכל המלקות שהולקתי הרגשתי מלקה אחת בלבד, שהרעיש את אברי והשאירה לי סימנים בגופי עד היום, חששתי כי מלקה זו באה משוט של חיל יהודי, שנשבה לבין הגוים, ואכן נודע לי אחר כך, שבשורות המצליפים שכולם נכרים, היה גם "קאטעניסט" אחד, שנחטף בילדותו מיד הוריו היהודים, ונמסר באונס לצבא, ובמשך הזמן שכח כי יהודי הוא. ואכן חיל זה בא אחר כך לבית הכלא ובכה לפני ואמר כי בחלומו בא אליו זקן אחד וצעק עליו: רשע, למה תכה אחיך היהודים לפי הסימנים שאיש הצבא תיאר לו את הזקן, הכיר ר' שמואל אברהם אבא את דמותו של זקינו הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע.

לאחר שהלקו את האחים הקדושים והחזירום לבית האסורים לפתע התחיל האח הצעיר, הרה"ק רבי פנחס, לרקוד אחיו רבי שמואל אבא תמה על התנהגות זו ובלבו התנגב החשש שמא חלילה השפיעו המלקות על דעתו של אחיו הצעיר, אך זה פנה אליו מיד ואמר: כתיב (תהלים צד יט) ברוב שרעפי בקרב תנחומיך יעששעו נפשי תנחומיך, מלשון הנחיה בכל דרך שהקב"ה ינחה אותנו משעששים אנו את נפשינו. (לקוטי אמרי פנחס)

קרוב לשנה שכבו השניים בבית החולים עד שנרפאו כפצעייהם, ואז הועברו לכלא כדי להגלותם לסיביר אך לפני כן הוסיפו להשפילם וגילוהו חצי זקנם ופאת ראשם כמשפט האסירים.

פעם כאשר ביקשו אנשי העיר טעפליק לקדש בית קברות במקום, קראו להרה"ק רבי מרדכי מטשערנאביל זי"ע שיערוך את ההקפות מסביב לבית הקברות כנהוג, הגיע הרה"ק רבי מרדכי והחל עורך את ההקפות, ובכל הקפה והקפה עצר במקום מסויים, תמיד באותו מקום, והתעכב שם מעט, לאחר מכן שמעוהו אומר לעצמו: הייתי רוצה לשכב במקום זה, אך הנני רואה שהמקום מוכן ליהודי שקיבל מכות מן הגוים. השומעים שמרו את הדברים הנפלאים הללו בלבם, דברים שהתבררו רק לאחר שנים רבות כאשר נפטר הרה"ק רבי שמואל אבא מסלאוויטא בהיותו בטעפליק וקברוהו באותו מקום שעליו העיד רבי מרדכי זי"ע שכאן יקבר יהודי שקיבל מכות מהגוים, (לקוטי אמרי פנחס)

לאחר מכן שולחו את האחים הקדושים לארץ גזירה בסיביר דרך העיר מאסקאווא, אולם לבסוף הם נתעכבו במאסקאווא שנים רבות מחמת מצב בריאותם החלש שלא אפשר לרופאים לאשר להם נסיעה ארוכה כזו עד לסיביר הרחוקה, שם במאסקאווא התגוררו אז כמה מאות משפחות של יהודים שעבדו בצבא ובחיל הקיסר, ולאחר שחרורם מעבודת הצבא ניתן להם לבדם הרשות לגור במאסקאווא, יהודים אלו שמחו מאוד לקראת האחים הקדושים ונכדו אותם בכבוד הראוי להם, הם יסדו להאחים הקדושים בית הכנסת לתפלה בחלק העיר הנקרא "זאראדיע".

האחים הקדושים מצידם אף הם עוררו את זיק היהדות בלב היהודים תושבי העיר שמחמת התקופה הארוכה של עשרים וחמש שנה ששרתו בצבא מימי ילדותם, נתגשמו מאד וזיק יהדותם כמעט נכבה, האחים הקדושים עוררו את השביב והזיק בלבבותם ואכן יהודים אלו שבו ליהדותם ולא נטמעו בין הגוים, בשנת תרי"ז כאשר עלה הקיסר אלכסנדר השני על כסא המלוכה נענה הקיסר לשחרר את האחים והם שוחררו לביתם שבעיר סלאוויטא שלמים בגופם, בתורתם ובקדושתם וצדקתם, בשוכם לעירם רעשה הארץ ומלואה ואלפים ורבבות מבני ישראל מפלכי קיוב, פאדאליע וואהלין קרמו פניהם באהבה ובכבוד. (תורת אבות)

מלקות לכל אחד מהם בפעטערבורג ועור עונשים קשים ומרים. האחים נידונו לייסורם בשוטים, אלף וחמש מאות מלקות לכל אחד, ואם ישארו בחיים יגורשו לארץ גזירה עד אחרית ימיהם, פסק הדין יבוצע באופן זה: הנידונים יועברו ע"י שני קצינים, בין שתי שורות של מאתיים וחמישים חיילים, כל חייל יכה בשבט שבידו בכל כוחו, כך יועברו שלש פעמים, כשידיהם נבולות לשני רובים, ואם ישארו בחיים, יוגלו לסיביר ער סוף ימיהם, ויען שמצב הבריאות של שני האחים הק' היה רופף מאוד, קשה היה להעלות על הדעת כי יישארו בחיים אחרי עונש מר כזה, וממילא היה פסק הדין גזר דין מות בטוח לאנשים כמותם. במשך ישיבתם בכלא בקיוב, היו עסקנים ואנשי מעשה מפורסמים מבקרים אצלם מידי פעם, כמובן, הדבר היה כרוך בקבלת רשיון מיוחד, גזר הדין נקבע ליום שישי כ"ט במנחם אב תקצ"ט,

יום לפני קיום גזר הדין נכנסו שני חסידים מפורסמים רבי דוד מוואסילקוב ורבי נטע מחאסעלעוויטש לבקר את האחים בבית המאסר, ככוונתם היה להוודע אם יודעים הם את העתיד להם ביום מחר, ואם לאו, להודיעם ולשמוע מה יצו בשעה זאת, כשנכנסו לתא המעצר, ראו כי מאומה לא השתנה בהנהגת הצדיקים, רבי שמואל אבא נכנס עמם בשיחה ארוכה בעניני חסידות, כפי שהיה רגיל לשוחח עם חסידים אנשי מעשה כמותם, שני החסידים הבינו כי כנראה אין האחים הק' יודעים כלל מה צפוי להם למחר, אך לא העזו לפתוח ולדבר באותו ענין כן עברה כשעה, והצדיקים ממשיכים בשיחה. לפתע פתח הגדול ביניהם רבי שמואל אבא ז"ל ואמר "הלא ידעתם כי מחר ילקו אותנו, ובכן יש לדאוג שיהיה מנין יהודים בשעת מעשה, ושיהי' רופא נוכח, צריכים גם להכין קרח ומים עם לימון, כן יש לדאוג לאסוף את הדם והרסיסים הניתנים מן הגוף מן ההלקאה", היתה זו צוואה לשני האפשרויות - אם חלילה יפלו, יש צורך במנין ובקליטת הדם לקבורה, ואם לחיים, יש צורך ברופא, חתיכות קרח ומי לימון, והחסידים הנ"ל תיארו את הגשמתם באותו רגע: "עמדנו נדהמים ומוזעזעים, חדות קודש אפפתנו ולא יכולנו לפצוח פה, הרושם היה כה כביר ולא ימחה מזכרוננו כל ימי חינו, ראינו לפני עינינו כביכול את אברהם אבינו לפני העקדה, מהו כולו לעשות רצונו קונו, ואת רבי עקיבא לפני שסרקו את בשרו, מבלי דבר דבר ומבלי לצאת משווין הנפש כמלא נימא, ענקי רוח, מלאכים בדמות אנשים ראינו! (לקוטי אמרי פנחס)

למחרת, היו מוכנים המנין וכל יתר הדברים שצוה רבי שמואל אבא, כשנכנסו הסרדיוטים עדיין עמד רבי פנחס בתפילה בתפילין דרבינו תם, הם האיצו בו לצאת, אך הוא בקש מהם להמתין מעט עד שייסיים את תפילתו, הם חלצו ממנו את התפילין בכת, וכן יצאו שני האחים אל העקידה. באותה שעה כשהולכו את האחים הק' בגזירת המלכות לעונש הכאת מלקות רצועות, בין שתי שורות חיילים מזוינים נגדו האחים ניגון שמביע התרוממות הנפש, תוקף גאון יעקב ובטחון בהשי"ת והניגון נשאר לזכרון אצל חסידי חב"ד (עיי' ספר הניגונים חב"ד ניגון מא).

בהליכתם התווכחו האחים הקדושים ביניהם, רבי שמואל אבא טען כי הוא הבכור ולכן הוא ילקה ראשון, ורבי פנחס בכה באמת, כי לא יאזור כח לראות את אחיו מוכה, בסופו של דבר, הלך רבי פנחס ראשון לפני ביצוע גזר הדין, קרא לפניהם אב בין הדין את פסק הדין, ולפתע כשהגיע לפיסקא מסויימת, הפסיקו רבי שמואל אבא וביקש ממנו לחזור שבית על אותה פיסקא, הוא פנה לעומדים על ידו ורמז באצבעו שיקשיבו היטב, באותה פיסקא אמר, כי אם הנידונים ישארו בחיים ישולחו לסיביר הם ונשיהם, והאנשים הבינו מיד מה שרצה להזהיר ומיהרו להסתיר את נשותיהם של האחים הקדושים ולהעבירם מחוץ לגבול, בעת שהיו צריכים להלקותם היה הסדר שהיו מעמידים אנשי חיל בשני הצדדים בשורה, והגללים צריכים לעבור ביניהם ובעת עברם היו האנשי חיל מלקים אותם, והנה פתאום חמשה רגעים קודם זמן המיעד להלקותם באה פקודה להחליף את האנשי חיל שכבר היו מוכנים באנשי חיל אחרים שהביאום זה עתה, בכדי שהחדשים ילקו אותם, כי חשבו שאולי נתנו שוחד להאנשי חיל שלא ילקו אותם כל כך בחזק, כפי שאכן כך היה כי האנשי חיל הראשונים שוחדו שיפחיתו מן המלקות, לכן החליפום באחרים שאינם מכירים אותם. (שמועות וסיפורים מרובותינו הקדושים).

אותו יום שהולקו בו האחים הקדושים, היה ראש חודש אלול שנת תקצ"ז שחל בערב שבת קודש היה, באותו יום באה בתו של רבי בצלאל מתלמידי של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זקנים של האחים הק' להשתטח על ציונו הנמצא בבית החיים אשר בעיר טעפליק, השתטחה בתו של רבי בצלאל על קבר אביה כנהוג ומפאת קדושת השבת נשארה לשבות בטעפליק. בשבת קודש בבוקר נכנסה האשה לבית הכנסת ופנתה אל הקהל ואמרה: יהודים דעו לכם שאתמול הלקו את האחים הקדושים אבל אני מבטיחה לכם שהם נשארו בחיים, והוסיפה האשה וספרה, אתמול הייתי על קברי אבי וסידרתי את תחנוני, כלילה בא אלי אבי בהלום ואמר לי כדברים האלה: השכנים שלי הודיעו לי שאחד מבניי היה על קברי, אני לא הייתי נוכח שם באותה שעה, כי הייתי אצל מורי רבי פנחס, היינו עסוקים להשיג בהלקאת בניו, לכן חזירי שנית אלי ביום ראשון וסדרי טוב את בקשותייך, וסיימה האשה: הואיל והם היו נוכחים בעת העונש בטוחה אני שהם יצאו בשלום. (לקוטי אמרי פנחס)

כן מסופר שלאחר ששבו האחים הק' לביתם, באו ונתקצבו אנשים רבים מכל הסביבה בכדי לקבל את פניהם הקדושים, כל אחד השתוקק מאד לדבר עמהם גם קרוביהם וגם שאר אנשים, אולם האחים הקדושים מיד כשנכנסו לביתם והתיישבו על הכסאות, לא דברו עם שום איש אפילו לא עם בני ביתם, רק פנה הרה"ק רבי שמואל אבא זצ"ל לאחיו הק' רבי פנחס זצ"ל ואמר לו, הנה זה כבר לנו עשרים ושנים שלא היינו בביתינו, פן ואולי ח"ו נשכחה מאתנו תורתנו הקדושה? וחשב איזה נגעים ואמר הנה בימי חורפי הייתי בקי בספר "מעבר יבק" בעל פה, וכמדומני שחתימת הספר הזה הוא בלשון הזה אשריך עולם שהקב"ה מלך בך, וצוה לקחת מארגו הספרים שבביתו את הספר מעבר יבק בכדי לראות האם אכן צדק ודיק בלשונו, ועיין בו וראה שכן כתוב בו כפי שציטט, ושמה ונהנה מאוד ואמר תודה לה' יתברך שלא שכחתי ח"ו.

כה גדולה היתה צדקתם וקדושתם שאף אחר זמן רב כזה, שנים ועשרים שנים שלא ראו עם אנשי ביתם וקרוביהם לא התחילו לדבר כלל עמהם, רק תחילת דבריהם היה בדברי תורה ויראה, פן ח"ו נשכח מהם איזה דבר תורה, והיה זה נראה בעליל כיצד שפל העולם הזה היה בעיניהם לטפל והעיקר הוא רק לחשוב כסדר מעולם הנצחי. (בית פנחס)

לאחר בואם של האחים הצדיקים לעירם התפתחה בסלאוויטא חצר חסידית גדולה ואלפי חסידים באו לחסות בצל קדשם של האחים הק' ומסופר (בס' קדוש ישראל) כי פע"א התבטא הגה"ק בעל האהבת ישראל מוויניצא זי"ע ואמר, האחים מסלאוויטא קיבלו מלקות ולאחר מכן נעשו רביים, ואילו אנו נעשים רביים, ואת המלקות נספוג לאחר מכן.

מסירות נפש פאר כלל ישראל

אין קורצן פון פריער: ר' יוסלמאן לאזט זיך ארויס צו א מסוכנדיגע מיסיע... דער צוזאג פון די אויפשטענדלעך... ר' יוסלמאן האט זיך געטראפן קעגן דעם ריז... ער האט איהם געוואלט הרגענען... ער האט מצליח געווען צו באהערשן דעם ריז אז ער רעדט בשם גאנץ כלל ישראל... די מיה האט זיך געלוינט... א פרישע צרה... פון א רעה קומט ארויס א טובה... ר' יוסלמאן'ס פערד איז געשטארבן... ר' יוסלמאן שלעפט זיך מיט זעק אין פעק... די שתדלנות האט ערפאלג...

פריינד און אנטוישונג

נאכדעם ווי ר' יוסלמאן האט צומארגנס בעקומען אין ערצעהערצאג'ס קאנצעלאריע דעם שריפט-בעפעהל האט ער זיך געקויפט א פערד און, ווי שנעל ער האט געקענט, איז ער געריטן אהיים. נישט קוקנדיג אבער אויף זיין איילן זיך, האט ער דאך אבער געמוזט דויערן וואכן, ביז ער האט געקענט אהיימקומען; דעריבער האט ער זיין נסיעה אזוי איינגעארדנט, דאס ער האט שבת געקענט האלטן ביי זיין פריינד רבי ליבערמאן, וועלכער איז דאמאלס געווען רב אין פפערזע ביי אויגסבורג. דער דאזיגער רבי ליבערמאן איז, נישט קוקנדיג דערויף וואס זיין נאמען ווערט אין דער אידישער ליטעראטור געשיכטע נישט דערמאנט, געווען א גרויסער למדן, ווייל זיינע צייט גענאסן גיבן איהם אב דעם טיטול "גאון". אין די אלטע צייטן האט מען מיטן דאזיגן טיטול בעצייכנט די גרעסטע גייסטיגע אנפיהרער פון דעם גאנצן אידישן פאלק, די פארשטייער פון ביידע ישיבות אין בבל, נאר זינט זיי האבן אויפגעהערט צו עקזיסטירן, האט מען מיטן דאזיגן תואר-הכבוד בעצייכנט די גרעסטע לומדים פון אלע ערטער און לענדער. בשעת רבי יוסלמאן איז אנגעקומען קיין פפערזע, האט ער דארט געטראפן די גאנצע אידישע קהלה אין גרויס אויפגעגונג. די דארטיגע קהלה האט אפילו נישט געדראהט קיין גירוש, מען האט אויף איהר אויך נישט געהאט אויפגעלייגט קיין אויסערגעוויינליך שווערע שטייערן, און בכלל איז די סבה פון אט דער אויפגעגונג נישט געווען קיין שום גרויסער אדער קליינער טיראן, קיין גייסטיכער אדער וועלטליכער פריץ, קיין בירגערמייסטער, קיין פויער-אנפיהרער עם איז געווען א אקס, וועלכער האט זיך דורך א צופאל צובראכן די קניה ביי א הינטערשטן פוס. דער רב האט געוואלט אט דעם אקס, וועלכער האט געהערט צו א איד. ערקלערן פאר כשר און ערלויבן איהם צו שחט'ן, אבער די אנדערע לומדים אין שטאט האבן איהם געהאלטן פאר טריפה, דער רב האט זיך פעררופן אויף די גמרא און פערשטענע פוסקים ראשונים; דאגעגן די אנדערע לומדים האבן זיך געשטיצט אויף דער טראדיציע, אויפן "מנהג", אזעלכע פאלן זיינען שוין געהאט פארגעקומען אין אלטע צייטן און די רבנים פאר רבי ליבערמאנען האבן שטענדיג גע'פסק'נט טריפה.

מיר מוזן דא פאר אונזערע ליינער געבן א פאר ווערטער, וועלכע וועלן ערקלערן, וועגן וואס דא האנדלט זיך. דער פוס פון א בהמה בעשטייט פון דריי ביינער; דער אויבערשטער ביין, וועלכער איז בעהעפט צום אייגנטיכן קערפער, דער מיטעלער ביין, וואס אין זיין אונטערשטן טייל געפינען זיך די אדערן מיטן נאמען "צומת הגידין", און דער אונטערשטער ביין, וועלכער ענדיגט זיך מיט די קלאהען. איז דער אויבערשטער ביין צובראכן, דאן איז די בהמה טריפה; איז דער אונטערשטער ביין צובראכן דאן איז די בהמה געוויס כשר; ווען אבער דער מיטעלער ביין איז איבערגעבראכן הערשן פערשידענע מיינונגען צווישן די פוסקים בנוגע דעם, צו איבערלאזן, וואו דער ביין איז איבערגעבראכן איז די בהמה טריפה, צו נישט, מיר, די איינוואוינער פון די מערב-לענדער, האלטן

ווי רש"י ז"ל, וועלכער זאגט, אז דער מיטעלער ביין האט דעם זעלבן דין, וואס דער אויבערשטער. דא אבער, ביים פארגעקומענעם פאל אין פפערזע, איז גראד געווען איבערגעבראכן דער גליד צווישן דעם אונטערשטן און דעם מיטלסטן ביין. נאכדעם ווי דער פפערזער רב האט זיין פריינד און גאסט אבעגעגעבן א הערצליכן שלום-עליכם, האט ער פאר איהם נישט געהאט קיין וויכטיגערע זאך ווי באלד צו דערציילן וועגן דעם שטרייט, וואס קומט דא פאר. דאס ספר פון רבינו מרדכי, וואס האט זיך דאן אין דייטשלאנד גערעכנט אלס די מאסגעבנדסטע הוראה-קוועלע, אויף וועלכע מען דאך זיך סומך זיין, איז געלעגן אויפן טיש פון דעם רב. אט קוק נאר דא האט דער רב געוויזן פאר רבי יוסלמאנען אין דעם גאר מעגליך, אז דא זאל זיין א ספק? ס'ט'ייטש, רבינו מרדכי זאגט דאך אויסוויקליך, אז דער "קופיץ", ווי ער רופט-אן דעם גליד, אלזא דער זעלבער וואס הייסט אין דער גמרא "ערקום", האט דעם זעלבן דין, וואס דער אונטערשטער ביין און דערפאר איז די בהמה כשר!

רבי יוסלמאן אבער האט, נישט געבנדיג אפילו א בליק אויפן געעפנטן ספר, צו איהם זיך אנגערופן: ענטשולדיגט מיר, טייערער פריינד, די גאנצע וועלט ווייסט, אז דו ביזסט א גרויסער למדן און דו בעדארפט בכלל נישט די שבחים פון אזא אונבעדייטענדעם מאן, ווי איך בין. אבער, וואויל איז דעם דור, ווען די גרויסע הערן אויס די קלענערע האב נישט קיין פאראיבל, ווען איך זאג דיר, אז לפי עניות דעתי האסטו דא א טעות געהאט. דאס, וואס דער "מרדכי" שרייבט דא, איז אייגנטליך ארויסגענומען פון רבינו אליעזר בר יואל הלוי (ראב"ה), וועלכער האלט אין דער מיינונג פון ר"ף און רמב"ם, וואס פסקענען, אז אין דעם מיטל-ביין זעלבסט איז א אונטערשייד אין די ערטער, וואו דער ברון איז פארגעקומען. דאגעגן מיר פסקענען ווי רש"י, אז א שבר אין יעדן אלט פון מיקל-ביין איז שטענדיג טריפה, און צוליב דעם זיינען דעם מרדכי'ס ווערטער דא נישט מאסגעבנד; ווייל אפילו מיר זאלן אננעמען, אז דער גליד געהער צום מיטל-ביין, איז דאך עם אויך לויטן רמב"ם און ר"ף כשר, ווייל דא זיינען נישט פארהאן קיין אדערן; דאך לויט רש"י'ס פסק, וואלט דא געווען טריפה, און אזוי פסקנט טאקע דער רא"ש אין א תשובה צו זיין זוהן. דער פפערזער רב איז פשוט ערשטוינט געווארן, דערהערנדיג אזעלכע ווערטער. ער האט גענומען ארומלויפן אין צימער ארויף-און-אראפ, איבערחזרנדיג רבי יוסלמאנען ווערטער, בעקלערנדיג זיי און בעטראכטנדיג גענוי. דאן איז ער צוגעגאנגען צו זיין פריינד, איהם ארומגעארעט און אויסגערופן:

אמת, דו ביזט א ג-ט-געבענטשטער מאן! אין דער צייט וואס דו ביזט מקריב דיין צייט, כדי דיין פאלק צו שיצן און צו ראטערוען, בעלייכט דיר ג-ט מיט זיין גייסט, כדי זאלסט בעסער תופס-זיין די טיפענישן פון זיין תורה. גרויסע שמחה האט געהערשט אין שטעטל, ווען מען איז געוואוינען געווארן, אז דער איבערלאז פערעהרטער רב איז בנוגע צו דער אזוי פיהל ארומגעערטע שאלה מסכים צו דער מיינונג פון די שטאט לומדים און רבי יוסלמאן האט דאן זיך אנגערופן צו זיינע בעקאנטע: זיינען מיר דען נישט קיין הייליג פאלק? די אלע גרויסע לייזן און געפאהרן האבן אונז נישט געקענט פערטעמפן. זיי האבן נישט געקענט מאכן, אז מיר זאלן נישט געהמען דעם לעכהאפטסטן אנטיל אין עינים, וועלכע זיינען פאר אלע אנדערע לגמרי פרעמד און אונבעגרייפליך; אבער אונזער לעבן און אונזער עקזיסטענץ איז דערפון אבהענגיג. ישראל איז א גרויס הייליג פאלק, כל זמן זיי זיינען מיט התמדה עוסק בתורה. דעם צווייטן מאנטאג איז רבי יוסלמאן פון דארט אוועקגעפאהרן און גליקליך און געזונד געקומען אהיים. מיט גרויס פרייד האט מען איהם אומגעטום אויפגענומען, ווען מען איז געוואוינען געווארן, אז ער האט מיט זיך געבראכט אן בעפעל פון דעם ערצהערצאג, לויט וועלכן דער גירוש ווערט אנגערופן. ר' יוסלמאן איז באלד אריינגעפארן אין האגנדי צו דעם גובערנאטאר. דער הער קאספאר פון מארספערג האט איהם איינגעלאדן צו ערשיינען אויפן זיצונג פון די רעגירונגס מיטגלידער און זיי צו בעווייזן דעם באפעל שריפט פון דעם אויבערהערצאג. דערווייל האט זיך פארשפרייט די ידיעה ווען ר' יוסלמאן'ס גלענצענדן ערפאלג, און דער צארן פון די שוואי ישראל איז אויפגעבראכט געווארן ביז גאר. אין דער רעגירונגס זיצונג האט זיך געקאכט דער ריטער פערטער אין זיין גרויס צארן. זיינען מיר דען אומזייג — האט ער געשינגן — דאס מען פירט זיך מיט אונז ווי מיט א פערד אין צום? איז דען מעגליך פארן אויבערהערצאג היינט צו געבן און מארגן צוריק צו נעמען? ניין, פאר קיין פאל נישט? איך דערקען נישט איין זיין צווייטן באפעל! דער ערשטער באפעל איז דער ריכטיגער, אז דער צווייטער איז נישט מהר ווי געפעלט, וואס איז ארויסבאקומען געווארן דורך באטרוג אדער שוחד. איך וועל נישט צוריקציען פון מיין ווארט. די אידן וועלן ארויסגעטריבן ווערן. איך בין פולשטענדיג איינשטימיג מיט די רייד פון דעם ריטער פריירדיך האט זיך אנגערופן דער בירגערמייסטער פון האגנדי, ווילהעלם פון אנדלאב מיר מוז! איבערצייגן די עסטרייכישע רעגירונג אז ער וועט אונז נישט קענען מאכן צו נאר און פיהרן זיך מיט אונז ווי מיט א באנדע טפשים. אזוי האבן זיי אויך געטהון מיט אבערענהיים האט צוגעגעבן דער האר פיליפ פון גוטסהיים און אזוי פלאנען זיי אויך צו טהון מיט אונז. מיר וועלן זיי אבער צייגן אז מיר זיינען די הארן אין אונזער לאנד. אויך דער האר האנס פון פלאנץ האט

האכפערלעך. אויף מיין ריזע-וועג קיין ברוך זיינען מיר געטון געווארן פיהל אפנאכער נסים, און אונזערע חכמים האבן שוין געזאגט אין תלמוד, אז הקדוש ברוך הוא טהור קיינמאל נישט קיין נסים אומזיסט. בין איך דעריבער זיכער, מיין האר ריטער, אז דיינע פלענער קעגן די אידן וועלן צונישט ווערן. "און ווי אזוי דיינקסטו צוצושטערן מיין פלאן, איד?" האט דער ריטער געפרעגט מיט א גרינגשעצערשן טאן. "און אויף מיר מיט וועלכן כח דיינקסטו זיך צו שטארקן?" האט אויך דער בירגערמייסטער געפרעגט. "אפשר וואגסטו אויך מיר צו באדראען?" האט צוגעגעבן פיליפ פון גוטסהיים.

דער אידן הויפטמאן וועט אונז נאך ענדליך ארויסטרייבן פון לאנד" האט געשפאסט פון פלאנץ. איך וועל גאר נישט טהון האט ר' יוסלמאן רוהיג געענטפערט אין האב שוין מיינס געטון. דאס איבעריגע וועט טהון ג-ט דער כל-יכול, דער באשיצער פון די באליידיגטע און דערשלאגענע און דער העלפער פון די אונשולדיגע. אנשטאט א אנטווארט האבן די פיהר שונאי ישראל אויסגעבראכן אין א הויכן געמיינעם געלעכטער. אומזיסט האט דער גובערנאטאר געפרובט ווירקן אויף זיי צו ענדערן זייער מיינונג. אלע האבן געשטימט קעגן איהם און עס איז געפאלן די אנטשיידונג, ארויסצוטרייבן די אידן פון עלזאס אין דעם בעשטימטן טערמין. יעצט איז זיבן פאכיג מהרער געשטיגן דער טרויער און דער קלאג צווישן די אידן. נאכדעם וואס זיי האבן זיך שוין געפרייט מיט די גוטע בשורה וואס ר' יוסלמאן האט זיי געבריינגט, אויף וועלכע זיי האבן געלייגט זייער האפענונג. ווידער זיינען זיי געקומען און זיך געבעטן ביי ר' יוסלמאנען, אז ער זאל זיך משתדל זיין פאר זיי, אבער ער האט זיי איין אנטווארט געגעבן: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון".

פארזעצונג קומט אי"ה

געפונען פאר וויכטיג צוצוגעבן א פאר ווערטער: "אויב מיר וועלן יעצט נישט ארויסטרייבן די אידן וועלן מיר שוין פון זיי קיינמאל נישט פטור ווערן. די איבעריגע רעגירונגס מיטגלידער האבן געשוויגן: נאר קאספאר פון מארספער האט גערעדט לטובה פאר אידן און ער האט געזאגט: באטראכט זיך, רבותי, און איבערלייגט זיך גוט. אין אייערע געדאנקען וועגן דעם טהאט וואס איהר גייט טהון. דאס וועט דאך זיין א אפענער אויפשטאנד קעגן דער הערשאפט פון דעם קייסער און די מדינה. דער באפעל וואס יוסלין האט מיט זיך געבראכט איז נישט קיין געפעלשטער. עס איז נישטא קיין פגם אין דעם זיגל און אין דעם אונטערשריפט פון דעם אויבערהערצאג. אויב דער באפעל איז געגרייכט געווארן דורך באטרוג אדער שוחד דאס איז אבסאלוט נישט אונזער זאך, דער באפעל עקזיסטירט און איז אין קראפט און מיר מוזן עס אויספאלגן! מיר זיינען אבסאלוט נישט פארפליכטעט אויסצופאלגן דעם באפעל האט געשריגן דער ריטער פערנטער און מיר וועלן עס טאקע נישט אויספאלגן! וואס וועט דען אונז געשעהן דערפאר? צוליב די אידן וועט דער קייסער קארל נישט ארויסטרעטן אין מלחמה קעגן אונז. קולמאר און רעגנסבורג האבן ארויסגעטריבן זייערע אידן אן דעם קייסער'ס צושטימונג, און אפילו א האן האט נישט געקרייט דערויף. לאמיר זיין ווירדיגע לייט און לאמיר זיך נישט לאזן באפעלן היינט אזוי און מארגן אזוי! ר' יוסלמאן וועלכער איז ביז יעצט געזעסן און געשוויגן, האט איצט שארף אריינגעבליקט גלייך אין פערנטערס אויגן און האט געזאגט: מיין האר ריטער, דו ביסט ווירקליך א עכטער אידן-פיינט. איך ווייס דאס. אבער פאר א נישט לאנגע צייט צוריק ביסטו דאס נישט געווען. איך וויל נישט פוגע בכבוד זיין די הערן וואס זיינען דא אנוונדן און איך וועל נישט אויסרעכענען די סיבות צוליב וועלכע דו ביסט געווארן א שונא ישראל. אבער דאס וויל איך דיר זאגן, הער פון

לתועלת הציבור הבאנו כאן שיעורי כזית ורביעית וכדי אכילת פרס ההלכות אלו הבאנו כבר מתוך קונטרס מדת השיעורים להרה"ג רבי אברהם אלימלך ווייס שליט"א

לוח שיעורי ליל הסדר בקיצור למעשה

לעיכובא = כגודל 17 מיליליטער.

וחרין מפורר צריך למעכו כשמסער השיעור, כי האויר שביניהם אינו מצטרף (רמ"א סי' תפ"ו ס"א).

שיעור מצה לכורך

לכתחילה = משקל 14 גראם - 1/3 מצה רגילה סגי בריוח.

לעיכובא = משקל 10 גראם - 1/5 מצה רגילה סגי.

שיעור מצה לאפיקומן

לחומרא = משקל 28 גראם - 2/3 מצה רגילה סגי בריוח.

לכתחילה = משקל 19 גראם - 2/5 מצה רגילה סגי.

לעיכובא = משקל 10 גראם - 1/5 מצה רגילה סגי.

לוח שיעור כדי אכילת פרס בקיצור לדינא

באכילות של מצוה = 6 מינוט.

ובדברים שהם מדרבנן, [וכן כשמחמירים ליקח שיעור כפול כדעת הצ"ח, עיין בפנים בהערה ל"ב], אפשר להקל בעת הצורך כשיעור 8 מינוט, חוץ מכשומכים על שיעור כזית של כשליש ביצה, עיין בפנים בהערה ל"ד.

לכרך ברכה אחרונה = 6 מינוט.

ובשתיית חמין י"א לכרך כל ששתה ורביעית תוך 8 מינוט, עיין בפנים בהערה ל"ה.

לפחות פחות מנשיעור ביום הכיפורים = 9 מינוט.

והיינו באופן שאין שום חשש ספק סכנה לשהות כ"כ, ובתשעה באב דרבנן אפשר להקל בשיעור 7 מינוט, עיין בפנים בהערה ל"ו.

שיעור כוס לקידוש ו' כנסות

מעיקר הדין = 75 מיליליטער.

לחומרא נוהגים = 150 מיליליטער.

שותים לכתחילה כל הכוס, ולעיכובא מלוא לוגמיו דהיינו רוב רביעית באדם בינוני והגדול לפי גדלו, ובכוס רביעי כדי לכרך ברכה אחרונה צריך לשותות רביעית שלם (שו"ע הגר"ז סי' תע"ב סי"ט וסי' רע"א סכ"ד).

שיעור פחות מכזית לכרפס

כגודל 15 מיליליטער.

ובדיעבד אף אם אכל הרבה אין מברכים ברכה אחרונה (מג"א סי' תע"ג סקי"ח).

שיעור מצה לעל אכילת מצה

לכתחילה = משקל 28 גראם - 2/3 מצה רגילה סגי בריוח מב' המצות ביחד.

בשעת הדחק = משקל 14 גראם - 1/3 מצה רגילה סגי בריוח.

שיעור סאלאט למרו ולכורך

לכתחילה = משקל 25 גראם - 3 עלים בינונים סגי בריוח.

לעיכובא = משקל 17 גראם - 2 עלים בינונים סגי בריוח.

והיינו אף כשלוקחים רק חלק האמצעי הלבן, אבל בסאלאט הגדל בגרין הויז הקטנים צריך ליקח יותר.

שיעור חריין למרו ולכורך

לכתחילה = כגודל 25 מיליליטער.

לעי"נ האה"ח מרת יוכבד יטלע"ה בהרה"ח ר' יוסף יהודה הלוי זצ"ל הרה"ח ר' משה זצ"ל בהרה"ח ר' ישראל יעקב זצ"ל נדבתי ע"י נכדו הר"ר ולטר"נאבותיו ורבותיו זיע"א הרה"ח ר' אברהם זצ"ל בהרה"ח ר' ישעי' זצ"ל לעי"נ האה"ח ר' שמואל בנימין אליעזר זצ"ל בהרה"ח ר' שלום צבי זצ"ל לעי"נ האה"ח מרת שרה ע"ה בהרה"ח ר' יעקב עקיבא זצ"ל האה"ח מרת פרומעט ע"ה בהרה"ח ר' מאיר זצ"ל